

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

086/67

Arkivexemplar

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1967:56

SOU
1967 4

Utrikesdepartementet

SVENSKA INSTITUTET

Principbetänkande om utlandsinformation och internationellt

utbyte avgivet av 1966 års Utredning om

Svenska Institutet

Stockholm 1967

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1967

Kronologisk förteckning

1. Kommunal bostadsförmedling. Hægström. I.
2. Allmänna arvsfonden. Esselte. Ju.
3. Utsökningsrätt VI. Esselte. Ju.
4. Ny domkretsindelning för underrätterna. Esselte. Ju.
5. Statlig publicering. Norstedt & Söner. Fl.
6. Finansiella långtidsperspektiv. Esselte. Fl.
7. Den framtida jordbrukspolitiken. Svenska Reproduktions AB. Jo.
8. Barnstugor. Barnavårdsmannaskap. Barnolycksfall. Kihlström. S.
9. Rikskonserter. Esselte. E.
10. Linköpings högskola. Del I. Victor Petterson. E.
11. Programbudgetering. Del I. Esselte. Fl.
12. Programbudgetering. Del II. — Studier och försök. Esselte. Fl.
13. Programbudgetering. Del III. — En sammanfattning. Esselte. Fl.
14. Skolans arbetstider. Esselte. E.
15. Tjänsteställning inom krigsmakten. Esselte. Fö.
16. 1958 års utredning kyrka—stat. VII. Folkbokföringen. Beckman. E.
17. 1958 års utredning kyrka—stat. VIII. De teologiska fakulteterna. Almqvist & Wiksell, Uppsala. E.
18. Invandringen. Esselte. I.
19. Statens stöd till ungdomsverksamhet. Esselte. E.
20. Den statliga länsförvaltningen. I. Norstedt & Söner. K.
21. Den statliga länsförvaltningen. II. Bilagor. Norstedt & Söner. K.
22. Skatteförvaltningen. Norstedt & Söner. K.
23. Länsindelningsutredningen. Victor Petterson. K.
24. Lag om skatterätt. Hægström. Fl.
25. Narkotikaproblemet. Del I. Hægström. S.
26. Partiell författningsreform. Esselte. Ju.
27. Förtidsröstning och gemensamma tvådagarsval. Esselte. Ju.
28. Tryckfrihet och upphovsrätt. Berlingska boktryckeriet, Lund. Ju.
29. Transportkostnaderna i Gotlandstrafiken. Esselte. K.
30. Höga eller låga hus? Esselte. I.
31. Filmens inflytande på sin publik. Hægström. E.
32. Vänerns och Vätterns förbindelse med västerhavet. Esselte. K.
33. Vänerns och Vätterns förbindelse med västerhavet. Bilagor. Esselte. K.
34. Kompensation i vissa fall för bensinskatt som utgår vid användande av motorsåg och snöskoter. Berlingska boktryckeriet, Lund. Fl.
35. Firmaskydd. Esselte. Ju.
36. Nykterhetsvårdens läge. Del I. Esselte. S.
37. Nykterhetsvårdens läge. Del II. Bilagor. Esselte. S.
38. Skoglig yrkesutbildning. II. Esselte. Jo.
39. Samhällets barn tillsyn, barnstugor och familjedaghem. Esselte. S.
40. Företagareföreningarnas framtida organisation och verksamhet. Kihlström. I.
41. Narkotikaproblemet. Del II. Hægström. S.
42. Utsädesbefrignings effekter. Isaac Marcus. Jo.
43. Miljövärdhetsforskning. Del I. Forskningsområdet. Kihlström. Jo. Utkommer senare.
44. Miljövärdhetsforskning. Del II. Organisation och resurser. Kihlström. Jo. Utkommer senare.
45. 1958 års utredning kyrka—stat. IX. Kyrklig organisation och förvaltning. Beckman. E.
46. 1958 års utredning kyrka—stat. X. Kyrklig egendom. Skattefrågor. Prästerskapets privilegier. Esselte. E.
47. Lärarutbildning för folkhögskolan. Esselte. E.
48. Yrkesutbildningen. III. Hægström. E.
49. Förslag till lag om skyldighet att föra räkenskaper, m. m. Norstedt & Söner. Ju.
50. Kommunala befogenheter inom turistväsendet. Esselte. K.
51. Läkares grundutbildning och vidareutbildning. Esselte. S.
52. Barnbidrag och familjetillägg. Esselte. S.
53. Kommunerna och den sociala omvårdnaden. Esselte. S.
54. Fasta förbindelser över Öresund. Esselte. K.
55. Linköpings högskola. Del II. Esselte. E.
56. Svenska Institutet. Esselte. U.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1967:56

Utrikesdepartementet

SVENSKA INSTITUTET

Principbetänkande om utlandsinformation och internationellt
utbyte avgivet av 1966 års Utredning om
Svenska Institutet

Innehåll

<i>Skrivelse till Hans Excellens Herr Ministern för utrikes ärendena</i>	5
<i>Direktiven och utredningsarbetet</i>	6
<i>Sammanfattning av utredningens förslag och synpunkter</i>	10
<i>Kap. 1. Svenska Institutet 1944—1967</i>	18
1.1. Svenska Institutets tillkomst	18
1.2. Ändringar av stadgarna	19
1.3. Finansieringen av Svenska Institutet, budgetutvecklingen	20
1.4. Svenska Institutets organisation	23
1.5. De olika verksamhetsgrenarna	25
1.5.1. Framställning av publikationer	25
1.5.2. Filmverksamheten	27
1.5.3. Utställningsverksamheten	29
1.5.4. Annan verksamhet	30
<i>Kap. 2. Andra informationsorgan</i>	35
2.1. Utrikesdepartementet	35
2.2. Handelsdepartementet	38
2.3. Sveriges Radio	38
2.4. Sveriges Allmänna Exportförening	39
2.5. Svensk-Internationella Pressbyrån	40
2.6. Svenska Turisttrafikförbundet	40
2.7. Vissa andra institutioner	41
2.8. Kollegiet för Sverigeinformation i utlandet	42
<i>Kap. 3. Information, erfarenhetsutbyte, kulturutbyte</i>	45
3.1. Inledning	45
3.2. Intressebetonad information	46
3.3. Erfarenhets- och kulturutbyte	49
3.4. Information och utbyte: likheter och olikheter i den löpande verksamheten	51
3.5. Dubbla syften	54
3.6. Erfarenheter från andra länder	55
<i>Kap. 4. Gemensam administration av information och utbyte?</i>	57
4.1. Inledning	57
4.2. Tänkbara organisatoriska alternativ vid en splittrad administration. . .	59
4.3. Utredningens synpunkter	61

<i>Kap. 5. Förhållandet mellan Svenska Institutet och vissa andra organ</i>	66
5.1. Inledning	66
5.2. Svenska Institutet och utrikesdepartementets informationsbyrå	66
5.3. Svenska Institutet och Kollegiet för Sverige-information.	69
5.3.1. Ansvar för policy-planering	69
5.3.2. Bör Kollegiet för Sverige-information ha exekutiva befogenheter? . . .	74
5.3.3. Samordningsinstansens ställning	76
5.4. Förhållandet till Turisttrafikförbundet och Exportföreningen.	76
<i>Kap. 6. Huvudmannaskap och finansiering</i>	77
6.1. Styrelsens uppgifter.	77
6.2. Finansiering och styrelsesammansättning	78
6.2.1. Inledning	78
6.2.2. Fortsatt samfinansiering?	79
6.2.3. Styrelsens storlek och sammansättning	80
<i>Kap. 7. Några särskilda frågor om Svenska Institutets verksamhet</i>	84
7.1. Svenska Institutets utlandskontor	84
7.2. Svenska Institutet och det nordiska samarbetet	87
7.2.1. Verksamheten i de nordiska länderna	87
7.2.2. Samordning av nordisk utlandsinformation	88
7.3. Svenska Institutets information om arbetsmarknad och socialpolitik . . .	90
<i>Bil. 1. Internationell översikt</i>	94
<i>Bil. 2. Svenska Institutets stadgar</i>	107
<i>Bil. 3. Verksamhetsföreskrifter för Kollegiet för Sverige-information</i>	110

Till

Hans Excellens Herr Ministern för utrikes ärendena

Kungl. Maj:t bemyndigade genom beslut den 29 juni 1966 Ministern för utrikes ärendena att tillkalla fyra sakkunniga med uppdrag att utreda Svenska Institutet som organ för utlandsinformation och kulturutbyte.

Med stöd av detta beslut tillkallades samma dag såsom sakkunniga dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare landshövdingen Gunnar Helén, ledamoten av riksdagens andra kammare folkhögskolerektorn Stig Alemyr, ledamoten av riksdagens andra kammare redaktören Kaj Björk samt ambassadören Sven Dahlman. Tillika uppdrogs åt Helén att som ordförande leda de sakkunnigas arbete. Den 29 juni 1966 förordnades även departementssekreteraren i utrikesdepartementet Leif Leifland att tjänstgöra som sekreterare åt de sakkunniga.

Vi behandlar i detta betänkande vissa principfrågor som innefattas i utredningsuppdraget. Hit hör frågan om förhållandet mellan intressebetonad eller målinriktad utlandsinformation å ena sidan samt det internationella erfarenhets- och kulturutbytet å andra sidan, liksom spørgsmålet huruvida gemensam administration av dessa båda verksamhetstyper är ändamålsenlig och principiellt riktig. Till de i detta principbetänkande granskade spørgsmålen hör vidare förhållandet mellan Svenska Institutet och vissa andra informationsorgan, i första hand Kollegiet för Sverige-information i utlandet och utrikesdepartementets informationsbyrå, samt frågan om finansieringen av och huvudmannaskapet för Svenska Institutet. Slutligen behandlas Institutets utlandsorganisation, verksamheten i de nordiska länderna samt informationen om arbetsmarknad, socialpolitik, folkrörelser m. m.

De delar av utredningsuppdraget som avser Svenska Institutets interna organisation samt lämplig mottagarapparat för de multilaterala stipendiaterna kommer att behandlas sedan detta betänkande varit föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Det fortsatta arbetet förutsätter alltså ett ställningstagande från Kungl. Maj:ts sida till föreliggande betänkande.

Stockholm den 19 oktober 1967

Gunnar Helén

Stig Alemyr

Kaj Björk

Sven Dahlman

/ Leif Leifland

Direktiven och utredningsarbetet

Direktiven

Utredningens direktiv innefattas i ett anförande till statsrådsprotokollet den 29 juni 1966 av Ministern för utrikes ärendena. Denne anförde följande:

Vid anmälan av statsverkspropositionen till årets riksdag lämnade jag en redogörelse för upplysningsberedningens betänkande den 22 september 1965 med förslag till reorganisation av utlandsinformationen (stencilerat). Jag framhöll att beredningens betänkande i huvudsak berör organisatoriska frågor rörande samordningen av den svenska informationsverksamheten utomlands men att under utredningsarbetet och remissbehandlingen även kommit fram synpunkter på Svenska Institutet såsom organ för utlandsinformation och kulturutbyte, synpunkter som syntes fordra en särskild utredning. Med anledning härav anmälde jag min avsikt att hemställa om bemyndigande att tillkalla en sådan utredning.

Svenska Institutet för kulturellt utbyte med utlandet tillkom på initiativ av den år 1943 tillsatta s. k. Amerika-utredningen som i sitt betänkande föreslog inrättandet av en från utrikesdepartementet fristående, med statsbidrag och enskilda medel finansierad basorganisation för svensk informationsverksamhet i utlandet. I Institutets stadgar heter det att dess uppgift är att »genom upplysningsverksamhet, kulturutbyte och på annat sätt verka för Sveriges kulturella, sociala och ekonomiska förbindelser med utlandet».

Institutets verksamhet och budgetomsättning har utökats kraftigt sedan tiden för dess tillkomst. Disponibla medel för det första fullständiga verksamhetsåret uppgick till 846 127 kronor, varav 57 % utgjordes av statsmedel. Motsvarande siffror var för budgetåret 1964/65 5 179 130 kronor och 82 %. Statsmedlen utgick under budget-

året 1964/65 från anslag under tredje och åttonde huvudtitlarna. Från kommunala och privata källor mottog Institutet under samma budgetår sammanlagt 932 681 kronor, vilket således svarade mot ungefär 18 % av Institutets intäkter. Under budgetåret 1965/66 utgår till Institutet från anslag under tredje huvudtiteln 3 002 000 kronor och under åttonde huvudtiteln 568 000 kronor. För budgetåret 1966/67 har under tredje huvudtiteln beräknats 3 152 000 kronor och under åttonde huvudtiteln 640 400 kronor. Det är att förutse att Institutet därutöver kan påräkna bidrag från medel som ställs till upplysningsberedningens förfogande och från utrikesdepartementets anslag »Särskilda medel för upplysningsverksamhet i utlandet angående Sverige».

Svenska Institutet har för närvarande drygt 50 personer anställda vid sitt huvudkontor i Stockholm. Till dess arbetsuppgifter hör framställning eller medverkan vid framställning av olika typer av informationsmaterial, som är avsett för utländsk publik (trycksaker, film, utställningar o. s. v.) samt besökservice, biblioteks- och dokumentationstjänst, kursverksamhet, stipendiat- och gästföreläsarutbyte, lektoratsverksamhet vid utländska universitet och annan svensk undervisning i utlandet jämte andra former av informationsarbete och kulturutbyte. Institutets utlandsorganisation omfattar för närvarande två kontor, ett i London och ett i Paris.

Frågan om Svenska Institutet som organ för utlandsinformation och kulturutbyte har tidigare behandlats av ett flertal utredningar. En kortfattad redogörelse för dessa utredningar har lämnats i upplysningsberedningens betänkande, s. 1 och 2. Upplysningsberedningen behandlade för egen del, såsom jag anført vid anmälan av årets statsverksproposition, huvudsakligen samordningens organisationsfrågor. Sedan förslagen i statsverkspropositionen numera

godkänts av riksdagen (SU 3, rskr. 3) kommer sålunda samarbetet mellan de viktigaste informationsorganen att få fastare form genom att ett informationskollegium upprättas. Vidare upprättas i utrikesdepartementet en informationsbyrå. Denna övertar de uppgifter, som för närvarande åvilar dels allmänna sektionen av departementets pressbyrå, dels Svensk-Amerikanska nyhetsbyråns/USA-kampanjens Stockholmskontor. Däremot går upplysningsberedningen inte närmare in på frågorna om Svenska Institutets målsättning och organisation eller finansieringen av Institutets verksamhet.

Som jag tidigare anfört har under remissbehandlingen av beredningens betänkande synpunkter förts fram på Institutet som organ för utlandsinformation och kulturutbyte. Dessa synpunkter avser bl. a. Institutets information om de svenska folkrörelserna och svensk arbetsmarknadspolitik men även principiella frågor såsom Institutets målsättning, huvudmannskap, styrelsesammansättning, verkställande funktioner och finansieringssystem. Under remissbehandlingen har också ifrågasatts huruvida det nuvarande systemet med gemensam administration för dels intressebetonad information dels kulturutbyte är ändamålsenligt och principiellt riktigt.

Mot bakgrunden av det anförda och med hänsyn till angelägenheten av att de statliga resurser, som satsas på utlandsinformation, tillvaratas på bästa sätt vill jag nu förorda en allsidig utredning rörande Svenska Institutet för kulturellt utbyte med utlandet. Utredningen bör göras av särskilda sakkunniga och bör bedrivas med beaktande av vad som anförts under remissbehandlingen av upplysningsberedningens betänkande och vad som i övrigt kommit fram vid frågans tidigare behandling.

Utredningen bör på grundval av den allmänna målsättning som gäller för information om Sverige i utlandet (jfr upplysningsberedningens betänkande s. 14—17) så långt möjligt precisera och konkretisera Institutets arbetsuppgifter. Från denna utgångspunkt bör utredningen pröva vilka organisatoriska former som är mest lämpade för att genomföra ifrågavarande arbetsuppgifter. Viktigt är härvid gränsdragningen mellan olika informationsorgan. Utredningen bör självfallet söka avpassa organisationen till vad som är nödvändigt med hänsyn till arbetsuppgifternas omfattning, varvid utformningen av Institutets

ledning, dess huvudmannskap, styrelsesammansättning, finansiering, målsättning etc. bör prövas.

I sitt arbete bör utredningen ta hänsyn till de former för samordning av informationsverksamheten som godkänts av riksdagen. Utredningsarbetet får sålunda inte försvåra eller fördröja upplysningsberedningens pågående arbete med att koncentrera vissa informationsorgans tekniska servicefunktioner.

Utredningen bör även pröva frågan om lämplig mottagarapparat för de multilaterala stipendiaterna i Sverige. Någon enhetlig mottagarapparat för dessa finns för närvarande inte, utan ett flertal myndigheter och institutioner är inkopplade på denna verksamhet.

Utredningsarbetet bör bedrivas i nära samarbete med informationskollegiet, andra informationsorgan och — beträffande frågan om mottagningen av de multilaterala stipendiaterna — även styrelsen för internationell utveckling. I den mån organisatoriska frågor av större räckvidd uppkommer bör samråd ske med statskontoret. Vid eventuellt framläggande av förslag till personalorganisation bör finansdepartementets anvisningar angående myndigheternas anslagsframställningar för budgetåret 1967/68 bl. a. vad gäller lönefrågor i tillämpliga delar följas.

Det är angeläget att utredningsarbetet bedrivs så skyndsamt som möjligt.

Under återopande av vad jag sålunda anfört hemställer jag att Kungl. Maj:t

dels bemyndigar Ministern för utrikes ärendena att tillkalla fyra sakkunniga med uppdrag att utreda Svenska Institutet som organ för utlandsinformation och kulturutbyte,

dels bemyndigar Ministern för utrikes ärendena att förordna sekreterare åt de sakkunniga och ställa experter och erforderligt arbetsbiträde till deras förfogande,

dels föreskriver att utredningsmännen äger från departement, verk och myndigheter i övrigt erhålla de upplysningar och utlåtanden som behövs för utredningsuppdraget,

dels beslutar att sakkunniga, sekreterare och experter skall äga åtnjuta ersättning i form av dagarvode enligt kommittékungörelsen, om annat ej föreskrives,

dels ock beslutar att kostnaderna för utredningen skall bestridas av tredje huvudtitelns reservationsanslag för kommittéer m. m.

Slutligen hemställer jag att statsrådsprotokoll i detta ärende får offentliggöras.

Tidigare utredningar

Svenska Institutets verksamhet har flera gånger tidigare varit föremål för utredning. Reformförslag har sålunda framlagts av följande statliga utredningar: 1946 års sakkunniga för upplysningsverksamheten i utlandet, 1948 års utredning angående turisttrafiken från utlandet samt 1959 års utredning rörande samverkan mellan organen för svensk upplysningsverksamhet i utlandet. Vidare tillsatte Svenska Institutets råd 1956 en kommitté för utredning av upplysningsverksamheten utomlands.

Eftersom en redogörelse för innehållet i dessa reformförslag lämnats så sent som i Upplysningsberedningens betänkande 1965 »Reorganisation av utlandsinformationen» (sid. 1 och 2), har vi inte ansett det nödvändigt att i detta betänkande ge en sammanfattande redovisning för dem. Upplysningsberedningens egna synpunkter uppmärksammas löpande i de olika kapitlen.

Utredningsarbetet

Vårt utredningsarbete har vid sidan av löpande interna sammanträden framför allt tagit formen av hearings. Till dessa hearings har vi kallat befattningshavare vid Svenska Institutet och andra organ som sysslar med utlandsinformation eller internationellt erfarenhets- och kulturutbyte. Vid andra hearings har närvarit företrädare för statliga och privata institutioner och organisationer som samarbetar med Institutet eller som tar dess tjänster i anspråk.

Representanter för följande institutioner och organisationer har varit närvarande vid »formella» hearings inför kommittén:

Fria litterära yrkesutövarnas centralorganisation	28. 2.1967
Ingeniörsvetenskapsakademien	24. 5.1967
Kollegiet för Sverige-information i utlandet	16.11.1966
Kollegiet för Sverige-information i utlandet	13.12.1966
Konstnärernas riksorganisation	28. 2.1967
Kooperativa förbundet	17.11.1966
Landsorganisationen i Sverige	17.11.1966
Nationalmuseum	24. 5.1967
Riksidrottsförbundet	23.11.1966
Samarbetsnämnden för konstnärliga och litterära yrkesutövare	28. 2.1967
Samverkande bildningsförbunden	23.11.1966
Svenska arbetsgivareföreningen	17.11.1966
Svenska institutet	16.11.1966
» »	13.12.1967
» »	12. 1.1967
» »	24. 5.1967
Svenska ungdomsförfattarföreningen	28. 2.1967
Svenska översättarförbundet	28. 2.1967
Sveriges författarförening	28. 2.1967
» »	24. 5.1967
Sveriges nykterhetsvänner landsförbund	23.11.1967
Sveriges ungdomsorganisationers landsråd	23.11.1966
Tjänstemännens centralorganisation	17.11.1966

Vid sidan av här nämnda hearings har vi haft löpande kontakter med framför allt Svenska Institutet och med ordföranden i Kollegiet för Sverige-information, liksom med de av utredningsuppdraget närmast berörda departementen, d. v. s. utrikes- och ecklesiastikdepartementen. Från ordföranden i Kollegiet, ambassadör Öberg, har vi även mottagit en skrivelse den 17 mars 1967 vilken behandlar ett flertal centrala frågor i utredningsuppdraget. Vi har vidare inbjudits att delta i överläggningarna vid två av Svenska Institutets styrelsesammanträden. Dessa kontakter har på ett värdefullt sätt bidragit till det löpande arbetet och diskussionerna i kommittén.

Vi har på olika sätt sökt göra oss underrättade om önskemål och syn-

punkter hos Svenska Institutets medlemmar beträffande framför allt huvudmannaskaps- och finansieringsfrågorna. Vi har även haft tillfälle att diskutera dessa frågor med styrelserna för Sveriges Industriförbund och Sveriges Allmänna Exportförening.

Under utredningsarbetet har samråd under hand ägt rum med Statskontoret. Dettas synpunkter på betänkandet torde komma att läggas fram vid remissbehandlingen.

Utöver det material som vi har samlat in på dessa vägar har synpunkter från en rad instanser inhämtats av viss ledamot av kommittén eller av dennas sekreterare.

Utredningens ordförande och sekreterare har beretts tillfälle att genom besök i Amerikas Förenta Stater, Belgien (sekreteraren ensam), Canada, Frank-

rike och Förbundsrepubliken Tyskland erhålla direkta intryck av den svenska informations- och utbytesverksamheten i dessa länder. Utredningen i sin helhet med undantag för ledamoten Dahlman har vidare besökt Storbritannien. Vid dessa besök — som arrangerats av ambassaderna och generalkonsulaten på respektive plats — har överläggningar också förts med värdlandets institutioner för utlandsinformation och utbytesverksamhet. Utredningens ledamöter och sekreterare har också vid utlandsresor som företagits i andra sammanhang tagit kontakt med den svenska utrikesrepresentationen och med andra länders myndigheter för diskussion av frågor inom utredningsdirektivens ram. Vissa erfarenheter som gjorts vid dessa besök redovisas bl. a. i Kapitel 3.6 och i Bilaga 1.

Sammanfattning av utredningens förslag och synpunkter

Intressebetonad information, erfarenhetsutbyte, kulturutbyte

Enligt direktiven skall vi bl. a. undersöka huruvida det nuvarande systemet med gemensam administration inom Svenska Institutet för både intressebetonad information och kulturutbyte är ändamålsenligt och principiellt riktigt. Vid behandlingen av denna fråga har vi först sökt kartlägga vad som konkret bör förstås med begreppen »intressebetonad» information och kulturutbyte.

Den intressebetonade informationen vill vi definiera som den verksamhet som bedrivs i det medvetna syftet att främja svenska intressen eller, annorlunda uttryckt, verksamhet som avser att påverka utlandets uppfattning om Sverige i positiv riktning. Med »intressen» menar vi då inte blott angelägenheten av att främja svensk export och turistnäring utan även önskvärdheten av att öka utlandets allmänna förståelse för och kunskaper om Sverige. Den intressebetonade informationen kallas i betänkandet även målinriktad information, ibland bara information.

Vad som i direktiven kallas kulturutbyte har vi valt att ge benämningen *erfarenhets- och kulturutbyte*. Detta utbyte bedrivs primärt inte för att främja nationella kommersiella eller allmäninformativa ändamål. Syftet med *erfarenhetsutbytet* är att ge utlandet insyn i egna samhällsförhållanden och strävan-

den att lösa olika problem. *Kulturutbytet*, som kan sägas vara en del av detta erfarenhetsutbyte, avser att underlätta för vetenskapsmän, konstnärer, författare och andra kulturellt verksamma kategorier att komma i kontakt med och berikas av utländska kolleger och kulturmiljöer. Som framgår av själva ordet skall erfarenhets- och kulturutbytet vara ömsesidigt. Verksamheten bör ses som en internationell uppgift som inget land bör undandra sig. I en av UNESCO år 1966 antagen resolution betecknas den som en förpliktelse (duty) för medlemsstaterna.

Den principiella skillnaden i målsättning mellan intressebetonad information och det internationella utbytet reflekteras på många olika sätt i Institutets praktiska verksamhet. De intressebetonade aktiviteterna blir t. ex. marknads- eller målinriktade på ett mycket mera markant sätt än utbytet. De inordnas i en länderprioritering som motiveras eller influeras av allmänna informations- och utrikespolitiska hänsyn samt exportindustrins och turistnäringens synpunkter. Vid länderprioriteringen för utbytet är kriterierna andra. De relevanta frågorna blir snarare av följande typ: vilka utländska kultur- och forskningsmiljöer är intressanta för svenska kulturarbetare och forskare, vilka andra länder har intresse av svenska erfarenheter?

Av både den intressestyrda informa-

tionen och utbytet bör krävas öppenhet vid redovisningen av svenska förhållanden. En sådan öppenhet ligger i utbytets natur och kan på lång sikt också gagna den målinriktade informationen. Redan av ekonomiska skäl är det dock omöjligt att spegla *alla* företeelser i vårt samhälle.

Även om det är möjligt att i ett teoretiskt resonemang renodla begreppen information och utbyte är det i praktiken vanskligt eller omöjligt att dra några skarpa gränser. En mycket stor del av Svenska Institutets material — publikationer, filmer och utställningar — produceras i dubbelt syfte. Om Institutet t. ex. fattar beslut om att producera ett faktablad är syftet ofta att bladet skall kunna användas *både* vid en svensk exportkampanj *och* i utbytet. Vid materialproduktion är det alltså ofta omöjligt att iaktta någon skillnad mellan marknadsinriktad information och »intressefritt» erfarenhets- och kulturutbyte. De i ett principiellt resonemang lätt urskiljbara målsättningarna flyter i praktiken ofta ihop.

Slutligen har allt erfarenhets- och kulturutbyte intressebetonade bieffekter. En svensk konstutställning i utlandet kan stimulera intresset för resor till Sverige och därigenom främja svensk turistindustri. Såväl den marknadsinriktade informationen som utbytet förmedlar alltså *kunskap om Sverige*.

Även erfarenheterna från andra länder, där man varit angelägen att organisatoriskt och administrativt skilja mellan »propagandabetonad» information och »rent» utbyte, bestyrker vår uppfattning att det är svårt att dra skarpa gränser och att utbytet har betydelsefulla bieffekter på den främjande informationsverksamheten.

Gemensam administration av information och utbyte?

Svenska Institutet handlägger i dag ärenden på såväl den intressebetonade informationens som utbytesverksamhetens områden. Är — för att citera direktiven — gemensam administration av dessa funktioner »ändamålsenlig och principiellt riktig»?

I olika sammanhang har skäl framförts för tanken att splittra Institutet. Det har sagts att svenska kulturarbeta-re kan känna sig mindre benägna att anlita Institutet om de anser sig kunna konstatera att dess medverkan i det internationella utbytet påverkas av och i allt för stor utsträckning används i intressebetonade sammanhang. Det har också hävdats att utlandets respekt för och tilltro till den svenska utbytesverksamheten kan minskas av det faktum att denna administreras av en institution som också sköter viss allmäninformativ, mera intressemotiverad verksamhet.

När utbytesverksamheten inordnas i en marknadsinriktad ram finns det också, säger man, en risk för att personurvalet sker på ett sätt som inte alltid är tillfredställande. Det är självklart frestande för den som skall presentera svensk kultur vid en »integrerad» Sverige-manifestation att välja sådana personer och verk som erfarenhetsmässigt har den största attraktionskraften. Möjligheterna för unga och okända konstnärer att få stöd reduceras.

Det har också hävdats att när svenska erfarenheter och svensk kultur skall presenteras inom ramen för den geografiska prioritering som Kollegiet för Sverige-information fastställer, finns det en risk för att länderurvalet blir mer begränsat än vad som är önskvärt. Den länderprioritering som kan vara den mest rationella från främjandesyn-

punkter kan alltså stundom vara otillfredsställande för dem som har att föra det internationella utbytet talan.

De skäl som sålunda har åberopats för tanken att splittra Institutet kan enligt vår mening inte fränkännas viss relevans. *Trots detta har vi kommit till slutsatsen att, i varje fall för närvarande, övervägande skäl talar för ett bibehållande av den nuvarande organisatoriska strukturen.*

Avgörande för vårt ställningstagande har fr. a. varit att varje delning av Institutets apparat måste medföra svårigheter av administrativ och organisatorisk art. Att dela Institutet skulle med all säkerhet leda till kompetensslitningar mellan de nya institutionerna, framför allt därför att det är svårt eller omöjligt att dra en någorlunda skarp gräns mellan information och utbyte. För ett litet land med begränsade personella och ekonomiska resurser är det angeläget att undvika dubbelproduktion av material av i stort sett samma karaktär. Ett bibehållande av den nuvarande organisatoriska strukturen skapar också bättre förutsättningar för fortsatta värdefulla kontakter inom en och samma administrativa enhet mellan policy-skapande »kulturarbetare» och materialproducenter. Vidare kan kultursidans förbindelser med universitetsvärlden, författare och andra grupper på ett effektivt sätt nyttiggöras av den materialproducerande sidan.

Att organisatoriskt splittra Institutet skulle inte bara medföra svårlöslbara kompetensfrågor och fördyra administrationen. Det skulle också vara svårörenligt med samordningssträvandena på detta område. Tillkomsten av ytterligare ett organ i den redan rika florran av myndigheter och institutioner, underställda olika departement, skulle öka osäkerheten hos organisationer och enskilda.

Vi anser alltså att övervägande skäl talar för att Institutet i varje fall tills vidare bibehålls som en sammanhållen enhet. Detta innebär emellertid inte att vi underkänner alla de argument som har framförts som stöd för uppfattningen att det finns en risk för en viss snedvridning av utbytet om det alltför handfast inordnas i den marknadsinriktade informationen. Enligt vår mening finns det tvärtom skäl för åsikten att prioriteringen i utbytesverksamheten inte alltid har varit tillfredsställande. Orsaken härtill är emellertid snarast att utbytet inom ramen för de samlade resurser som under senare år ställts till utlandsinformationens och utbytesaktiviteternas förfogande inte har erhållit de ekonomiska och personella resurser som förhållandena har påkallat.

En granskning av medelstillsdelningen under senare år ger vid handen att utbytet har erhållit anslagsansökningar som är väsentligt mindre än de som har kommit den främjande verksamheten tillgodo. Genom att direktanslagen till Institutet för utbytet har varit för snäva för att möta efterfrågan har Kollegiet ofta kommit att finansiera åtgärder som bör karakteriseras som erfarenhets- och kulturutbyte. Detta finner vi av ett flertal skäl olämpligt. En bättre balans skulle åstadkommas om Institutet, inom ramen för de samlade bidragen till information och utbyte, ges ökade resurser för de av den internationella utvecklingen betingade vidgade uppgifterna på erfarenhets- och kulturutbytesområdet.

Förhållandet mellan Svenska Institutet och vissa andra organ

Redan i Upplysningsberedningens år 1965 publicerade betänkande »Reorganisation av utlandsinformationen» påtalades behovet av en gränsdragning

mellan *Institutet och utrikesdepartementet*. Till beredningens betänkande var fogad en promemoria med en redogörelse för praxis vid fördelningen av arbetsuppgifter mellan de båda institutionerna. Smärre förändringar i arbetsfördelningen har sedan skett. Så har distributionen till utlandet av material nu överförts från departementet till en arbetsenhet som administreras av Institutet. Vidare har en allt större del av filmdistributionen övergått från ambasaderna till professionella distributörer.

Vi har vid vår granskning funnit att den aktuella ärendefördelningen mellan utrikesdepartementets informationsbyrå och Institutet är ändamålsenlig. Vi föreslår därför att de båda institutionerna genom en skriftlig överenskommelse fastslår att funktionsfördelningen dem emellan skall ske enligt de principer som har angivits i den nyss nämnda promemorian med de smärre ändringar som senare inträffat.

Vi behandlar härafter förhållandet mellan *Institutet och Kollegiet för Sverige-information*. Två frågor är av intresse i detta sammanhang: Hur skall ansvaret för policy-planering och programmering fördelas mellan dessa båda instanser? Och bör Kollegiet ha exekutiva befogenheter?

När det gäller frågan om ansvaret för *policy-planering och programmering* är de av Kungl. Maj:t utfärdade verksamhetsföreskrifterna för Kollegiet och Institutets stadgar så utformade att ingen entydig bild erhålls av fördelningen av detta ansvar. Erfarenheterna från de senaste årens verksamhet understryker behovet av en precisering av de båda institutionernas kompetensområden.

Enligt vår åsikt bör Kollegiet som den centrala statliga samordningsinstansen bära policy-ansvaret för den intresse-

styrda och målinriktade informationen. Denna verksamhet finansieras till övervägande del av staten. Anspråken på en central koordination har vuxit under de senaste åren på grund av den allt starkare konkurrensen från andra länder och den allt effektivare integrationen av allmäninformativa, kulturella, turistfrämjande och exportfrämjande inslag.

När vi vill placera ansvaret för *policy-planering* och programmering av den intressebetonade verksamheten hos Kollegiet, måste detta för Institutet medföra en beredvillighet att anpassa den del av materialproduktionen, som *huvudsakligen* kan väntas komma till användning i denna intressebetonade information, till den planering och den länderinriktning som Kollegiet har fastställt. Vid val av media, ämnesområden och språkversioner för sådan produktion bör alltså en fortlöpande anpassning ske till de handlingsmönster och den programmering som har beslutats av Kollegiet.

Kollegiets berättigade anspråk på att bära huvudansvaret för planering sträcker sig emellertid inte utan vidare till andra områden än dem som täcks av formuleringarna i föreskrifterna för Kollegiets verksamhet. I den mån som Institutets arbete inte i första hand syftar till att »i utlandet öka kunskapen om och förståelsen för Sverige samt att främja svensk export och svensk turistnäring», måste Institutet därför självt ha befogenhet att besluta om policy och program. Detta innebär att planeringen av utbytet i princip åvilar Institutet, låt vara att det i praktiken kan bli vanskligt att dra en entydig gräns mellan det fält som bör täckas av Kollegiets samordningsfunktion och de delar som bör omfattas av Institutets *policy-planering*.

De föreskrifter som har utfärdats för Upplynningsberedningen/Kollegiet ger

ingenstädes uttryck för tanken att ett nytt handläggande informationsorgan skapats. Det har emellertid, särskilt under beredningens första år, förekommit att samordningsinstansen effektiviserat praktiska informationsåtgärder. De omständigheter som under Upplysningsberedningens uppbyggnadsskede möjligen kunde åberopas som stöd för tanken att beredningen stundom skulle handlägga sådana konkreta ärenden föreligger emellertid inte numera. Vi finner det därför angeläget att fastslå att såvitt gäller förhållandet mellan Kollegiet och Institutet löpande konkreta informationsärenden skall ombesörjas av Institutet.

Samordningsinstansens ställning

De förslag som vi lägger fram i detta betänkande bygger på förutsättningen att den nuvarande samordningsmekanismen behålls i oförändrad form. För den händelse samordningsmekanismen skulle tas upp till förnyad prövning, vill vi peka på att våra förslag om fördelning av samordningsansvar och om handläggning av löpande ärenden lätt skulle kunna inpassas i den organisationsskiss som år 1965 föreslogs i Upplysningsberedningens betänkande »Reorganisation av utlandsinformationen». Då hithörande frågor inte omfattas av våra direktiv har vi inte kunnat framlägga några konkreta förslag. Vi vill emellertid förorda att frågorna ägnas fortsatt uppmärksamhet.

Huvudmannaskap, finansiering och styrelsesammansättning

Om våra förslag om fördelning av ansvaret för policy-planering accepteras kommer det att leda till en minskning

av Institutets kompetens vid programmeringen av den främjande verksamheten. Vi anser dock inte att detta bör leda till slutsatsen att Institutets styrelse skulle slopas och ledningen av Institutet överflyttas till något annat organ. Vi finner det i stället klart att Institutets styrelse kan få meningsfulla arbetsuppgifter även i detta läge.

För det första kommer ju enligt våra förslag Institutets ansvar för utbytesverksamheten att förstärkas. Institutet kommer vidare att aktivt delta i Kollegiets planering av den målinriktade verksamheten. Det kommer också att åvila Institutets styrelse att fatta beslut om produktion. Slutligen måste det finnas en instans som bär ansvaret för den högsta administrativa ledningen av Institutet. Dessa funktioner är enligt vår uppfattning av sådan vikt att en särskild styrelse för Institutet är motiverad.

Institutets styrelse består enligt § 9 i stadgarna av »lägst 11 och högst 15 personer, av vilka 3 förordnas av Kungl. Maj:t och lägst 7 och högst 11 väljes av rådet». Principen att låta styrelsen utses av två instanser — Kungl. Maj:t och Institutets råd — är ett av uttrycken för den ursprungliga tanken om samfinansiering och delat huvudmannskap.

Av det siffermaterial som vi lägger fram i Kapitel 1 framgår att det inte visat sig möjligt att förverkliga de ursprungliga förhoppningarna om att medlemsbidragen skulle svara för ungefär hälften av Institutets intäkter. De senaste åren har bidragen stannat vid 15 à 20 % av de totala intäkterna. Det syns vidare klart att de farhågor som man tidigare kan ha hyst för att ett statligt informationsorgan skulle vara mindre trovärdigt i varje fall numera är överdrivna. Ytterligare en faktor som

kan tala för en omprövning av det hittillsvarande finansieringssystemet är att insamlingen av medel är ett tidsödande arbete. Ett upphörande av samfinansieringen kan slutligen förefalla naturlig mot bakgrunden av våra tankgångar att starkare accentuera Kollegiets för Sverige-information samordningsansvar för den främjande verksamheten, vilket innebär ett försvagande av Institutets inflytande på just det område som får antas vara mest intressant för de bidragsgivande medlemmarna.

Andra skäl kan återigen tala för försiktighet inför tanken att klippa av det 20-åriga band som industrins engagemang i Institutet innebär. För det första representerar medlemsbidragen intäkter för Institutet på drygt 3/4 miljoner kronor per år, varjämte många medlemmar tillskjuter bidrag i form av naturaprestationer. Vi vill vidare konstatera att medlemmarnas bidrag till finansieringen av Institutets verksamhet under mer än 20 år skapat en känsla av medansvar för utlandsinformation och utbytesverksamhet. Vi vill uttala en förhoppning om att industrin även i framtiden skall ekonomiskt stödja Institutet. Att Institutet är ett icke-statligt organ har slutligen visat sig vara av visst värde från utrikespolitiska synpunkter.

Vid en vägning av argument för och emot har vi kommit till resultatet att *vi anser det värdefullt om det förtroendefulla samarbetet mellan stat och medlemmar kan fortsätta*. Vi vill uttala en förhoppning om att medlemmarna skall vara beredda att manifestera sitt intresse för en sådan samverkan genom fortsatta bidrag till Institutets verksamhet. Å andra sidan bör en omprövning av det nuvarande systemet för huvudmannaskap, finansiering och intresserepresentation ske om medlemsbidragen skulle visa en relativt sett

alltför starkt sjunkande tendens och detta inte kan tillskrivas tillfälliga faktorer.

Beträffande styrelsens storlek vill vi föreslå en viss minskning av antalet ledamöter, nämligen till elva. Vi förordar att fem av ledamöterna — däribland ordföranden — förordnas av Kungl. Maj:t och att fem väljs av Institutets råd, varjämte den av styrelsen tillsatte verkställande direktören bör vara självskriven ledamot. Vid förordnande av ordförande bör Kungl. Maj:t välja den personligen mest lämpade, oberoende av om han kan anses representera någon viss intressegrupp, under det att de nio övriga valda styrelseledamöterna bör utses med beaktande av vissa synpunkter på intresserepresentation. Normalt bör följande grupper vara företrädade i styrelsen: utrikes- och eklektiskdepartementen, kultursektorn (tre ledamöter), näringslivets företagsida (två) samt de fackliga organisationerna och kooperationen (vardera en ledamot). Av ledamöterna förutses Kungl. Maj:t normalt förordna — förutom ordföranden — dels de två departementstjänstemännen, dels två av de tre representanterna för kultursektorn. Varje ledamot — med undantag för ordföranden och verkställande direktören — bör ha en personlig suppleant.

En minskning av styrelsens storlek bör leda till en begränsning av antalet ledamöter i arbetsutskottet. Vi förordar att detta skall bestå av *högst* fem ledamöter.

Vi förordar vidare att antalet ledamöter i rådet minskas till 30, till hälften utsedda av Kungl. Maj:t och till hälften av medlemmarna. Vi vill uttrycka en förhoppning om att till ledamöter av rådet skall kunna knytas en personkrets med intresse för och kun-

skaper om utlandsinformation och internationellt utbyte.

Svenska Institutets utlandskontor

Utrikesdepartementet har i dag två kulturattachéer, placerade vid ambassaderna i Bonn och Washington. Dessutom finns i Helsingfors en tjänsteman som fyller samma funktioner. Svenska Institutet har två i utlandet stationerade representanter, i London och Paris. De är samtidigt anmälda som kulturattachéer vid ambassaderna.

F. n. föreligger alltså i stort sett identiska arbetsuppgifter för fem tjänstemän, av vilka tre är knutna till utrikesdepartementet och två till Institutet. Vi har kommit till uppfattningen att betydande fördelar av praktisk och administrativ natur skulle vara att vinna om utrikesdepartementet övertar Institutets utlandskontor vilkas chefer alltså skulle knytas till ambassaderna som kulturattachéer. De kostnadsmässiga konsekvenserna av en sådan integrering av Institutets utlandsorganisation skulle bli ganska obetydliga eftersom staten redan nu svarar för den alldeles övervägande delen av Institutets budget.

Ehuru frågan om utrikesdepartementets kulturattachéorganisation ligger utanför vårt utredningsuppdrag vill vi också förorda att i samband med en integrering av Institutets utlandskontor i utrikesförvaltningen frågan om inrättandet av en kulturattachétjänst i Moskva övervägs. Vidare bör den tjänst vid ambassaden i Helsingfors som är avsedd för kultur- och informationskontakter även formellt kallas kulturattachétjänst. Ett genomförande av dessa förslag skulle innebära att utrikesdepartementet skulle få en kulturattachéorganisation med tjänster på följande platser: Bonn, Helsingfors, London, Moskva, Paris och Washington.

Svenska Institutet och det nordiska samarbetet

Institutets verksamhet i de nordiska länderna företer en rad särdrag. Inom undervisning, forskning, massmedia, konst och litteratur finns livliga direktkontakter mellan institutioner och personer, något som lett till att Institutets verksamhet här är jämförelsevis ringa.

Vi har kommit till slutsatsen att ett betydande dubbelarbete skulle uppstå om Institutet i större omfattning än som för närvarande är fallet skulle engageras i det nordiska erfarenhets- och kulturutbytet. Däremot syns det uppenbart att den klart intressemotiverade och målinriktade verksamhet som kan vara påkallad även i de nordiska länderna inte kan åläggas andra institutioner.

Vi vill i detta sammanhang också peka på önskvärdheten av att vissa internordiska organ, framför allt kulturfonderna, har fortlöpande kontakter med de nationella svenska instanserna.

På Nordiska rådets dagordning står sedan flera år tillbaka frågan om möjligheterna att samordna de nordiska ländernas informations- och utbytesverksamhet gentemot länder utanför Norden. Att Institutet är medvetet om angelägenheten av en sådan koordination framgår av de meddelanden som har lämnats till rådet. Vi har inte ansett oss böra lägga fram några särskilda förslag om det nordiska samarbetet på detta område men vill allmänt understryka att utrymmet för och önskvärdheten av samarbete kan förväntas växa.

Information om arbetsmarknad och socialpolitik

Vid olika tillfällen har hävdats att Institutet inte skulle ägna tillräck-

lig uppmärksamhet åt informationen om socialpolitik, arbetsmarknad, Kooperation och folkrörelser. Bl. a. framförde Landsorganisationen och Kooperativa förbundet sådana synpunkter i sina remissuttalanden över Upplysningsberedningens betänkande år 1965 »Reorganisation av utlandsinformationen».

Under vårt utredningsarbete har vi på olika sätt sökt bilda oss en uppfattning om Institutets insatser vid kunskapsförmedling om dessa viktiga ämnesområden. Representanter för intresserade organisationer har sålunda kallats till hearings. Vi har vidare studerat Institutets produktion och vid samtal med tjänstemän på svenska ambassader och konsulat samt med intresserade utländska medborgare fått del av deras bedömning av hur Institutets material svarar mot de rådande behoven.

Vi har härvid funnit att det bland Institutets såväl tryckta publikationer som filmer finns ett stort antal samhällsinformerande produktioner. Vid våra samtal med utlandstjänstemän har också framhållits att det material som står till fältorganisationens förfogande *i stort sett* är tillräckligt och ämnesmässigt väl avpassat för att täcka efterfrågan. Det syns oss emellertid uppenbart att samarbetet mellan Institutet, LO, KF och andra institutioner som

sysslar med produktion av material kan och bör fördjupas.

Vid de hearings som vi har haft med företrädare för arbetsmarknadens organisationer och konsumentkooperationen har också framförts kritiska synpunkter på *Institutets besöksservice*. Det har framför allt hävdats att organisationerna inte varit tillräckligt informerade om kunskapsnivå och intresseinriktning hos de utländska besökare som de tagit emot på hemställan av Institutets studiebesöksservice. Kvalificerade tjänstemän vid organisationerna har på grund härav fått ägna tid och uppmärksamhet åt relativt ointressanta besöksgrupper vilkas informationsönskemål skulle ha kunnat tillgodoses på ett adekvat sätt med antingen skriftligt material eller av studiebesöksavdelningens egna tjänstemän.

En närmare granskning av Institutets studiebesöksverksamhet kommer att göras i vårt organisationsbetänkande. Vi vill emellertid understryka vikten av att Institutet då det vidarebefordrar besökare till andra institutioner också kan förmedla så fullständiga och korrekta uppgifter som möjligt om besökarna. Vi hoppas att det system för registrering av besöksönskemål som kommer att tillämpas från hösten 1967 skall vara ägnat att undanröja friktioner av den art som hittills varit märkbara.

KAPITEL 1

Svenska Institutet 1944—1967

1.1 Svenska Institutets tillkomst

Tanken att skapa en central basorganisation för utlandsinformation samt vetenskapligt och kulturellt utbyte väcktes först inom den år 1943 tillsatta s. k. Amerika-utredningen. Denna kommitté — som arbetade under ordförandeskap av dåvarande kabinetssekreteraren E. Boheman — hade till uppgift att framlägga förslag om de svenska kommersiella och kulturella förbindelserna med transoceana länder efter krigsslutet. Enligt en promemoria som i januari 1944 tillställdes representanter för ett stort antal vetenskapliga, kulturella, fackliga och andra institutioner och organisationer samt enskilda företag hade Amerika-utredningen »kommit till insikt om nödvändigheten av att skapa en bärkraftig central för upplysningsverksamheten här hemma». I promemorian heter det härom:

Då fråga uppstår att skapa ett centralt organ för befrämjandet av Sveriges kulturella förbindelser med Amerika och övriga transoceana länder kunde måhända förefintligheten av ett väl inarbetat organ för kulturutbytet med USA — nämligen Sverige-Amerika Stiftelsen — leda till tanken att tilldela stiftelsen uppgiften som basorganisation. Både praktiska och principiella synpunkter tala likväl starkt för att en basorganisation för kulturutbytet bör omfatta Sveriges kulturella förbindelser med *samtliga* länder. Vad beträffar fördelarna härav behöver endast erinras om, att ett stort antal upplysningsärenden berörande olika länder i fråga om den rutinmässiga handläggningen äro av mycket

likartad natur. Genom att de handläggas av en och samma institution samlas erfarenheterna på en hand, varigenom dubbelarbete undviks.

På initiativ av Amerika-utredningen bildades i februari 1944 en organisationskommitté med uppdrag att framlägga förslag till en sådan basorganisation. Organisationskommittén kunde presentera ett utkast redan efter två månaders arbete (förslag den 31 mars 1944 till ett svenskt institut för kulturellt utbyte med utlandet, tryckt som bilaga till prop. 1944:266).

Kommittén anförde inledningsvis att betydelsen av en målmedveten upplysningsverksamhet sedan länge stått klar för såväl större som mindre stater. »Stora summor ha härvidlag offrats i övertygelsen om att få dem tillbaka i form av en allmänt ökad goodwill, som ej blott fördelaktigt inverkade på de kulturella förbindelserna utan som även komme exportindustrin och över huvud taget näringslivet till godo.»

Organisationskommittén föreslog att basorganisationen skulle delvis finansieras genom bidrag från betalande medlemmar. Erfarenheter från såväl Sverige som utlandet hade nämligen, sades det, otvetydigt visat att en allmän upplysningsverksamhet hade stor ekonomisk betydelse för näringslivet. Genom att skapa en basorganisation som delvis finansierades med icke-statliga medel skulle man också — hoppades organisationskommittén — kunna

undvika en alltför byråkratisk administration. Dessutom uttalades inom organisationskommittén farhågor för att ett upplysningsarbete som leddes av ett statligt organ skulle bli mindre trovärdigt i utlandet.

Institutets uppgift skulle enligt ett av kommittén utarbetat stadgeförlag vara att »till gagn för Sveriges kulturella, sociala och ekonomiska förbindelser med utlandet samordna och stödja den upplysningsverksamhet om Sverige i utlandet, som redan pågår, samt att, där så kan finnas behövt och lämpligt, upptaga nya verksamhetsgrenar i kulturutbytets tjänst». Institutet skulle alltså inte bara vara ett exekutivt organ utan även ansvara för samordningen av den totala upplysningsverksamheten.

Institutets verksamhet skulle enligt kommitténs förslag ledas av ett råd och en styrelse. Rådet skulle bestå av 100 ledamöter, valda till hälften av medlemmarna och till hälften av regeringen. Styrelsen skulle omfatta elva ledamöter av vilka tre skulle förordnas av Kungl. Maj:t och sju utses av rådet, varjämte verkställande direktören skulle vara självskriven ledamot.

Organisationskommitténs förslag låg till grund för ett betänkande som Amerika-utredningen den 26 april 1944 överlämnade till Kungl. Maj:t. I detta betänkande preciserades ytterligare den ställning som det föreslagna institutet borde ha:

Ett centralt organ för den svenska upplysningsverksamheten bör, för att bli effektivt, uppbäras av och ha tillgång till expertis från hela vårt kulturliv. Det bör vidare utgöra en fri och självständig institution med möjligheter att taga egna initiativ. Det bör också äga ett eget verkställande organ samt ha ekonomiska möjligheter att fullfölja en planerad verksamhet även på längre sikt. De olika organen för såväl svensk kultur som det svenska näringslivet synas ha ett omedelbart intresse av att medverka i en sådan institutions ar-

bete, då de kommo att draga direkt eller indirekt fördel av det intensifierade kulturutbyte med utlandet, som vore institutionens mål. Dessa synpunkter leda fram till tanken på bildandet av ett fristående kulturinstitut, uppburet av representanter för svenskt kulturliv och näringsliv med statens välvilliga stöd. Skapandet av en ny statlig institution som central för upplysningsarbetet synes ur många synpunkter mindre lämpligt. För att på ett sätt utåt representera det svenska kulturlivet i alla dess former fördras en institution, som i möjligaste mån är fri från varje byråkratisk bundenhet.

Organisationskommitténs förslag och Amerika-utredningens betänkande godkändes i huvudsak av regeringen. De bildade underlag för en proposition angående ytterligare anslag till upplysningsverksamhet i utlandet (prop. 1944: 266, SU 197, rskr. 425). Under hösten 1944 började genom organisationskommitténs försorg de bidrag insamlas som framför allt industrin hade ställt i utsikt. I januari 1945 kunde kommittén meddela att de betalande medlemmarna för sin del godkände det föreliggande förslaget till stadgar och »därmed konstituerat institutet». Den 12 januari 1945 stadfäste Kungl. Maj:t stadgarna. Den 29 januari 1945 höll Institutets råd sitt första sammanträde.

1.2 Ändringar av stadgarna

Stadgarna för Institutet har sedan 1945 reviderats ett flertal gånger. Här må uppmärksamheten fästas vid några av de viktigaste ändringarna.

I § 1 i de år 1945 antagna stadgarna hette det att Institutet skulle »samordna och stödja» (kurs. här) den svenska utlandsinformationen. Paragrafen speglade i denna lydelse organisationskommitténs och Amerika-utredningens tankegångar om att Institutet skulle ha en

samordnande funktion över *hela* den svenska utlandsinformationen och utbytesverksamheten. Redan 1947 föreslog emellertid en statlig kommitté — 1946 års sakkunniga för upplysningsverksamheten i utlandet — att § 1 skulle ändras så att Institutet inte längre skulle vara samordnande instans för alla de organ som sysslade med utlandsinformation och utbyte. Detta förslag accepterades den 16 maj 1949 av Institutets råd och den 21 april 1950 fastställde Kungl. Maj:t följande ännu gällande lydelse av § 1:

Svenska Institutets uppgift är att genom upplysningsarbete, kulturutbyte och på annat sätt verka för Sveriges kulturella, sociala och ekonomiska förbindelser med utlandet.

Ändringen innebar emellertid inte att Institutet skulle befrias från ansvaret att söka samordna *allmäninformationen* om Sverige. Vad som i praktiken skedde var att den *institutionella* samordningen överflyttades på utrikesdepartementet under det att Institutet även fortsättningsvis kom att se som sin uppgift att koordinera såväl allmäninformationen som utbytesverksamheten.

Samtidigt fick också bestämmelserna om medlemskap, medlemsavgifter, val av ledamöter till rådet samt rådets sammanträden sin nuvarande utformning. Bl. a. slopades den tidigare i § 3 uttryckta förhoppningen att »medlemskap bör vara bindande för tre år». Det hade nämligen visat sig att några medlemmar hade uttryckt betänkligheter mot att finansiellt binda sig för en längre period än ett verksamhetsår.

Den senaste stadgeändringen ägde rum 1964 (beslut av rådsmötet den 29 november 1963 och av Kungl. Maj:t den 29 april 1964). Då gavs rådet möjlighet att, om det så ansåg önskvärt, låta sig representeras av högst elva (tidigare sju) ledamöter i styrelsen. Motiveringen

var att styrelsen på detta sätt skulle kunna få en allsidigare sammansättning.

1.3 Finansieringen av Svenska Institutet, budgetutvecklingen

Som vi har nämnt ovan föreslog organisationskommittén i sitt den 31 mars 1944 dagtecknade betänkande att Institutets verksamhet delvis skulle finansieras genom årsavgifter från betalande medlemmar. Hemställan om bidrag skulle riktas särskilt till »företag inom näringslivet». Enligt ett av kommittén uppgjort förslag till budget beräknades Institutets samlade utgifter uppgå till omkring 1 050 000 kronor per år. Efter kontakt med intresserade representer för näringslivet ansåg kommittén att vissa förhoppningar förelåg om att medlemsbidragen skulle komma att uppgå till ungefär 650 000 kronor per år. Från statens sida erfordrades därför ett bidrag om 400 000 kronor.

Amerika-utredningen framhöll i sitt betänkande den 26 april 1944 att en förutsättning för tillräckligt omfattande privata bidrag uppenbarligen vore att staten visade sin beredvillighet att ta på sig en del av kostnaderna. »Med hänsyn härtill och till den stora betydelse en utveckling av den svenska upplysningsverksamheten utomlands enligt sakkunnigas uppfattning äger, vilja sakkunniga förorda att en jämnare balans än som består i det föreliggande budgetförslaget åvägabringas mellan statsbidrag och enskilda bidrag, förslagsvis så att statsbidragen och de förutsatta enskilda bidragen uppgå till lika belopp.»

Frågan om proportionen mellan statsbidrag och privata bidrag togs sedan upp i 1944 års proposition om skapande av Svenska Institutet. Föredragande departementschefen sade sig vara tveksam

inför tanken att en så stor del som hälften av Institutets intäkter skulle ställas till förfogande av statsmedel. Innan erfarenhet vunnits av Institutets verksamhet kunde han endast förorda att det av organisationskommittén föreslagna beloppet — 400 000 kronor — lämnades som statsbidrag. Dessa medel borde utanordnas »sedan det fastslagits, att förutsättningar för institutets verksamhet i såväl ekonomiskt som organisatoriskt hänseende föreligga. I det förra hänseendet må erinras om att en förutsättning för institutets upprättande är, att betydande medel erhållas från enskilt håll» (prop. 1944: 266, sid. 8).

Då Kungl. Maj:t den 12 januari 1945 stadfäste stadgarna för Institutet hade från privat håll 245 000 kronor lämnats som bidrag för verksamheten. Därjämte förelåg utfästelser om ytterligare bidrag så att totalbeloppet beräknades uppgå till 400 000 kronor. Genom att godkänna stadgarna mot denna finansiella bakgrund torde regeringen, trots det nyss citerade uttalandet i prop. 1944: 266, i princip ha godtagit tanken om hälftenfinansiering.

Redan utvecklingen under de första budgetåren visade emellertid att det förelåg svårigheter att uppställa något formligt krav på paritet mellan statsmedel och enskilda bidrag. Under budgetåret 1945/46 kom statsanslagen sålunda att uppgå till sammanlagt 481 000 kronor under det att medlemsbidragen stannade vid 264 600 kronor. Motsvarande siffror för 1946/47 var 874 000 och 306 000 kronor.

Principerna för finansieringen togs vid denna tid upp av 1946 års sakkunniga för upplysningsverksamheten i utlandet. I ett yttrande över Svenska Institutets anslagsäskanden för budgetåret 1947/48 tillstyrkte de sakkunniga att statsanslagen till Institutet skulle utgå utan krav på paritet mellan stats-

anslag och enskilda bidrag. Föredragande departementschefen instämde och anförde att övervägande skäl talade för att statsanslaget till Svenska Institutet inte knöts till villkoret att samma belopp skulle inflyta i bidrag från enskilt håll.

Det kan alltså konstateras att en formell bindning av statsbidragens storlek till de enskilda bidragens storlek inte har funnits annat än under förberedelsearbetet att skapa Institutet och under Institutets allra första verksamhetstid. Trots detta har den ursprungliga tanken på hälftenfinansiering alltid spelat en betydande roll i diskussionerna om Institutet.

Medlemsbidragens storlek pendlade under de tio första verksamhetsåren mellan 200 000 och 300 000 kronor. På senare år har siffran stigit till drygt 700 000 kronor. Till följd av de kraftigt ökade statsbidragen har emellertid medlemsbidragens procentuella andel av totalintäkterna på senare år tenderat att minska.

Den finansiella utvecklingen från 1945/1946 framgår av *tabell 1*.

Uppgifterna i tabellen har hämtats från Institutets bokslut. Eftersom olika redovisningsmetoder har använts under årens lopp är uppgifterna inte helt jämförbara från år till år. Tabellen ger dock en bild av utvecklingstendenserna, t. ex. den i stort sett oavbrutna ökningen av statsbidragen, och av skiftningarna i medlemsbidragens storlek. Bidragen och anslagen från staten har upptagits till de faktiskt förbrukade beloppen vilket förklarar de ojämna siffrorna.

Medlemsbidragen för verksamhetsåren 1964/65 och 1965/66 uppgick i verkligheten per år till ungefär 850 000 kr. Av vissa bokförings- och budgettekniska skäl upptogs emellertid lägre belopp i boksluten.

Tabell 1. Svenska Institutets intäkter under verksamhetsåren 1945/46—1966/67

	Statsanslag			Summa statsanslag	Medlemsbidrag	Övriga intäkter	Summa intäkter
	UD	ED	Andra statsansl.				
1945/46	425 000	10 500	45 500	481 000	264 600	100 527	846 127
1946/47	450 000	61 500	361 994	873 494	305 918	141 480	1 320 893
1947/48	615 075	57 700	212 169	884 944	302 675	82 943	1 270 562
1948/49	419 112	85 750	359 005	863 867	252 350	52 628	1 168 845
1949/50	423 620	126 912	77 910	628 442	245 880	149 115	1 023 437
1950/51	460 471	126 602	176 148	763 221	230 710	71 863	1 065 794
1951/52	506 375	128 885	23 857	659 117	227 060	122 974	1 009 151
1952/53	647 500	129 193	—	776 693	201 110	77 464	1 055 267
1953/54	705 000	147 735	50 000	902 735	205 710	94 414	1 202 859
1954/55	774 690	143 570	4 000	922 260	228 710	112 291	1 263 261
1955/56	830 901	156 388	—	987 289	334 460	110 483	1 432 232
1956/57	889 610	157 185	25 000	1 071 795	403 910	216 664	1 692 369
1957/58	1 148 500	229 185	15 000	1 392 685	482 010	143 233	2 017 928
1958/59	1 259 000	229 185	—	1 488 185	542 310	88 810	2 119 305
1959/60	1 354 000	229 785	—	1 583 785	580 350	110 420	2 274 555
1960/61	1 454 000	270 235	—	1 724 235	667 900	250 950	2 643 085
1961/62	1 289 000	271 350	103 861	1 664 211	724 200	152 577	2 540 988
1962/63	1 509 000	418 200	220 538	2 147 738	735 400	256 145	3 139 283
1963/64	1 932 100	443 392	879 403	3 254 895	714 650	878 891	4 848 436
1964/65	2 873 755	571 928	800 766	4 246 650	665 100	267 581	5 179 130
1965/66	3 286 028	592 340	1 167 517	5 045 885	665 000	343 681	6 054 566
1966/67	3 412 000	640 400	1 410 000	5 462 400	750 000	468 000	6 680 400

Beloppen under »Andra statsanslag» innefattar bl. a. de bidrag som Institutet på senare år fått från Upplysningsberedningens och Kollegiets för Sverige-

Tabell 2. Kostnader (avrundade i 1000-tals kronor) för olika verksamhetsgrenar under budgetåret 1966/67

	1000 kr	i % av omslutning
Personalkostnader	1 913	27,3
Administration	319	4,6
PR i Sverige	57	0,8
Publikationer	564	8,1
Film	604	8,6
Utställningar	980	14,0
Bibliotek	165	2,3
Allmänt kulturutbyte ..	790	11,2
Kurser	249	3,5
Stipendier	537	7,6
Lektorat	198	2,8
Utlandskontor	479	7,0
Styeelsens förfogande ..	96	1,3
	6 951	100

information s. k. icke-institutionsbundna anslag. Under »Övriga intäkter» redovisas bl. a. bidrag från USA-kampanjen, inkomster vid försäljning av informationsskrifter samt ränteintäkter.

Av tabell 2 framgår kostnadernas fördelning på olika verksamhetsgrenar under budgetåret 1966/67. Kostnaderna för personal och administration vid huvudkontoret i Stockholm uppgår som synes till en knapp tredjedel av de totala utgifterna. Medräknas även utlandskontoren stiger personal- och administrationskostnaderna till knappt 40 %. De tyngsta posterna i den operativa verksamheten är utställningar, allmänt kulturutbyte, film, publikationer och stipendier.

Avslutningsvis må frågan om medlemsbidragens *skatterättsliga ställning* beröras med några ord. Under de första

åren av Institutets verksamhet rådde viss tveksamhet om huruvida medlemmarnas bidrag var avdragsgilla vid inkomsttaxering. År 1949 beviljade regeringsrätten avdragsrätt för ett bidrag som Bolidens Gruv AB hade gett till Organisationskommittén för upplysningsverksamhet i utlandet (jfr RÅ 1949 not. 575 och Svensk Skattetidning 1950 nr 2). Bidragen till Institutet har efter detta prejudikat ansetts vara avdragsgilla. Det må i detta sammanhang också nämnas att Riksskattenämnden genom förhandsbesked den 30 april 1962 på ansökan av AB Åtvidabergs Industrier förklarade att bidrag som bolaget avsåg att under åren 1962—1965 ge till USA-kampanjen finge betraktas som omkostnad i bolagets rörelse och alltså avdragsgilla vid inkomsttaxering.

1.4 Svenska Institutets organisation

»Svenska Institutets angelägenheter handhavas», heter det i § 5 av stadgarna, »av ett råd, en styrelse samt av rådet tillsatta utskott och nämnder.»

Bestämmelserna om rådets storlek och sammansättning står kvar i stort sett oförändrade sedan Institutets tillkomst. Rådet består alltså av 100 ledamöter, varav hälften utses av Institutets medlemmar och hälften förordnas av Kungl. Maj:t. Ledamöterna väljs för en tid av sex år. De betalande medlemmarna kan välja — och väljer i stor utsträckning — rådsledamöter utanför sin egen krets. Kungl. Maj:t skall förordna företrädare för »det svenska samhällslivets olika grenar».

Rådet skall enligt stadgarna välja vissa ledamöter av styrelsen samt medlemmarna av ekonomiutskott och nämnder. Rådet skall vidare behandla styrelsens årsberättelse och revisionsberättelsen, fastställa balansräkning samt behandla frågan om beviljande av an-

svarsfrihet för styrelsen. Slutligen skall rådet behandla ärenden som styrelsen underställer rådet.

Bestämmelserna om *styrelsen* återfinns i §§ 9—11. Som vi har nämnt i Kapitel 1.2. ändrades år 1964 lydelsen av § 9, varvid rådet gavs möjlighet att välja minst sju och högst elva ledamöter. Därjämte förordnas tre styrelseledamöter av Kungl. Maj:t. Verkställande direktören är självskriven ledamot.

Styrelsens uppgifter definieras i § 11. Styrelsen skall ha hand om »Institutets skötsel, fastställa budget, tillsätta direktör och vissa andra högre befattningshavare samt förvalta Institutets medel». Uppgifterna har i detalj fixerats i en beslutsordning av den 1 april 1966. Denna beslutsordning har följande lydelse:

På styrelsen ankommer:

1. frågor rörande målsättning och allmänna riktlinjer för institutets verksamhet och övriga ärenden av större principiell betydelse;

2. yttranden och andra skrivelser till Kungl. Maj:t och statsdepartementen av större principiell betydelse;

3. att fastställa huvudlinjerna i institutets organisation samt huvudsakligt ansvars- och verksamhetsområde för VD, avdelningschefer, chefer för utlandskontor och andra anställda med motsvarande löneställning;

4. att fastställa tjänstereglemente och personalförteckning;

5. att fastställa budgetens huvudposter och delposter;

6. att besluta om projekt som ej kan hänföras till budgetens huvud- och delposter;

7. att besluta om projekt som avses bli finansierade genom anslag eller bidrag utanför budgeten i de fall projekten inte kan innefattas i givna riktlinjer för institutets verksamhet och inte heller är av den karaktären att de tillhör institutets rutinemässiga serviceområde samt oavsett detta då ett åtagande skulle medföra större arbetsinsatser eller väsentligt ökade administrationskostnader;

8. att bereda och ställa förslag i ärenden vari beslutanderätten tillkommer rådet;

9. att besluta om institutets representation inom andra organ;

10. anställning och entledigande av VD och befattningshavare nämnda i punkt 3;

11. fråga angående tjänstledighet a) för VD av annan anledning än sjukdom eller militärtjänst samt b) för de under punkt 3 nämnda befattningshavarna under längre tid än en månad sammanlagt under kalenderår av annan anledning än sjukdom eller militärtjänst;

12. ärenden i övrigt vari styrelsen i särskilt fall förbehåller sig beslutanderätten eller som av VD hänskjutes till styrelsen.

Enligt § 11 kan styrelsen utse ett *arbetsutskott* om minst fem ledamöter. Styrelsens ordförande och vice ordförande samt verkställande direktören är självskrivna ledamöter. Utskottets uppgift är att förbereda styrelsens sammanträden och avgöra ärenden som styrelsen, generellt eller från fall till fall, hänskjuter till utskottet. Styrelsen har hittills inte utnyttjat möjligheten att generellt delegera beslutanderätt till arbetsutskottet.

Enligt § 13 skall rådet utse ett *ekonomiutskott* och *nämnder* »för särskilda grenar av Institutets verksamhet». Ekonomiutskottet sammanträder en gång om året. Dess huvudsakliga uppgift är att ge styrelsen råd och synpunkter vid insamlingen av bidrag från medlemmarna. Av rådet utsedda nämnder finns formellt för publikations-, film-, utställnings-, studiebesöks-, stipendie- och lektoratsverksamheterna. Av nämnderna har emellertid under de senaste åren blott vissa varit aktiva (stipendie- och lektoratsnämnderna samt utställningsnämnden och dess underkommittéer). Institutets samråd med ämnes- och mediakunskap har i övriga fall kommit att få en annan utformning.

Enligt § 14 skall Institutets räkenskaper och förvaltning granskas av tre *revisorer*. Kungl. Maj:t utser en revisor. De båda andra utses av rådet varvid skall tillses att minst en är auktoriserad revisor. Räkenskapsåret omfattar tiden 1 juli—30 juni. Räkenskaperna och sty-

relseberättelserna skall överlämnas till revisorerna senast den 1 september. Revisionsberättelsen skall föreligga senast den 15 oktober och behandlas, som ovan har sagts, av rådet vid dess ordinarie årsmöte.

Institutets *verksorganisation* under styrelsen framgår av organisationsschemat på sid. 25.

Direkt under verkställande direktören lyder cheferna för produktions-, allmänna och administrativa avdelningarna, direktören för akademiska ärenden samt de två utlandskontoren i London och Paris. Chefen för produktionsavdelningen är samtidigt vice verkställande direktör.

Under produktionsavdelningen sorterar sektioner för produktion och distribution av olika typer av informationsmaterial (publikationer, filmer och utställningar). Biblioteket har också organisatoriskt inordnats i denna avdelning. Anledningen härtill är framför allt att det handhar distributionen av Institutets trycksaker men även att biblioteket genom sitt arbete har överblick över den samlade utgivningen av publikationer som kan användas i utlandsinformationen och utbytesverksamheten. Det kan därför ge ett viktigt underlag för bedömningen av behovet av Institutets egna produktionsinsatser på trycksaksområdet.

Under den allmänna avdelningen har samlats de arbetsenheter som i huvudsak sysslar med service av olika slag: studiebesök, stipendier och kurser. Lektorats- och gästföreläsarverksamheten har dock brutits ut ur den allmänna avdelningen och handläggs, med hänsyn till den särskilda form av kontaktverksamhet det här gäller, av en särskild direktör för akademiska ärenden.

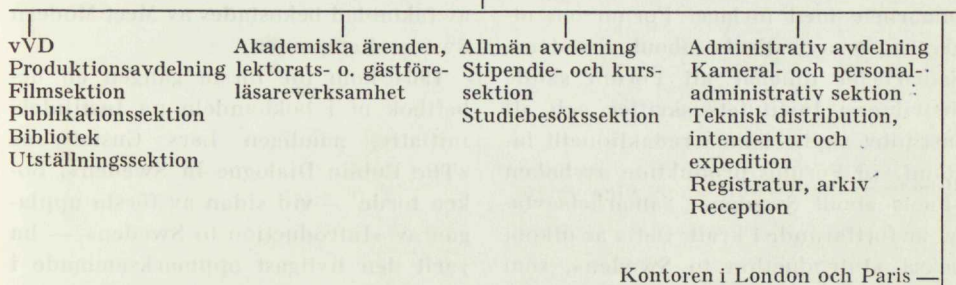
Utanför dessa enheter, som alltså bygger på mediaprincipen, står den administrativa avdelningen. Denna är upp-

Organisationsplan

STYRELSE

VD

Sekretariat

delad i en kameral och personaladministrativ sektion samt en enhet för teknisk distribution, intendentur och expedition. Under ekonomiavdelningen sorterar även registratur, arkiv, telefonväxel och reception.

Antalet anställda vid huvudkontoret i Stockholm är f. n. (1 juli 1967) 62, varav 52 på fasta tjänster. Antalet tjänstemän i lönegrad 17 och däröver är 22. Vid utlandskontoren är sammanlagt 7 tjänstemän anställda.

1.5 De olika verksamhetsgenarna

I detta avsnitt lämnas en översiktlig redogörelse för utvecklingen av Institutets viktigaste verksamhetsgrenar under de drygt 20 år som Institutet existerat. Redogörelsen gör inte anspråk på fullständighet. Avsikten är snarare att teckna några allmänna utvecklingstendenser och fästa uppmärksamheten vid mera betydelsefulla produktionsinsatser. För en fullständigare redovisning hänvisas till Institutets årsberättelser. Även de petitaskrivelser som Institutet varje år lämnat till utrikes- och ecklesiastikdepartementen ger ofta värdefulla över-

sikter över viktigare inslag i Institutets verksamhet.

1.5.1 Framställning av publikationer

Redan under Institutets första verksamhetsår ansågs framställning av publikationer om Sverige på främmande språk vara en av de centrala arbetsuppgifterna. En inventering gjordes av redan befintliga trycksaker som ansågs kunna användas. Samtidigt fastställdes ett produktionsprogram som innefattade de mest angelägna behoven. Särskilt hög prioritet gavs en allmän broschyr om Sverige samt skrifter om sociala och ekonomiska frågor, i första hand socialvård, bostadspolitik och arbetsmarknadsfrågor. Det ansågs även viktigt att ge ut publikationer om svensk litteratur och konst.

De första av de sålunda planerade broschyrerna färdigställdes 1946. Detta år började Institutet också använda stencilerade versioner av artiklar som man hämtade från utländska tidningar och tidskrifter.

1947/48 övertog Institutet ansvaret för de allmänorienterande skrifter som tidigare hade utgivits av utrikesdeparte-

mentets pressbyrå. Årets produktion upptog framför allt broschyrer, däribland »Sweden, a Survey in Pictures», Institutets första publikation av allmän karaktär.

Under budgetåret 1948/49 inleddes samarbete med förlaget Forum om utgivningen av »Facts about Sweden». Samarbetet innebar att Forum skulle distribuera Institutets skrifter och att Institutet skulle lämna redaktionellt bistånd vid Forums produktion av boken »Facts about Sweden». Samarbetsavtalet är fortfarande i kraft. Detta år utkom också »Introduction to Sweden», som ersatte de s. k. årsböcker som utrikesdepartementets pressbyrå tidigare hade publicerat. Årets verksamhetsberättelse ansåg sig kunna konstatera att den tidigare bestående bristen på lämpligt informationsmaterial i stort sett hade övervunnits.

I årsberättelsen för 1954/55 förtecknades de skrifter som Institutet publicerat sedan verksamheten inleddes. Listan upptar 57 tryckta skrifter, därav 30 på engelska och 13 på franska. Att publikationsverksamheten vid mitten av 1950-talet intog en central plats i verksamheten framgår av att den regelmässigt tog i anspråk mellan 50 och 60 % av totalanslaget för mediaproduktion.

Ur produktionsprogrammet för den senare delen av 1950-talet må nämnas att Institutet i samarbete med bl. a. Landsorganisationen och Arbetsgivareföreningen utgav »Social Benefits in Sweden». Standardverken »Introduction to Sweden» och »Facts about Sweden» kom ut i nya upplagor — den senare t. ex. i åttonde upplagan under budgetåret 1958/59. Den första trycksaken på japanska, ett vikblad, publicerades samma år.

I början av 1960-talet lades verksamheten upp efter delvis nya linjer. Stencilerna ersattes med enkla offset-skrifter

i A 5-format, tryckta i egen offsetmaskin. 1963 fanns i denna offsetserie 76 engelska, 30 tyska, 29 franska och 16 spanska titlar. Vidare startades en ny typ av material, faktablad, ett på båda sidor tryckt A 4-blad. Den första serien av faktablad bekostades av Meet Modern Sweden-kampanjen.

1964 kom för första gången en debattbok ut i bokhandeln på Institutets initiativ, nämligen Lars Gustafssons »The Public Dialogue in Sweden». Boken torde — vid sidan av första upplagan av »Introduction to Sweden» — ha varit den livligast uppmärksammade i Institutets utgivning. Av verksamheten under de senaste åren må nämnas att »Facts about Sweden» kommit ut på ryska, finska och italienska, offset-skrifter på finska, italienska och portugisiska samt faktablad på ett tiotal språk, däribland japanska, holländska, ungerska och arabiska.

Det nu aktuella produktionsprogrammet upptar bl. a. en allmän Sverige-bok, som är avsedd att ersätta »Introduction to Sweden». Den nya Sverige-boken skall genom ett antal essäer av en rad specialister ge utlänningen en introduktion till Sveriges historia, samhällsinstitutioner och kulturliv. Boken planeras utkomma under år 1967. Vidare må nämnas att Institutet i samarbete med institutioner i de andra nordiska länderna förbereder en nyttgåva av den sedan länge utgångna »Scandinavian Democracy». Offsetserien har nyligen erhållit en förändrad lay-out. Huvuddelen av det aktuella produktionsprogrammet upptar nyredigeringar och omtryck av tidigare titlar samt nya språkversioner av sådana titlar.

Faktabladsserien koncentrerar sig på aktuellt samhälls- och näringsliv. Titelbeståndet i denna serie är nu väl utbyggt. Den aktuella produktionen omfattar i huvudsak revideringar, omtryck

och nya språkversioner. Detta löpande revideringsarbete tar nu en stor del av produktionsavdelningens resurser i anspråk.

Institutet har på engelska, franska och tyska utgivit kataloger över de publikationer som genom dess försorg distribueras till utlandet. Katalogen upp-tar titlar på bl. a. följande ämnesområden: bibliografier om Sverige, Nobelprisen, massmedia, religion, skolväsen, vetenskaplig forskning, skönlitteratur, arkitektur och stadsplanering, musik, teater, film, historia, utrikespolitik, etnografi, geografi, författning, förvaltning, lagstiftning, socialpolitik, arbetsmarknad, lokaliseringspolitik, bostads-politik, ungdoms- och kvinnofrågor, kooperation, teknik, industri, sjöfart, bankväsen, lantbruk, försvar och medicin.

Distributionen av trycksakerna sköts av biblioteks- och dokumentationssektionen och sker i huvudsak över utrikesförvaltningens utrikesrepresentation, Institutets egna utlandskontor i London och Paris samt svenska handelskammare och handelssekreterare. En annan viktig distributionskanal är de utlåningar som kommer till Sverige på studiebesök eller som stipendiater. Den övervägande delen distribueras gratis, men kommersiell försäljning av böcker och broschyrer förekommer också.

Biblioteket har, som nyss nämnts, ansvaret för distributionen av Institutets trycksaker. Vidare förmedlar biblioteket för Institutets och utrikesdepartementets räkning dokumentationsmaterial som har producerats av andra institutioner. Denna verksamhet är numera mycket omfattande och innebär ofta ett tidskrävande efterforskningsarbete.

En viktig del av bibliotekets verksamhet är utarbetandet av en Sverige-bibliografi. Arbetet på denna bibliografi har

nu pågått i tre år. En grundutgåva, omfattande tryck som utgivits under åren 1900 till 1963, beräknas utkomma under 1967. Förhandlingar har inletts med Kungl. Biblioteket och Bibliografiska institutet om att den senare institutionen — som har medverkat vid utarbetandet av grundutgåvan — skall påta sig ansvaret för en löpande supplementsutgivning av bibliografin på andra huvudspråk än engelska.

Biblioteket har vidare startat en systematisk inventering av Sverige-litteraturen vid de utländska universitet där skandinavisk språkundervisning bedrivs. Inventeringsarbetet har slutförts i Storbritannien, Belgien, Holland och Frankrike. Resultaten har utnyttjats som utgångspunkt för sammanställningar av bokgävor som överlämnats till institutionsbiblioteken.

1.5.2 Filmverksamheten

Redan under Institutets första år började ett mönster för filmproduktionen att utbilda sig — ett mönster som f. ö. i viss utsträckning fortfarande präglar verksamheten, ehuru under de allra senaste åren en omprövning skett. Den egna produktionen koncentrerade sig till enstaka väsentliga ämnesområden. I övrigt sökte man från andra organisationer och privata firmor förvärva sådana kortfilmer som lämpade sig för visning i utlandet.

Under år 1945/46 beställde Institutet och Turisttrafikförbundet av Arne Sucksdorff en film om Stockholm. Filmen förelåg klar nästa år och fick namnet »Människor i stad». Filmen har visats i ett stort antal länder på biografier och vid privata föreställningar samt i television.

1947/48 övertog Institutet ansvaret för produktion och distribution av kortfilmer avsedda för den svenska utlands-

informationen. Ett undantag gjordes dock för filmer »av utpräglad reselivskaraktär»; för dessa kvarstod Turisttrafikförbundet som ansvarigt organ.

De första försöken att rationalisera distributionen i utlandet gjordes år 1948/49. Då kontaktades professionella distributörer i bl. a. Storbritannien, Frankrike och Schweiz. Avsikten var att dessa distributörer skulle överta distributionen från ambassaderna. Denna försöksverksamhet slog emellertid inte väl ut och efter en tid övergick ansvaret för distributionen åter till ambassaderna.

Påföljande år inledde Institutet ett samarbete med Kommittén för Social Upplysning i syfte att producera filmer som kunde användas i utlandsinformationen. Institutet fick tillfälle att diskutera manuskripten till filmerna och föreslå sådana omredigeringar som kunde göra filmerna mera lämpade för visning i utlandet. Ett liknande samarbete inleddes året därpå med bl. a. Vattenfallsstyrelsen och Sveriges Lantbruksförbund.

Under budgetåret 1952/53 fanns ungefär 30 filmer i över 400 kopior deponerade vid ambassader och andra utlandsmyndigheter, Institutets egna utlandskontor samt handelskammare och handelssekreterare. Institutet började vid denna tid också mera aktivt delta i kortfilmsfestivaler med egna filmer samt förmedla andras filmer till sådana festivaler.

Av produktionen under slutet av 1950-talet må nämnas att en rad egna produktioner färdigställdes, bl. a. »Made in Sweden», »Swedish Cinema Classics» (om den svenska stumfilmsepoken) samt en film om svensk industri. 1958 utlystes en pristävlan om bästa manuskriptet till en kortfilm om Sverige. Juryn fick motta 140 förslag. Av dessa utvaldes »Souvenirs from Sweden», som bli-

vit ett av standardelementen i Institutets filmförråd.

Under åren 1960—63 framställdes en serie televisionsfilmer — »Face of Sweden» — för det amerikanska TV-bolaget National Education, Television and Radio Center (NETRC). Bidrag till framställningskostnaderna lämnades av Meet Modern Sweden och Sveriges Radio. Serien visades för en publik som uppskattats till 75 miljoner amerikanska tittare. Filmerna har även, genom förmedling av Sveriges Radio, visats i TV-program i andra länder.

År 1961 började Institutet ånyo anlita professionella distributörer av kortfilm i utlandet. Erfarenheterna av detta system blev nu mera positiva än vid det tidigare försöket och professionella filmdistributörer anlitas nu i en rad länder. Av de filmkopior som har distribuerats utomlands under de senaste åren har sålunda ungefär hälften gått till professionella distributörer.

Av verksamheten under de senaste åren må nämnas att en film om svensk grundämneshforskning, »Galaxy of Elements», blev klar 1961. År 1965 löstes på ett tillfredsställande sätt ett problem som tidigare skapat vissa problem, nämligen den starka efterfrågan i utlandsinformationen och utbytesverksamheten av svensk spelfilm. I samarbete med Svenska Filminstitutet och producenterna inköpte Institutet åtta representativa långfilmer med engelska, franska och spanska texter. »Filmpaketet» har sedan visats av en rad ambassader och andra utlandsmyndigheter.

Erfarenheterna från de senaste årens verksamhet har vidare lett till en omprövning av den tidigare knäsatte principen att Institutet i så stor utsträckning som möjligt bör överlåta produktionen av film till andra institutioner och firmor. Det har nämligen visat sig att tillgången på för utlandsinformation och

utbytesverksamhet lämpliga filmer varit liten. De tillgängliga filmerna har heller inte alltid fyllt rimliga kvalitetskrav. Institutet har därför funnit det nödvändigt att i större utsträckning än tidigare starta egen produktion.

En lista över de ämnen som i första hand bör levandegöras för en utländsk publik genom film har upprättats efter kontakter med bl. a. de av Institutet anlidade professionella distributörerna och utlandsrepresentationen. På grundval härav har Institutet nyligen färdigställt en film om planering av bostadsområden (Hus och människor) och startat produktion av en film om Sveriges sociala och ekonomiska utveckling under 1900-talet; arbetsnamnet på denna senare film är »The Quiet Revolution». På långt framskridet projekteringsstadium finns också en film om svensk formgivning.

Institutet avser att, i den utsträckning så är möjligt, ensamt finansiera de andra filmer som står på de närmaste årens program. Emellertid prövas från fall till fall möjligheterna att erhålla medfinansier. Sålunda diskuteras nu en samproduktion med Skolöverstyrelsen om en film om den svenska skolan samt med Domänverket om en film om kronoparker, naturreservat och modernt skogsbruk.

Sammanlagt finns nu ungefär 2 000 filmkopior deponerade hos Institutets utlandskontakter. Ungefär hälften disponeras av Institutets professionella distributörer, den andra hälften av den officiella utrikesrepresentationen. Antalet visningar uppgår till drygt 20 000 per år.

1.5.3 Utställningsverksamheten

Genom ett Kungl. brev inrättades 1946 inom Institutet en utställningsnämnd med uppdrag »att följa utvecklingen av

förhållanden, som angå utställningar av betydelse för Sveriges förbindelser med utlandet». Nämnden skulle fungera som ett slags clearing-central för behandlingen av utställningar som kunde tänkas vara av intresse för Sverige. Den skulle tjänstgöra som rådgivare inte bara åt Institutet utan även åt andra organ som handlade frågor om svenskt deltagande i utställningar i utlandet.

Institutets första utställning ägde rum i London hösten 1945 då 14 svenska målare och skulptörer presenterades. Därefter följde en grafikutställning i London och en konstindustriutställning i Reykjavik. Institutet svarade 1947 för Sveriges officiella deltagande i en internationell bostads- och stadsplaneringsutställning i Paris och i den s. k. åttonde triennalen i Milano. Den första bokutställningen kom till stånd i Strasbourg samma år. Dessutom framställdes utställningar under följande rubriker, som sedermera kommit igen praktiskt taget varje verksamhetsår: foto, afischer, arkitektur, barnteckningar och konsthantverk.

Bland större utställningar under 50-talet kan nämnas: deltagande i Triennalen 1951 (keramik, glas, textilier), »Visit a Swedish Home» 1951 i Storbritannien (bostäder, heminredning), 26:e biennalen i Venedig 1952, arkitektur 1952 i Storbritannien, C. F. Hill i London, »Schweden-Wochen» i Zürich 1957 (främst konstindustri), »Swedish Textiles Today», som vandrade i USA två år, »Formes Scandinaves» i Paris 1958, biennalen i São Paulo 1959 och Lapplandsutställning i England 1959.

För verksamhetsåret 1958/59 finns förtecknade 42 genomförda utställningar och 7 under förberedelse. Häri ingår såväl mycket kostsamma och arbetskrävande projekt som rutinmässigt sammanställda kollektioner av grafik, barn-teckningar m. m. Geografiskt fördelade

de sig på följande sätt: Europa 19, Sydamerika 10, USA och Kanada 7, Asien 5, Australien och Nya Zeeland 4 och Afrika 3.

Av de större utställningarna under 1960-talet må här nämnas:

1960/61:

»Swedish Architecture», USA och Europa

»Swedish Textiles for Modern Living», Storbritannien

1961/62:

»Glas och stål» inom ramen för »Seattle World's Fair»

Folkkonstutställning, England och Irland

1962/63:

August Strindbergs måleri, Europa

»Twelve Swedish Painters», USA

»Scots in Sweden», Skottland

Arkitektutställning, Polen, Tjeckoslovakien och Ungern

1963/64:

»Swedish Design», USA

»Swedish Folk Art», USA

»Les Grandes Heures de l'Amitié Franco-Suédoise», Frankrike

1964/65:

Ernst Josephson, USA

»Swedish Planning of Town Centers», flera länder

Nobelutställning, Frankrike

Detta sistnämnda år redovisades 59 genomförda utställningar, varav omkring en tredjedel visats på mer än en plats. Under förberedelse var 13. Av de 59 utställningarna hade 29 visats i Europa, 4 i Sydamerika, 12 i USA, 8 i Asien, 4 i Australien och Nya Zeeland och 2 i Afrika.

Sverige har under senare år regelbundet deltagit i konstbiennalerna i Venedig och São Paulo. Dessa och andra utställningar av nutida svensk konst anordnades intill 1 juli 1964 av Institutet, därefter av Nationalmuseum. Institutet svarar för deltagandet i ungdoms-

biennalen i Paris och Triennalen i Milano.

Utställningsavdelningens huvudsakliga uppgift har på senare år i allt större utsträckning blivit att basproducera vandringsutställningar över temata som ofta efterfrågas i utlandet. En riktpunkt är därvid att få sådana tekniska lösningar att utställningarna skall kunna monteras utan någon större fackkunskap. De skall alltså vara lätta att transportera, oömma samt lämpa sig för visningar i de mest olikartade lokaler. Vidare bör de vara så utformade att de lätt kan visas i olika textversioner. Därjämte eftersträvas självklart att utställningarna har en formgivning och ett idéinnehåll som väcker åskådarnas intresse.

Inom ramen för dessa allmänna principer för utställningsverksamheten har under den senaste tiden producerats fyra utställningar: Swedish Planning of Town Centers, en Wasa-utställning, Leva med trä samt den allmänna utställningen About Sweden.

Vid sidan av denna basproduktion av standardutställningar medverkar Institutet på olika sätt vid specialutställningar. Så har t. ex. nyligen skett beträffande en svensk silverutställning i Bryssel, hemslöjdsutställning i Polen och industriformutställningar i London och Bryssel.

1.5.4 Annan verksamhet

Utbytet av vetenskapsmän, föreläsare och kulturarbetare var av mycket stor omfattning under åren 1945—1951, huvudsakligen beroende på att särskilda anslag under dessa år stod till Institutets förfogande för denna verksamhet. Dessa medel kom från Svenska kommittén för internationell hjälpverksamhet och avsåg att täcka kostnaderna för inbjudan av vetenskapsmän från de krigs-

härjade länderna. De årliga anslagen belöpte sig till 200 000 å 300 000 kronor. Under budgetåret 1947/48 kunde 194 vetenskapsmän från olika europeiska länder inbjudas till studiebesök i Sverige.

När bidragen från kommittén för internationell hjälpverksamhet upphörde blev personutbytesverksamheten en avsevärt mindre del av Institutets totala verksamhet. Verksamheten inriktades på att etablera fasta gästföreläsarutbytesprogram med olika länder. Ett utbytesprogram inleddes på skandinavisk bas med London School of Economics. Sedermera etablerades liknande program med andra engelska universitet och med British Council.

Överenskommelser om utbyte av gästföreläsare har vidare ingåtts med Förbundsrepubliken Tyskland, Holland och Belgien. Under senare år har ett ökat intresse kommit att knytas till utbytesprogrammen med öststaterna. Redan i mitten av 1950-talet började ett akademiskt utbyte med Polen. I början av 1960-talet inleddes liknande utbyten med Sovjetunionen, Tjeckoslovakien, Ungern och Jugoslavien. Sedan utrikesdepartementet med början år 1964 ställt särskilda medel till Institutets förfogande för kulturförbindelserna med öststaterna, har dessa förbindelser fått något större omfång än dittills. Program för det akademiska gästföreläsarutbytet har fastlagts i brevväxlingar som regelmässigt fastställer vissa ramar för utbytet och därjämte innehåller vissa allmänna önskemål om ökad aktivitet. Överläggningar om dessa program äger regelmässigt rum varje år.

En växande del av vad som kallas allmänt kulturutbyte avser besök och motbesök av författare, översättare, kritiker, förlagsmän och representanter för litterära tidskrifter. Verksamhetens omfattning regleras av tillgängliga medel

— brist på förslag till sådana kontaktbesök föreligger inte. Institutet fungerar i stor utsträckning som ett utlandssekretariat för kontaktprojekt av detta slag. Det rör sig här om ett erfarenhetsutbyte som inte minst gagnar det svenska kulturlivet på längre sikt genom att ett nät av personliga kontakter växer fram, speciellt på områden där av olika skäl kontaktvägarna tidigare varit svårframkomliga.

Samma syfte har de samlande arrangemang där Institutet medverkar som initiativtagare eller arrangör. Som exempel må nämnas det s. k. Backåkra-symposiet om europeiska översättningsproblem och besöket av den tyska författargruppen Gruppe 47 år 1964.

Hit bör också räknas det på senare tid alltmer utvidgade stöd som Institutet lämnar till svenska (och utländska) teaterensembler, speciellt inom student-teatrarnas verksamhetsområde.

Lektoratsverksamheten leddes före Institutets skapande av Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet. Under Institutets första verksamhetsår finansierades fortfarande vissa lektorat av Riksföreningen, som f. ö. fortfarande stöder Institutets lektoratsverksamhet.

Under det andra världskriget var de flesta utlandslektoraten förpuppade. Under åren efter krigets slut tillkom en rad nya lektorat, bl. a. i Warszawa och Prag. Dessa östeuropeiska kontakter upphörde emellertid i slutet av 1940-talet. Därmed inträdde en paus i lektoratskontakterna med Östeuropa, en paus som varat till de senaste åren.

Vad beträffar lektoratsverksamheten i Västeuropa och Amerikas Förenta Stater gav Institutet år 1950 ekonomiskt stöd till tio lektorat och understödde nio andra svensklärare med böcker, tidskrifter o. s. v. Vid dessa universitet

upprättades svenska referensbibliotek, bl. a. Centro di Studi Svedesi i Rom. År 1951 fastställde Institutets lektoratsnämnd en »Instruktion för lektorer i svenska språket vid utländska universitet». I årsredogörelsen för 1955/56 — tio år efter Institutets start — förtecknas 25 lektorer som »i en eller annan form» åtnjöt stöd från Institutet.

Som tidigare nämnts finns för lektoratsverksamheten en särskild nämnd med representanter för ecklesiastikdepartementet, skolöverstyrelsen och de svenska universiteten. Nämnden tjänstgör som kompetensprövande instans vid tillsättning av nya lärarkrafter och avger därvid förslag till respektive universitet. Sålunda utnämnda lektorer åtnjuter vissa speciella förmåner. Tjänstgöringstiden utomlands tillgodoskränks vederbörande såsom fullgjord vid svensk läroanstalt. I vissa fall utgår lönefyllnad med stöd av särskilt anslag från ecklesiastikdepartementet. Enligt särskilda normer utgår även ersättning för lektorernas rese- och flyttningskostnader.

Institutets akademiska avdelning upprätthåller numera förbindelser med ett 60-tal undervisningsorter. På dessa verkar 24 från Sverige utsända och i olika former understödda lektorer. De övriga lärarkrafterna är utländska nordister eller lokalt rekryterade assistenter. Rapporter om undervisningens organisation, elevantal och resultat insänds vid varje läsårs slut till Institutet. Rapporterna delges lektoratsnämnden och andra lektorer. Årligen anordnas konferenser för de i Tyskland-Schweiz, Frankrike-Belgien och Storbritannien-Irland verksamma lärarkrafterna. Institutets stöd åt lektoratsverksamheten innefattar även bokanskaffning, tidnings- och tidsskriftsprenumeration samt bibliografisk rådgivning.

Stipendieutbytet utvecklades snabbt

efter krigsslutet. För läsåret 1946/47 registrerades 35 utländska stipendiater som genom Institutets förmedling studerade vid svenska universitet. Av stipendiaterna kom två från Sydamerika, fyra från Östeuropa och de övriga från Västeuropa. Stipendiatutbytet med Amerikas Förenta Stater handlades — och handläggs fortfarande — av en särskild institution, Sverige-Amerika Stiftelsen.

På grund av utebliven reciprocitet upphörde stipendiegivningen i slutet av 1940-talet med Polen, Ungern och Tjeckoslovakien. Antalet institutsstipendiater kom därför att sjunka. Å andra sidan fick Institutet år 1947 i uppdrag att omhänderta FN-stipendiater från framför allt de underutvecklade länderna. Dessa FN-stipendiater var redan i början av 1950-talet lika många som Institutets egna stipendiater. Kostnaderna för denna verksamhet uppgick 1952/53 till 118 000 kronor och 1960/61 till 325 000 kronor. 1962 övertogs verksamheten av Nämnden för internationellt bistånd (nu Styrelsen för internationell utveckling, SIDA).

Under de senaste åren har länderkretsen i Institutets stipendiatverksamhet kraftigt vidgats. Sålunda är flertalet östeuropeiska länder ånyo representerade. Hela antalet stipendiater är nu ungefär 70.

Stipendiaterna är mestadels knutna till institutioner vid universitet, högskolor eller forskningsinstitut. Några egentliga svårigheter vid placeringarna har ej funnits. Endast i enstaka fall har en föreslagen stipendiat ej kunnat accepteras. Orsaken har då varit att det föreslagna studieämnet ej varit representerat i Sverige eller att studiernas genomförande fordrat alltför dyrbar apparatur och handledning.

I de siffror som har nämnts ovan har medräknats endast stipendiatverksamhet om minst tre månader. Korttidssti-

pendiaterna uppgår till det mångdubbla antalet.

I allmänhet har reciprocitetsprincipen tillämpats, d. v. s. det antal stipendier som erbjuds studenter i ett visst land är detsamma som erbjuds svenska studenter för studier i detta land. På grund av medelsbrist har i vissa fall emellertid Institutet inte kunnat ge lika många stipendier som vissa andra länder. Detta gäller bl. a. Förbundsrepubliken Tyskland, Frankrike, Israel och Förenade Arabrepubliken.

Det bör avslutningsvis erinras om att stipendieutbyte bedrivs av en rad andra myndigheter och organisationer, t. ex. SIDA och Sverige-Amerika Stiftelsen. De stipendiater som förmedlas av Svenska Institutet torde blott utgöra en bråkdel av det totala antalet.

Studiebesöksverksamheten var av ganska blygsam omfattning under 1940-talet. Den har sedermera expanderat kraftigt, särskilt under de senaste åren. År 1961 arrangerades 200 studieprogram. 1966 hade siffran stigit till 600. Av dessa utgjorde gruppresorna 275. Totalantalet besökare var närmare 8 000 personer. Av dessa kom 61 % från Europa, 14 % från Amerikas Förenade Stater, 13 % från Latinamerika, 11 % från Asien och 1 % från Afrika. De ämnesområden som besökarna i första hand önskade studera var sociala frågor, industri och arbetsmarknad, arkitektur och stadsplanering samt undervisning.

Institutet har kommit att framstå som ett centralt organ för förmedling och koordination av studiebesök. Både statliga och privata instanser — t. ex. utrikesdepartementet och arbetsmarknadens organisationer — arrangerar dock egna studiebesöksprogram.

Vissa kulturella aktiviteter handläggs inom Institutets allmänna avdelning.

Hit hör bl. a. frågor om skönlitteratur och musik.

Det första försöket att främja *den svenska skönlitteraturen* på den internationella marknaden inleddes 1949 då chefen för Institutets Londonkontor etablerade ett givande samarbete med The Anglo-Swedish Literary Foundation (Shaw-fonden). Genom detta samarbete tillkom svenska specialnummer av litterära tidskrifter och en rad översättningar av svenska romaner, bl. a. »Vägen till Klockrike», »Strändernas svall» och »Hemsöborna». Institutet bidrog vidare till utgivande av Minneapolis-professorn Alrik Gustafsons svenska litteraturhistoria på engelska.

I Frankrike har Institutet bl. a. stött utgivandet av svensk lyrik. På detta sätt har författare som Pär Lagerkvist, Erik Lindegren och Gunnar Ekelöf kunnat introduceras på franska. Stödet har utgått dels i form av stödköp av upplagorna, dels i form av stipendier till översättarna.

Vid olika tillfällen har Institutet undersökt de lämpligaste metoderna att främja den svenska skönlitteraturen på den internationella bokmarknaden. Sedan 1965 bedrivs viss experimentverksamhet som syftar till att utvälja lämplig svensk skönlitteratur för översättning i samarbete med svenska litteraturkritiker och utländska lektorer.

Under de tio första åren av Institutets existens hade strävandena att *göra svensk musik känd i utlandet* ett jämförelsevis större utrymme än vad de senare haft. Redan 1945 började Institutet i samarbete med STIM sända noter och gramfonoskivor till utlandet. Institutet anslag vidare 10 000 kronor för att, likaledes i samarbete med STIM, producera gramfonoskivor med svensk musik. Utlandsmyndigheterna och Institutets egna utlandskontor försågs med svenska gramfonoskivor fram till

mitten av 1950-talet. Därefter syns denna verksamhetsgren ha kommit i skymundan. Först under de senaste åren har verksamheten kunnat återupptas sedan Kollegiet för Sverige-information ställt medel till förfogande. Tryckt information om svensk musik — som tidigare ingått i publikationsavdelningens program — har på senare år huvudsakligen tagit formen av bidrag till tidskriften Musikrevys internationella nummer.

Genom olika punktinsatser har Institutet sökt stödja den levande musiken. Redan år 1945 anslogs medel för Lilla Kammarorkesterns resa till Danmark. Senare har vid flera tillfällen bidrag lämnats för konserter med svensk musik i bl. a. London, Paris och Prag.

Stöd har lämnats till mindre ensembler, vissa körprojekt i utlandet samt till svenska vokal- och instrumentalsolister, speciellt i samband med framträdanden i radio och TV utomlands. Bland projekten kan nämnas Kyndel-

kvartettens turnéer i Nordamerika (i samarbete med Rikskonserter), Filharmonikernas kammarorkesters turné i Latinamerika samt Filharmonikernas blåsarkvintetts turné 1967, också den i Latinamerika. I de båda sistnämnda fallen har det varit omöjligt för Institutet att finansiera projekten inom ramen för sin ordinarie budget. Så var också fallet med Stockholmsfilharmonikernas resa i Förbundsrepubliken Tyskland och Frankrike 1966. En mindre del tillskötts ur Svenska Institutets ordinarie budget, men den allra största delen av Institutets bidrag kom via Kollegiet för Sverige-information.

Sedan 1965 har ett samarbete varit etablerat med Rikskonsterverksamheten. Denna organisation engagerar utländska ensembler i sin turnéverksamhet och kan därigenom öppna möjligheter för svenska ensembler att framträda i utlandet.

KAPITEL 2

Andra informationsorgan

Vid sidan av Svenska Institutet finns en rad myndigheter, institutioner och organisationer som sprider information om Sverige eller bedriver erfarenhets- och kulturutbyte. För några av dessa framstår verksamhet av denna typ som den huvudsakliga och väsentliga uppgiften; för andra är den snarare en bland många arbetsuppgifter. I detta kapitel ges en kortfattad redogörelse för de viktigaste av dessa institutioner samt för de former för samordning som beslutades av statsmakterna år 1966.

2.1 Utrikesdepartementet

Enligt § 2 i 1963 års *stadga ang. statsdepartementen* (SFS 214; senaste ändring SFS 1967:47) åligger det utrikesdepartementet att inom Kungl. Maj:ts kansli handlägga förvaltningsärenden rörande bl. a. information om Sverige i utlandet, i den mån sådana ärenden inte ankommer på andra departement.

För utrikesdepartementets del kompletteras stadgan av fyra andra författningar, nämligen instruktion för utrikesdepartementet den 3 december 1965 (SFS 857 med ändring 16 juni 1966, SFS 322, och 30 december 1966, SFS 762), provisorisk arbetsordning den 17 juni 1966, reviderad den 2 juni 1967, instruktion för utrikesrepresentationen den 10 mars 1967 (nr 83) samt allmänna föreskrifter för utrikesrepresentationen den 2 maj 1967.

I 1965 års instruktion för utrikesde-

partementet, som huvudsakligen reglerar förhållandena inom departementet och alltså inte lämnar föreskrifter för verksamheten vid fältorganisationen (beskickningar, delegationer, konsulat och informationskontor), anges bl. a. departementets organisation och ärendenas fördelning mellan olika enheter. Av intresse i detta sammanhang är särskilt §§ 17 och 17 a. I den förstnämnda heter det att pressbyrån skall ombesörja förbindelserna med svensk och utländsk press och andra massmedia samt handha ledningen av pressattachéernas verksamhet. I § 17 a regleras kompetensområdet för den informationsbyrå som inrättades den 1 juli 1966 efter förslag i det betänkande »Reorganisation av utlandsinformationen» som Upplysningsberedningen framlade 1965. Informationsbyrån skall enligt denna paragraf »handlägga ärenden som röra den allmänna informationsverksamheten i utlandet om Sverige och det kulturella utbytet med främmande stater». Byrån skall vidare handha ledningen av kulturattachéernas verksamhet.

Mera detaljerade föreskrifter om fördelningen av ärenden mellan press- och informationsbyråerna lämnas i §§ 29 och 30 i den *provisoriska arbetsordning* för utrikesdepartementet som departementschefen har fastställt med stöd av instruktionen. Dessa paragrafer har följande lydelse:

§ 29

Inom *pressbyrån* handläggs ärenden rörande information till svensk och utländsk press och andra massmedia om utrikesfrågor och — i vad avser utländsk press — om svenska förhållanden i allmänhet, samt information till utlandsmyndigheterna om svenska ställningstaganden och pressreaktioner i in- och utlandet beträffande aktuella frågor. Pressbyrån lämnar även bistånd till svenska utlandsmyndigheter med till pressen riktad informationsverksamhet samt i frågor rörande arbetsmöjligheterna för svensk och utländsk press vid officiella utländska besök och andra evenemang av officiell karaktär. Inom byrån handläggs ärenden rörande övriga utländska journalistbesök.

§ 30

Inom *informationsbyrån* handläggs huvudsakligen ärenden rörande informationsverksamheten om Sverige i utlandet, särskilt i de fall där de svenska utlandsmyndigheterna utgör organen på fältet, svenskt deltagande i mässor och utställningar i utlandet, kulturellt utbyte med utlandet, vissa besök som inte ankommer på protokollet, annan avdelning i utrikesdepartementet eller pressbyrån. Till informationsbyrån hör också stipendieärenden avseende deltagare i av Förenta Nationerna anordnade seminarier.

Fältorganisationens tjänsteuppgifter definieras i *instruktionen för utrikesrepresentationen*. Av intresse i detta sammanhang är särskilt §§ 30 och 31. De har följande lydelse:

§ 30

Utlandsmyndighet skall sprida information om Sverige och svenska förhållanden.

Beskickning och konsulat skall vidare främja Sveriges vetenskapliga och kulturella förbindelser med verksamhetslandet.

§ 31

Beskickning skall med uppmärksamhet följa den politiska, ekonomiska, kommersiella, sociala, vetenskapliga och kulturella utvecklingen samt de internationella biståndsfrågorna i verksamhetslandet och även på andra områden skaffa sig kännedom om förhållanden som är av intresse

för Sverige eller för Sveriges och verksamhetslandets inbördes förhållanden ...

Informationsarbetet — »denna alltmer betydelsefulla gren av utrikesrepresentationens verksamhet» — sägs i de *allmänna föreskrifterna för utrikesrepresentationen* ha till syfte att hos utländsk allmänhet sprida kännedom om och skapa förståelse för Sverige samt för svenska synpunkter och önskemål. Verksamheten riktar sig inte i första hand till utländska regeringar och myndigheter utan snarare till opinionsbildande skikt av allmänheten, t. ex. politiker, företagsledare, tidningsmän, radio- och televisionskommentatorer, universitetsmän och lärare. Det heter vidare att verksamheten innebär såväl att spontant sprida upplysningar som att besvara förfrågningar. Som exempel på olika åtgärder anges bl. a. rapporter till utrikesdepartementet om publicitet i utländsk press, spridande av allmän information hos opinionsbildande organ samt spridande »av kunskap om och intresse för svenska varor och tjänster, viktiga svenska insatser på såväl den andliga som den materiella odlingens område samt Sverige som turistland».

Utrikesdepartementets informationsuppgifter handläggs, såsom framgår av denna redogörelse, av press- och informationsbyråerna. På fältet sköts verksamheten dels av särskilt utsänd specialpersonal, dels — och framför allt — av den ordinarie personalen.

Pressbyrån omfattar en chef och sex tjänstemän i lönegrad 19 och högre. En av tjänstemännen, pressbyråchefens närmaste man, kallas pressombudsman och handlägger under pressbyråchefen bl. a. vissa kvalificerade talesmannauppgifter i förhållande till svensk och utländsk press. Två av de övriga tjänstemännen är normalt sysselsatta med att omhän-

derta utländska journalister som besöker Sverige. En viktig uppgift för pressbyrån är att genom pressöversikter, telegramsammandrag och på annat sätt hålla fältorganisationen informerad om opinionsläget i Sverige.

Informationsbyrån inrättades den 1 juli 1966 och övertog de uppgifter som dittills hade åvilat allmänna sektionen inom pressbyrån samt Svensk-amerikanska nyhetsbyrån (USA-kampanjens Stockholmskontor) vars verksamhet samtidigt upphörde. Byrån ingår i utrikesdepartementets organisation som en självständig enhet. Den utgör — för att citera statsverkspropositionen 1966 (Bil. 5, sid. 73) — »förbindelselänken mellan informationsorganen i Sverige och utlandsorganisationen».

Byrån omfattar en chef, en departementssekreterare som ställföreträdande chef, ytterligare två departementssekreterare, två kanslissekreterare samt två amanuenser. Byrån har en på regioner indelad organisation (f. n. tre sektioner, en för Norden och öststaterna, en för USA och Canada samt en för övriga länder).

De riktlinjer för fördelningen av ärendena mellan å ena sidan pressbyrån och å andra sidan informationsbyrån som har fastlagts i instruktionen för utrikesdepartementet och den provisoriska arbetsordningen har i praktiken visat sig fungera friktionsfritt. När det gäller gränsdragningen mellan informationsbyrån och Svenska Institutet saknas klara direktiv och instruktioner. En redogörelse för praxis finns fogad som bilaga 1 till Upplynningsberedningens betänkande 1965. Vi återkommer till frågan om arbetsfördelningen i Kap. 5.2.

Den för press- och informationsärenden speciellt *utsända personalen* utgörs av tretton pressattachéer eller biträddande pressattachéer, tre kulturattachéer (i Bonn, Helsingfors och Washington; den

i Helsingfors placerade är formellt pressattaché men fullgör i praktiken kulturattachéysslor) samt personalen vid informationskontoren i New York och Rom. Informationskontoret i New York, som till den 1 juli 1966 drevs av Stiftelsen Svensk-amerikanska nyhetsbyrån och USA-kampanjen, har en personal om sexton personer, varav sju utsända tjänstemän. Även informationskontoret i Rom övertogs av staten den 1 juli 1966. Dess personal omfattar en utsänd svensk tjänsteman och en lokalanställd.

Huvuddelen av informations- och utbytesarbetet på fältet utförs av den ordinarie diplomatiska och konsulära personalen. (Några av dessa tjänstemän är på platsen till resp. utrikesdepartement anmälda som kulturattachéer.) Framför allt gäller detta självklart de utlandsmyndigheter — och de utgör den allra största delen — som saknar speciell informationspersonal. Omfattningen av arbetet växlar från plats till plats, beroende på en mängd olika faktorer, men generellt kan sägas att informationsarbetet på senare år kommit att bli en alltmer betydelsefull del av utrikesrepresentationens löpande verksamhet. För många av våra ambassader utgör det i dag den mest arbetskrävande uppgiften.

Utrikesdepartementets totala *kostnader* för informationsverksamhet låter sig svårligen beräkna. Endast vissa speciella poster som direkt avser informationsverksamhet kan redovisas. Hit hör under innevarande budgetår 275 000 kronor för administration av utländska pressbesök i Sverige, 400 000 kronor för vad som kallas »övrig informationsverksamhet» (anslaget används bl. a. till inköp av publikationer), 300 000 kronor för »kulturutbyte med särskilda länder», 1 070 000 kronor för

löne-, kontors- och andra löpande kostnader för informationskontoret i New York samt 100 000 kronor för samma kostnader för Romkontoret. Härtill kommer en stor men svårredovisad post, bestående av en andel av löner och andra fasta och löpande kostnader för såväl hemma- som utlandsorganisationen.

2.2 Handelsdepartementet

Enligt § 2 i 1963 års stadga ang. statsdepartementen skall handelsdepartementet handlägga förvaltningsärenden om bl. a. Kollegiets för Sverige-information verksamhet för samordning av informationen om Sverige i utlandet. Handelsdepartementet är alltså inom Kungl. Maj:ts kansli *huvudman för den centrala samordningsinstansen* för utlandsinformationen. Som framgår av avsnitt 2.8. uppgår under löpande budgetår departementets anslag till Kollegiet till närmare 4,4 milj. kr.

I 1963 års stadga ang. statsdepartementen heter det vidare att handelssekreterarna samt auktoriserade handelskammare och svenska handelskammare i utlandet sorterar under handelsdepartementet.

Handelssekreterarna rekryteras från svenska exportföretag för tre eller fyra års tjänstgöring på intressanta exportmarknader. För närvarande finns tretton handelssekreterare, alla i utomeuropeiska länder: fyra i Amerikas Förenta Stater, två i Canada, en i Mexico med särskild uppgift att bevaka utvecklingsprojekt i norra Latinamerika samt vidare en i Libanon, Indien, Malaysia, Kenya, Australien och Japan.

Kostnaderna för handelssekreterarorganisationen uppgår år 1967/68 till 3 100 000 kronor.

Statsunderstödda svenska *handelskamrar* finns i London, New York, Paris, Düsseldorf, Madrid, Wien, Brüssel, Haag, Buenos Aires och São Paulo. Statsbidraget utgörs dels av ett allmänt bidrag motsvarande 50 % av handelskamrarnas intäkter från sina medlemmar, dels bidrag till lönerna för cheferna med belopp varierande mellan 40 000 och 48 000 kronor. Totalt uppgår statsbidragen i år till 1 199 000 kronor.

För främjande av svensk export lämnar handelsdepartementet vidare bidrag till småindustrins exportråd och exportbyrå, till utrikeshandelsstipendier samt till praktikantverksamhet vid de svenska handelskamrarna i utlandet. Slutligen lämnar handelsdepartementet bidrag till Svenska Turisttrafikförbundet, se Kapitel 2.5.

Som framgår av denna redogörelse bedriver handelsdepartementet självt ingen informationsverksamhet. Dess uppgifter är av administrativ karaktär, nämligen att tjänstgöra som huvudman i statsdepartementen för dels vissa export- och turistfrämjande aktiviteter dels samordningsinstansen Kollegiet för Sverigeinformation.

2.3 Sveriges Radio

Sveriges Radios betydelsefulla uppgifter på utlandsinformationens område handhas av utlandsavdelningen. Denna är för närvarande indelad i två sektioner: utlandssekretariatet och utlandsprogrammet. Administrativt inordnade i utlandsavdelningen är också utlands-korrespondenterna och Sveriges radios utlandskontor. Av speciellt intresse i detta sammanhang är de två förstnämnda sektionerna under det att utlands-korrespondenternas uppgifter i huvudsak ligger på andra områden än utlandsinformationens. — Administratio-

nen av utlandsaktiviteterna är sedan en tid föremål för en intern utredning inom Sveriges Radio, och vissa ändringar torde vara att förutse i organisationen.

Utlandssekreterariatet har hand om Sveriges Radios kontakter med andra radio- och televisionsföretag. Dessa kontakter avser bl. a. utbyte av program och omhändertagande av utländska radio- och televisionsgrupper på besök i Sverige. I den mån sådana grupper behöver teknisk utrustning är det också utlandssekreterariatets uppgift att arrangera detta. — Utlandssekreterariatets personal omfattar ett 15-tal anställda.

Utlandsprogrammets uppgift är att producera radioprogram som speglar svenskt liv och samhälle. Programmen — f. n. på svenska, engelska, ryska, tyska, franska, spanska och portugisiska — distribueras via kort- och mellanvåg över hela världen. Utlandsprogrammet producerar vidare bandinspelade radioprogram och filmer som placeras hos utländska radio- och televisionsföretag.

Utlandsprogrammet är uppdelat i fyra enheter: nyhetsredaktionen, programsektionen, transcription service och filmsektionen. Nyhetsredaktionen och programsektionen svarar för materialet i de direkta sändningarna medan transcription service sköter programmen för utländska företag. Transcription service har visat sig vara ett lämpligt och effektivt sätt att sprida information om Sverige i utomeuropeiska länder. En omfattande distribution av såväl radio- som filmprogram finns speciellt i Afrika, Sydamerika och Amerikas Förenta Stater. Filmsektionen sysslar med produktion av filmer som man försöker placera i utländska televisionsföretag.

Antalet fast anställda vid utlandsprogrammet uppgår till ett femtiotal. Därtill kommer freelancers och andra med tillfälliga uppdrag.

Kostnaderna för Sveriges Radios ut-

landsaktiviteter täcks genom anslag över statsbudgeten. Anslaget under löpande budgetår uppgår till 6 milj. kr.

2.4 Sveriges Allmänna Exportförening

Sveriges Allmänna Exportförenings ändamål är enligt föreningens stadgar att »främja Sveriges utrikeshandel och särskilt avsättningen i utlandet av svenska produkter». Till medlemmar av föreningen kan antas »dels välkända in- och utländska företag, jämte enskilda affärsmän inom industri, handel, transport-, bank- och försäkringsväsende, vilkas verksamhet står i överensstämmelse med föreningens ändamål, dels föreningar och andra sammanslutningar jämte enskilda och allmänna institutioner, med syfte att främja Sveriges näringsliv, dels även bolag och enskilda personer, vilka ej driva rörelse men likväl hysa intresse för föreningens verksamhet och ändamål». Föreningen har ung. 1 200 medlemmar.

Föreningen har som främsta uppgift att informera om marknadsförhållanden i utlandet, t. ex. konjunkturläge, importtekniska frågor och distributionskanaler. Föreningen bistår med rådgivning i marknadsföringsfrågor och förmedlar kontakter mellan svenska företag i syfte att främja olika typer av samverkan på exportmarknaderna. Föreningen förmedlar även kontakter mellan utländska importörer och svenska företag — föreningen får årligen ung. 8 000 förfrågningar från utländska intressenter.

Vidare planerar och genomför föreningen i nära samarbete med företag och statliga myndigheter direkta exportfrämjande åtgärder, t. ex. deltagande i mässor, delegationsresor och publicitetsfrämjande åtgärder. Av speciellt intresse i detta sammanhang är för-

eningens medverkan inom ramen för den programmering av utlandsinformation som sker vid Kollegiet för Sverige-information i utlandet.

Inom föreningens ram arbetar Institutet för Utländsk Rätt AB, som fr. a. ägnar sig åt skatte- och etableringsfrågor på exportmarknaderna, samt Svensk-Internationella Pressbyrån (se nedan Kapitel 2.5.). Till föreningen är också Småindustrins Exportbyrå anknuten. Byrån ger råd om marknadsval, distributionsvägar, exportformaliteter o. s. v., förmedlar utländska varuförfrågningar, bistår vid framträdanden på utländska mässor m. m.

I flertalet av de fall då Sverige officiellt framträder vid utländska mässor och utställningar administreras framträdandet av Exportföreningen. En annan av föreningens aktiviteter av direkt intresse för utlandsinformationen är utgivandet av publikationer i vilka framför allt den svenska exportindustrin men även andra aspekter av det moderna Sverige presenteras för utländsk publik. Vidare må nämnas att Exportföreningen i viss utsträckning fungerar som värd för utländska fackjournalister som inbjudits till Sverige. Exportföreningen har också producerat filmer om svensk ekonomi och export för visning i utlandet.

Exportföreningens kansli i Stockholm omfattar i dag ett 60-tal tjänstemän. Informationsuppgifterna handläggs framför allt av informationsavdelningen, vars chef samtidigt är föreningens vice verkställande direktör.

Föreningens verksamhet finansieras genom medlemsavgifter och andra intäkter från medlemmarna. Under år 1966 inflöt från medlemmarna sammanlagt 4,4 milj. kr. I de fall då föreningen anförtros administrationen av officiellt svenskt framträdande vid utländska mässor och utställningar utgår

regelbundet statsbidrag från Kollegiet för Sverige-information.

2.5 Svensk-Internationella Pressbyrån

Svensk-Internationella Pressbyrån (SIP) är en till Exportföreningen ansluten institution med uppgift att förse framför allt utländsk dags- och fackpress med nyhetsmaterial om Sverige. Från byråns centrala redaktion i Stockholm och utlandsombud distribueras årligen ungefär 200 000 exemplar nyhetsbulletiner, vardera innehållande ett tiotal artiklar och notiser om svenskt närings- och kulturliv. Bulletinerna sprids till ungefär 7 000 mottagare, till större delen pressorgan men även i viss utsträckning radiostationer och enskilda journalister. SIP:s nyhetsmaterial utkommer för närvarande regelbundet på tolv språk: tyska, engelska, franska, spanska, portugisiska, holländska, italienska, finska, japanska, hindi, persiska och thailändska.

Vid centralredaktionen i Stockholm är i dag tio personer heltidsanställda, därav fem handläggande tjänstemän. Omslutningen under budgetåret 1966/67 uppgick till 670 000 kronor, varav 450 000 kronor i statsbidrag.

2.6 Svenska Turisttrafikförbundet

Svenska Turisttrafikförbundet har enligt stadgarna till uppgift att »främja resandetrafik från utlandet till och inom Sverige och att i detta syfte driva upplysningsverksamhet samt verka för utveckling av landets turistväsen». Förbundets medlemmar är enligt § 3 av två kategorier: aktiva och passiva. Till aktiva medlemmar kan antas svenska städer, landsting, kommuner, föreningar och företag. »Svenska enskilda per-

soner» kan bli passiva medlemmar. Vidare kan utländska föreningar, företag och enskilda personer efter särskild prövning av styrelsen bli medlemmar i förbundet.

En av Turisttrafikförbundets viktigaste verksamhetsgrenar är trycksaksproduktionen. Under verksamhetsåret 1964/65 framställdes sammanlagt ungefär 3 600 000 trycksaksexemplar i form av vikblad, broschyrer och affischer. Drygt hälften av dessa exemplar producerades av förbundet ensamt, under det att resten utgavs i samarbete med andra organisationer, framför allt turistorganisationerna i de andra nordiska länderna, SAS och Statens Järnvägar. Under de två senaste budgetåren har antalet trycksaksexemplar varit lägre, beroende på att lagertillgången av publikationer varit god. Huvudparten av publikationerna utkommer på engelska, tyska och franska men även andra språkversioner förekommer: holländska, spanska, portugisiska, italienska, finska, danska och norska.

En annan viktig del av Turisttrafikförbundets verksamhet utgör inbjudningar till Sverige av speciellt intressanta utländska kategorier, i första hand resebyråtjänstemän och journalister. När det gäller sådana resor samarbetar STTF ofta med de svenska trafikföretagen, hotellorganisationer och regionala turistorgan. Vidare må nämnas bildtjänsten. Årligen distribueras från förbundets arkiv mellan 25 000 och 30 000 turistbilder till utlandskontoren eller direkt till bildbeställare.

För förbundets verksamhet på de viktigaste marknaderna för svensk turism svarar de elva utlandskontoren. På några platser, bl. a. i New York, äger ett intimt samarbete rum mellan de olika nordiska turistkontoren.

Förbundets räkenskaper under föregående budgetår (1 juli 1966—30 juni

1967) balanserade på drygt 4,1 milj. kronor. Från handelsdepartementet erhöll förbundet 3 015 000 kronor i ordinarie anslag och 104 000 över ett särskilt anslag för turistpropaganda i Amerikas Förenta Stater. Skillnaden täcktes med bidrag från Kollegiet för Sverige-information och från enskilt håll, bl. a. medlemsavgifter. Om det indirekta stödet i form av rabatter och liknande förmåner inräknas kan de årliga bidragen från enskilt håll uppskattas till över 1 milj. kr.

Personalen vid förbundets kansli omfattar ett tjugotal tjänstemän.

2.7 Vissa andra institutioner

Vid sidan av Svenska Institutet och de nu nämnda institutionerna finns en rad statliga myndigheter samt statsunderstödda eller privata instanser som, envar inom sitt särskilda ämnesområde, förmedlar kunskaper om Sverige till utlandet. Det är inte möjligt att här lämna en uttömmande redogörelse för informations- och utbytesverksamheten vid alla dessa instanser. Vi vill blott fästa uppmärksamheten vid några institutioner som på viktigare ämnesområden samarbetar med de centrala informationsorganen eller som har egna utlandskontakter av inte alltför obetydlig omfattning.

Inledningsvis har vi i detta kapitel behandlat utrikes- och handelsdepartementens befattning med informationsfrågor. Även de andra *statsdepartementen* är i viss utsträckning inkopplade på denna verksamhet. Vid vissa departement finns internationella sekretariat med uppgift att handlägga de internationella kontakterna, t. ex. att besvara frågor från internationella organisationer och att arrangera program för utländska gäster som inbjudits att besöka Sverige. Vissa departement producerar

också publikationer som har funnit användning i den svenska informations- och utbytesverksamheten, t. ex. finansdepartementets årliga redogörelse på engelska över statsbudgeten.

Styrelsen för internationell utveckling, SIDA, bedriver en verksamhet som stundom tangerar Institutets informationsverksamhet. I sitt remissuttalande över Upplysningsberedningens betänkande »Reorganisation av utlandsinformationen» skrev SIDA bl. a. följande:

SIDA:s uppgift är att bistå de underutvecklade länderna. I väsentlig grad är detta en utbildnings- och upplysningsuppgift. SIDA bör söka undvika misstanke om att ovidkommande hänsyn till svenska upplysningsintressen blandas in i biståndsverksamheten. Utöver sin informationsverksamhet kring själva biståndsarbetet kan SIDA medverka aktivt i upplysningsverksamhet om Sverige endast om det kan visas, att upplysningen som sådan är klart utvecklingsfrämjande för mottagarländerna och anpassad till deras behov och förutsättningar. I sådana aktioner måste för SIDA gälla de kriterier som fastställts för biståndsverksamheten.

Även på utbytessidan finns vissa beröringspunkter mellan SIDA:s och Institutets arbetsuppgifter. Det finns emellertid också bestämda skillnader. SIDA:s verksamhet saknar framför allt det moment av ömsesidighet som präglar Institutets arbete, och den inriktar sig främst på vissa utvalda länder eller regioner, jfr vidare Kapitel 3.3.

När det gäller svensk *arbetsmarknad* och *socialpolitik* och näraliggande ämnesområden bedriver såväl statliga myndigheter som olika organisationer en mångsidig informationsverksamhet. Socialattachéer finns i Bryssel, London och Washington. Publikationer har publicerats av bl. a. social- och arbetsmarknadsstyrelserna, arbetsmarknadens organisationer och Kooperativa förbundet. Samtliga instanser deltar aktivt vid mottagandet av utländska besöksgrup-

per som vill studera den i utlandet starkt uppmärksammade svenska social- och arbetsmarknadspolitiken.

Vissa synpunkter på Institutets medverkan i informationen på detta område återfinns i Kapitel 7.3.

På de vetenskapliga och kulturella områdena bedrivs informations- och utbytesarbete av en rad institutioner: universitet, högskolor, akademier, de lärda verken, författarnas organisationer o. s. v. Särskilt må nämnas *Ingeniörsvetenskapsakademien* och *Vetenskapsakademien*. Ingeniörsvetenskapsakademien är huvudman för de tekniskt-vetenskapliga attachéerna i Paris, Moskva, Tokio och Washington. Dessas primära uppgift är att inskaffa tekniskt-vetenskaplig information. Attachéernas verksamhet är emellertid dubbelriktad. De har verksamt bidragit till att skapa både vetenskapliga och kommersiella kontakter för svensk forskning och industri. Ett särskilt nära samarbete äger rum mellan å ena sidan akademierna och å andra sidan utrikesdepartementet och Institutet när det gäller kontakterna med Sovjetunionen och andra östeuropeiska länder.

Nationalmuseum administrerar ett statligt anslag för visande av nutida svensk konst i utlandet och bedriver även i övrigt en livlig utbytesverksamhet på konstens område.

Viktiga uppgifter för spridande av kunskap om svensk film i utlandet har *Svenska Filminstitutet*, framför allt när det gäller att på den internationella marknaden befrämja avsättningen av svensk spelfilm. I många fall samarbetar Filminstitutet nära med Svenska Institutets filmsektion.

2.8 Kollegiet för Sverige-information i utlandet

Den samordnande instansen för den statligt understödda informationsverk-

samheten om Sverige i utlandet är Kollegiet för Sverige-information i utlandet.

Kollegiet inrättades på förslag av Upplysningsberedningen i dess betänkande den 22 september 1965 (jfr statsverkspropositionen 1966, bil. 5, sid. 67—74; föreskrifter för Kollegiet meddelade av Kungl. Maj:t 3 juni 1966, se Bilaga 3). I Kollegiet ingår — förutom den av Kungl. Maj:t utsedde ordföranden — sex ledamöter, representerande utrikes- och handelsdepartementen, Sveriges Allmänna Exportförening, Svenska Institutet, Svenska Turisttrafikförbundet samt Sveriges Radio. Adjungerade ledamöter är huvudmannen för kulturfrågor i ecklesiastikdepartementet, chefen för utrikesdepartementets pressbyrå samt chefen för Svensk-Internationella Pressbyrån. Kollegiets verksamhet skall enligt § 3 i de av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifterna syfta till att »i utlandet öka kunskapen om och förståelsen för Sverige samt att främja svensk export och svensk turistnäring». I detta syfte skall Kollegiet verka för att planeringen och utförandet av den statligt understödda informationsverksamheten om Sverige i utlandet samordnas samt överlägga om fördelningen av de medel som för ändamålet ställts till ordförandens disposition. Beslut om fördelningen fattas dock av ordföranden ensam enligt § 6 i föreskrifterna som är av följande lydelse:

Ordföranden skall i frågor om fördelning av medel som ställts till hans disposition fatta sina beslut i kollegiet efter överläggning där.

Ordföranden kan dock genom beslut i kollegiet bestämma, att ordföranden eller tjänsteman vid sekretariatet skall äga ensam avgöra ärende eller grupp av ärenden, som icke är av sådan beskaffenhet att prövningen bör ske i kollegiet.

Till Kollegiet är knutet ett sekretariat med för närvarande fem tjänste-

män i lönegrad A 26 eller högre, varjämte en tjänst f. n. är vakant. Sekretariatet svarar för förberedande och verkställighet av Kollegiets beslut och fullgör även vissa utrednings- och planeringsfunktioner i samband med Kollegiets verksamhet.

I Kollegiets arbete deltar, som ovan nämnts, de personer som i departementen och de fristående informationsorganen sysslar med information om Sverige i utlandet. »Genom att styrelserna för de enskilda informationsorganen representeras i Kollegiet av respektive organs verkställande direktör får styrelserna dels en fortlöpande kontakt med den samlade verksamheten, dels ock möjlighet att påverka densamma» (statsverksprop. 1966, bil. 5, sid. 68).

I statsverkspropositionen finns också en fyllig beskrivning av Kollegiets uppgifter (sid. 69). Det heter att Kollegiet skall fördela de gemensamma medlen, besluta om länderprogram som upprättats efter förslag från utlandsmyndigheterna, besluta om projekt vid sidan av fastställda länderprogram, tjänstgöra som remissinstans och/eller samordnare av remissvar i frågor som berör informationsverksamheten samt säkerställa en fortlöpande information mellan de enskilda organen.

De program som Kollegiet enligt denna uppgiftsbeskrivning skall fastställa utarbetas av särskilda ländergrupper som planerar och leder den länderinriktade informationen. Till grund för detta arbete ligger förslag och synpunkter från ambassader och andra grenar av fältorganisationen. Ländergrupperna leds i regel av tjänstemän vid Kollegiets sekretariat, i några fall av tjänstemän från utrikesdepartementet eller arvodesanställda specialister. De består i övrigt av företrädare, ländersakkunniga, från de olika informationsorganen. Sekretärer i ländergrupperna är tjänstemän

vid utrikesdepartementets informationsbyrå.

De »centrala» medlen — eller, som de också kallas, de icke institutionsbundna anslagen — lämnas av utrikes- och handelsdepartementen. Medlen ställs till Kollegiets förfogande utan bindning till vare sig mottagande institution, specifikt ändamål, namngiven marknad eller definierade media. Den informationsverksamhet som fastställs i länderprogrammen tar sikte på att kombinera åtgärder på de allmän-informativa, kulturella, ekonomiska och turistiska områdena. I samband med fastställandet av länderprogrammen fördelas vid behov de icke institutionsbundna medlen till de olika informationsorganen för bekostandet av programpunkter vilka anses önskvärda men för vilka respektive organ saknar medel i sin ordinarie bud-

get. Statens bidrag kanaliseras alltså genom Kollegiet till de olika informationsorganen i stället för att direkt ställas till institutionernas förfogande.

Anslagen till Kollegiet utgår från dels utrikesdepartementet, dels handelsdepartementet. Under löpande budgetår uppgår anslagen till sammanlagt 5 679 000 kronor, varav 1 779 000 kronor från utrikes- och 3 900 000 kronor från handelsdepartementet. I statsverkspropositionen 1967 (bil. 12, sid. 6) heter det »att som framgår av fördelningen inom huvudtitlarna är den större delen av medlen avsedd för kommersiell information».

Utöver dessa operativa anslag får Kollegiet vidare från handelsdepartementet ett anslag för löner och administration om 464 000 kronor.

KAPITEL 3

Information, erfarenhetsutbyte, kulturutbyte

3.1 Inledning

Som framgår av Kapitel 1 har Svenska Institutet i dag en rad olika arbetsuppgifter. När vi skall pröva vilka organisatoriska former som är mest lämpade för administrationen av dessa uppgifter, bör vi enligt direktiven bl. a. undersöka »hurvida det nuvarande systemet med gemensam administration (inom Svenska Institutet) för dels intressebetonad information dels kulturutbyte är ändamålsenligt och principiellt riktigt». Vår prövning av organisationsfrågan bör alltså enligt direktiven föregås av en kartläggning av vad som konkret bör förstås med intressebetonad information och kulturutbyte, vad som skiljer dem åt och vilka gemensamma nämnare som finns.

En granskning av Svenska Institutets stadgar, av offentliga utredningar och annat svenskt material visar att detta principiella problem blivit endast sparsamt belyst i vårt land. En analys av förhållandet mellan intresseinriktad information och utbytesverksamhet är emellertid av väsentlig betydelse då det gäller att anvisa lämpliga lösningar av organisations- och kompetensfrågorna.

I Institutets egna stadgar finns en kortfattad beskrivning av Institutets uppgift. Det heter i § 1 att Institutet skall »genom upplysningsarbete, kulturutbyte och på annat sätt verka för Sveriges kulturella, sociala och ekonomiska förbindelser med utlandet». I

stadgarna finns alltså två huvudsakliga verksamhetstyper angivna. Institutet skall bedriva dels upplysningsarbete — eller med modernare terminologi informationsverksamhet — dels kulturutbyte. *Syftet* med de båda verksamhetstyperna anges, ehuru i relativt obestämda termer, vara detsamma, nämligen att »verka för Sveriges kulturella, sociala och ekonomiska förbindelser med utlandet».

Är emellertid den beskrivning som stadgarna ger av målsättningen tillfredsställande i dag — är det t. ex. riktigt att säga att syftet med kulturutbytet i varje fall delvis skulle vara att främja Sveriges »ekonomiska förbindelser med utlandet», d. v. s. bland annat att främja svensk export? Och om svaret är nekande bör detta — såsom ifrågasätts i direktiven — medföra några organisatoriska konsekvenser?

Av de offentliga utredningar och annat officiellt material som har publicerats efter kriget har blott Upplysningsberedningens år 1965 framlagda betänkande »Reorganisation av utlandsinformation» ägnat någon egentlig uppmärksamhet åt principfrågorna om informationens förhållande till utbytesverksamheten.

Enligt Upplysningsberedningen är syftet med den samlade svenska informationsverksamheten utomlands att öka kunskapen om och förståelsen för Sverige, att främja svensk export och tu-

ristnäring samt att främja informations- och kulturutbytet med andra länder. Beredningen framhåller att informationsarbetet inte kan uppfattas som en enbart nationell angelägenhet. Det får även ses som ett led i en internationell utveckling där varje nation har ett ansvar att meddela sina erfarenheter till andra nationer; särskilt markant är detta vid informationen till utvecklingsländerna.

Vid sidan av den klart intressebetonade och intressemotiverade verksamheten ligger enligt beredningen »vårt kulturutbyte i trängre bemärkelse». Detta bör bedrivas för kulturens skull i enlighet med internationella förpliktelser som Sverige varken kan eller vill undandra sig. Att kulturutbytet i stor utsträckning har anförtratts informationsorganen beror enligt beredningen på en rad omständigheter. För det första lämpar sig information och kulturutbyte väl för gemensam administration. Vidare är kulturutbytet av väsentlig betydelse för informationen om Sverige. Slutligen sker enligt beredningens uppfattning prioriteringen inom kulturutbytet på nära nog exakt samma grunder som inom den mera intressebetonade informationen.

Beredningen understryker också att information på ett område, t. ex. ekonomin, ofta har en positiv effekt på andra områden och att även kulturutbyte kan vara ägnat att stödja allmän och kommersiell information:

Många exempel på nära samverkan mellan kulturutbyte, kulturell, kommersiell och allmän information till båtnad för alla fyra syftena kan hämtas från beredningens verksamhet. Att framhäva Sverige som kulturland är inte endast sakligt motiverat utan även nödvändigt t. o. m. av kommersiella skäl. Detta gäller de flesta länder, inte minst i Östeuropa, men det framgick särskilt starkt av beredningens attitydundersökning i Frankrike. Detta har i sin tur lett till att Frankrike-aktionen, som be-

kostas av beredningen och en grupp exportföretag och har övervägande kommersiell motivering, anslagit flera hundratusen kronor åt kulturell information och kulturutbyte. (Sid. 17)

Redan av detta referat av Upplysningsberedningens korta analys framgår att syftet med och målsättningen för Svenska Institutets olika arbetsuppgifter kan skifta. (Detsamma gäller uppenbarligen även andra institutioner, t. ex. utrikesdepartementet, som sysslar med både informations- och utbytesverksamhet.) Det är möjligt att, i varje fall i exempelform, renodla vissa åtgärder som i vissa bestämda sammanhang kan hänföras till en speciell verksamhetstyp med ett relativt bestämt syfte. Enligt vår uppfattning finns två sådana verksamhetstyper med åtminstone i princip olika syften.

3.2 *Intressebetonad information*

En av dessa verksamhetstyper är den som i direktiven för vårt arbete liksom i Upplysningsberedningens betänkande kallas *intressebetonad information*. Denna kan definieras som verksamhet som bedrivs i det medvetna syftet att främja svenska intressen eller, annorlunda uttryckt, verksamhet som avser att påverka utlandets uppfattning om Sverige i positiv riktning. Med »intressen» menas då inte blott angelägenheten av att främja svensk export och utländsk turisttrafik till Sverige utan även och i kanske ännu större utsträckning önskvärdheten av att öka utlandets allmänna förståelse för och kunskaper om Sverige på en rad områden: svensk utrikes- och inrikespolitik, sociallagstiftning, arbetsmarknad, ekonomi, undervisning, vetenskap, kultur o. s. v.

Arbetsuppgifterna kan, om man ser

inte blott till Svenska Institutet utan till det samlade informationsområdet, ta en rad olika konkreta former, t. ex. deltagande i varumässor och utställningar, anordnade av s. k. »svenska veckor», distribution av informationslitteratur, anordnande av föredrag och filmförelisningar, inbjudningar av utländska experter av olika slag, journalister eller inköpschefer, på senare tid även annonsering i utländsk press.

Svenska Institutet kan medverka i denna »främjande» verksamhet på olika sätt. Två huvudtyper av dess arbete på den intressebetonade informationens område kan urskiljas.

För det första kan Institutet i konkreta projekt eller aktioner komplettera de direkt export- och turistfrämjande åtgärder som vidtas av andra institutioner, i första hand Sveriges Allmänna Exportförening och Svenska Turisttrafikförbundet. När t. ex. Exportföreningen deltar i kommersiella mässor i öststaterna får den ofta stöd i sina försäljningsansträngningar av broschyrmaterial som har producerats av Institutet. Publikationerna kan utdelas direkt till besökare vid mässan, för övrigt en av de sparsamma möjligheterna att i öststaterna över huvud sprida informationsmaterial direkt till mottagare. På samma sätt kan en turistvärvningskampanj kompletteras av material — en utställning eller en film — från Institutet. Eller Institutets studiebesöksavdelning kan ställa sina tjänster till förfogande vid arrangerandet av ett besök i Sverige av en grupp som har inbjudits av skäl som är intressebetonade. Särskilt när det gäller Institutets medverkan i de av Kollegiet för Sverige-information planerade och åtminstone delvis finansierade s. k. länderprogrammen finns många exempel på informationsverksamhet som är avsedd att på

detta sätt stödja kommersiella eller turistiska intressen.

Det bör emellertid understrykas att den *direkta* export- och turistfrämjande verksamheten åvilar andra organ än Institutet, i första hand Exportföreningen och Turisttrafikförbundet. Det är dessa institutioner som prioriterar mellan olika marknader, planerar utställningar, delegationsresor o. s. v. och ansvarar för det praktiska genomförandet av dessa manifestationer. Det är också dessa institutioner som har att företrädå export- och turistintressen i samordningsinstitutionen Kollegiet för Sverige-information. Svenska Institutets uppgift är av kompletterande karaktär: att på hemställen av Exportföreningen och Turisttrafikförbundet ställa tillgängligt bakgrundsmaterial (publikationer, filmer, utställningar) till förfogande, att ge export- och turistfrämjande aktioner en vidare ram genom allmäninformativa eller kulturella aktiviteter. Något policy-ansvar för planeringen av export- och turistfrämjande framstötår åvilar alltså inte Institutet i detta sammanhang, men Institutets material används i stor utsträckning vid dessa aktiviteter. Ett exempel: det anses av handelspolitiska och ekonomiska skäl angeläget att söka främja avsättningen av svenska varor till ett visst land. Exportföreningen planerar därför en rad manifestationer — t. ex. en utställning, en resa av svenska industrimän, inbjudan av inköpschefer — för att öka landets intresse för import av svenska produkter. Institutets uppgift blir då att komplettera dessa ansträngningar: varuutställningen förses med allmäninformativt material om Sverige som kan delas ut till besökarna, parallellt med utställningen anordnas en svensk filmvecka eller visas på ett museum en kollektion svenskt konsthantverk o. s. v. Inte minst exportindustrin och utomlands bosatta

svenska affärsmän har livligt förordat en sådan integration som anses tjäna även exportens intressen — »kultur säljer varor».

Den andra — och kvantitativt mera betydande — formen av Svenska Institutets främjande information kan sägas syfta till att *på längre sikt* öka kunskapen om Sverige och på detta sätt främja den allmänna förståelsen för vårt land. Det gäller alltså inte att i en konkret kampanj stödja export eller turism utan att genom en mera långsiktig informationsverksamhet öka utlandets intresse för och kunskaper om Sverige. Förhoppningen kan även här givetvis vara att arbetet så småningom skall komma ekonomiska svenska intressen till godo, men verksamheten har ett bredare syfte och ett vidare perspektiv. Den ligger nära de uppgifter som enligt de allmänna föreskrifterna för utrikesrepresentationen (kapitel 2.1.) åvilar utrikesdepartementets fältorganisation, d. v. s. att »hos utländsk allmänhet sprida kännedom om och förståelse för Sverige samt för svenska synpunkter och önskemål». I själva verket tjänstgör Institutet som den viktigaste materialproducenten för ambassaderna och andra utlandsmyndigheter i detta arbete eller, annorlunda uttryckt, statmakterna har uppdragit åt Institutet att svara för den övervägande delen av materialförsörjningen på allmäninformationens område. Institutets medverkan vid policy-planeringen av denna långsiktiga informationsverksamhet behandlas nedan i Kapitel 5.3.1.

En stor del av Svenska Institutets arbete i dag är av denna karaktär. Syftet med publikations-, film- och utställningsverksamheten är sålunda i stor utsträckning att på sikt öka kunskaperna i utlandet om svenska förhållanden. Detta gäller publikationer av typen »Facts

about Sweden», litteratur om svensk utrikeshandel, industri och ekonomi (t. ex. »La vie économique de la Suède») samt socialpolitik (t. ex. »For and against the Welfare State» och »Social Benefits in Sweden»), liksom över huvud material som speglar det som vi anser prägla det moderna svenska samhället: politisk demokrati, stabilitet på arbetsmarknaden, kooperation o. s. v. En balanserad bild av dagens Sverige omfattar emellertid inte bara politiska, ekonomiska och sociala förhållanden utan även undervisning, forskning och övrig kulturell verksamhet. Dessa sistnämnda ämnesområden spelar en betydelsefull roll i det långsiktiga informationsarbetet, särskilt kanske i verksamhet som riktar sig till länder med ett eget rikt kulturarv. (I många länder har just denna »kulturpropaganda» en central position i allt informationsarbete — ånyo ett uttryck för tankegången att kultur säljer varor.)

Upplysningsberedningen understryker i sitt betänkande starkt den betydelse som denna långsiktiga informationsverksamhet har även för de svenska exportansträngningarna och för resetrafiken till Sverige:

De svenska exportföretagen omvittnar sålunda, att en viktig förutsättning för deras goda resultat är en utbredd kunskap om Sverige i utlandet. Denna inställning från näringslivets sida har under senare år allt starkare dokumenterats och manifesterats genom betydande penninginsatser från deras sida även för åtgärder, som inte kunnat rubriceras som kommersiell information i bokstavig mening.

I november skall t. ex. statsminister Erlander under ett besök i Förenta Staterna till Kennedybiblioteket i Boston överlämna en gåva av 150 000 kronor. Pengarna skall bilda en stipendiefond, som årligen i 10 år skall göra det möjligt för biblioteket att sända en amerikansk samhällsvetare till Sverige för att studera något avsnitt av vårt samhälle. Fonden härrör från USA-kampanjen, som bedrivs av staten och nä-

ringslivet tillsammans i kommersiellt syfte.

På motsvarande sätt har turistnäringens och reselivets företrädare funnit, att till utlänningar riktad turistpropaganda för Sverige förblir resultatlös om den inte vilar på allmäninformationens grund. Omvänt kan med samma skäl sägas, att svenska exportvaror och utlänningars besök i Sverige är kanske de viktigaste medlen även när det gäller att sprida kunskap om svenska förhållanden i allmänhet. (Sid. 15 o. 16)

3.3. Erfarenhets- och kulturutbyte

Hittills har behandlats den typ av verksamhet som är intressebetonad eller intressemotiverad. En skillnad har gjorts mellan de fall då Svenska Institutets material på ett mera omedelbart sätt kompletterar eller inramar konkreta kommersiella och turistfrämjande ansträngningar samt de fall då Institutets verksamhet på sikt skall öka kunskaperna i utlandet om Sverige, en höjning som — hoppas man — ofta skall komma också exportintressena till godo. En mera intressant skiljelinje går mellan verksamhet som över huvud har sådan främjande målsättning och verksamhet som, i varje fall i princip, inte motiveras med sådana syften.

Denna senare typ av verksamhet kan vara av olika karaktär. Hit hör bl. a. vad som numera ibland kallas *erfarenhetsutbyte*. Syftet med detta erfarenhetsutbyte är att ge utlandet insyn i egna samhällsförhållanden och strävan den att lösa olika problem. Vad särskilt beträffar kunskapsförmedlingen om svenska samhällsförhållanden är det vår förhoppning att det svenska materialet skall kunna bredda det internationella erfarenhetsunderlaget och därigenom vara av värde och intresse för andra länder som möter eller kan komma att möta likartade problem. Det har visat sig att svenska problemlös-

ningar uppmärksammas både i avancerade länder och i utvecklingsländer.¹ Här må pekas på t. ex. den svenska arbetsmarknads- och socialpolitiken. Andra ämnesområden som visat sig intressera en utländsk publik är ombudsmannasystemet, den kommunala självstyrelsen, stadsplanering, lokaliseringspolitik och finanspolitik.

Till det internationella utbytet hör inte bara utbytet av informationer om samhällsförhållanden. Självfallet kvarstår behovet av utbyte inom undervisning, forskning och annan kulturell verksamhet — d. v. s. vad som kan kallas *kulturutbyte i mera inskränkt bemärkelse*. En viktig del av detta kultur-

¹ Den verksamhet som bedrivs av Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) och andra u-hjälpsorgan skiljer sig från Institutets utbytesverksamhet på flera sätt. För det första saknas *utbytesmomentet* i u-hjälpen. (Den statliga u-hjälpen saknar naturligtvis också det intressebetonade moment, den strävan att förbättra Sverige-bilden som utmärker utlandsinformationen.) Vidare inriktas u-hjälpen främst på vissa utvalda geografiska regioner under det att utbytesverksamheten är universell. Slutligen är u-hjälpen mera omedelbart nyttoinriktad på ämnesområden som kan leda till en ökning av levnadsstandarden eller andra liknande konkreta resultat.

Det är dock tydligt att det finns en gränzon där program och åtgärder kan karakteriseras som antingen u-hjälp eller utbyte. Erfarenheterna hittills har visat att några problem om kompetensfördelningen mellan Svenska Institutet och SIDA knappast förelegat. Gränsdragningsproblem finns i vissa andra länder där såväl u-hjälpen som informations- och utbytesverksamheten influeras av utrikespolitiska önskemål och synpunkter. I den mån så sker får dessa verksamhetsgrenar en gemensam nämnare som kan vara ägnad att sudda ut de gränslinjer som syns ganska klara i Sverige.

Som vi har nämnt i missivskrivelsen kommer vi att i ett senare betänkande behandla ett speciellt problem när det gäller arbetsfördelningen mellan SIDA och Institutet, nämligen frågan om lämplig mottagarapparat för de multilaterala stipendiaterna i Sverige.

utbyte är personutbytet: akademiskt och annat gästföreläsarutbyte, vetenskapligt forskarutbyte, författarkonferenser, stipendieverksamhet, feriekurser för utländska akademiker och studenter, utväxling av teater- och balettensembler, orkestrar, solister, konstnärer o. s. v.

Personutbytets syfte är för det första att underlätta för svenska vetenskapsmän, kulturarbetare och andra liknande kategorier att komma i kontakt med och berikas av utländska kolleger och kulturmiljöer. Eftersom det gäller en *utbytes* verksamhet, vill man för det andra hjälpa utländska forskare och kulturpersonligheter att få djupare kunskaper om svensk miljö. Den del av kulturutbytet som inte avser personutbyte, t. ex. översättning av skönlitterära verk, syftar också till att föra olika kultur-, språk- och forskningsmiljöer närmare varandra. Kulturutbytet »bidrar till vetenskapens och konstens framsteg och vidgar möjligheterna för studenter och vetenskapsmän — både för dem som reser och dem som stannar hemma — att vidga sina vyer», skriver chefen för det amerikanska utrikesdepartementets kulturavdelning Charles Frankel i »The neglected Aspect of Foreign Affairs: American Educational and Cultural Policy Abroad» (The Brookings Institution, Washington 1965). Kulturutbytet kan bidra till att förverkliga vad som brukar kallas vetenskapsmännens international, det kan reducera de kommunikationssvårigheter som lätt inställer sig då representanter för olika kulturmiljöer möts, berika konstnärer genom att ge dem möjlighet att vistas i länder med andra värderingar o. s. v.

Gränsen mellan vad som här kallas erfarenhetsutbyte och kulturutbyte är naturligtvis svår att dra. I viss bemärkelse kan väl större delen av vad som kallas kulturutbyte sägas vara ett slags utbyte av erfarenheter, kulturella, konst-

närliga eller vetenskapliga. Ordet kulturutbyte har emellertid vunnit hävd, även i utlandet (cultural exchanges, Kulturaustausch), för vissa typer av verksamhet på de konstnärliga och vetenskapliga områdena även när *utbytes*-momentet inte är särskilt framträdande.

Även om gränsen mellan erfarenhetsutbyte och kulturutbyte alltså är flytande har de båda typerna av verksamhet en gemensam negativ bestämning. Verksamheten har inte — och får i sin renodlade form inte ha — något omedelbart intressebetonat syfte (i annan mån än att den självklart tjänar sådana allmänna utrikespolitiska intressen och önskemål som att Sverige vill medverka till att skapa ömsesidig förståelse mellan olika nationer, rasera hindren för fri kommunikation länder emellan o. s. v. — i denna bemärkelse är verksamheten självklart dikterad av svenska »intressen»). För att ta ett exempel från det akademiska gästföreläsarutbytet: kriterierna vid valet av svenska föreläsare vid utländska universitet får inte vara vederbörandes lämplighet eller intresse för spridandet av Sverigeinformation. Och när ett svenskt lektorat vid ett utländskt universitet skall besättas, bör i princip en kandidats intresse eller brist på intresse för svensk PR-verksamhet vara ovidkommande. Avgörande är de sökandes akademiska meriter och undervisningsskicklighet.

Det kan till och med vara så att det, sett från den internationella utbytesverksamhetens synpunkt, är riktigt att ge t. ex. ett resestipendium till en svensk konstnär eller författare med så kontroversiella värderingar att hans alster kan chockera en utländsk publik på ett sätt som snarast, i varje fall på kortare sikt, kan verka störande för Sverige-bilden. I sådana fall kan det före-

ligga en kollision mellan två synpunkter. De som företräder de renodlat »främjande» synpunkterna kan mena att endast sådan svensk kultur bör stödjas för presentation i utlandet som kan direkt eller indirekt befordra kommersiella eller allmänt informationspolitiska intressen. Andra åter kan hävda att det internationella utbytet inte kan bindas vid sådana villkor utan att det innebär och måste innebära att även kontroversiella idéer skall kunna spridas över gränserna med stöd av de statliga instanserna. Vi återkommer nedan i Kapitel 4.1. och 4.3. till detta problem.

Som redan nämnts och som också framgår av ordet erfarenhets- och kulturutbyte är det här inte fråga om några ensidiga svenska åtgärder. På samma sätt som vi presenterar svenska erfarenheter för utlandet hoppas vi att andra länder skall ställa sina erfarenheter till vårt förfogande, liksom att vi skall bli delaktiga av andra länders personutbytesprogram. Så sker också i betydande utsträckning. När det gäller det vetenskapliga utbytet och stipendiatutbytet finns det exempel på att antalet svenskar som inbjudits att studera i ett visst land är större än det antal forskare och studenter från detta land som Svenska Institutet och andra svenska institutioner kan bereda plats i Sverige.

Erfarenhets- och kulturutbytet bedrivs i själva verket enligt internationella förpliktelser som intet land bör undandra sig. Staternas ansvar på detta område har länge varit föremål för UNESCO's intresse. Efter långvarigt förberedelsearbete antog UNESCO's generalkonferens den 4 november 1966, på 20-årsdagen av organisationens tillkomst, en deklaration i vilken det heter att kulturellt samarbete är både en rättighet och en skyldighet (duty) för medlemsstaterna. Kulturellt samarbete

definieras i deklarationen på ett mycket vidsträckt sätt. Det omfattar erfarenheter, idéer och kunskaper på olika områden och kan sägas motsvara vad som här kallas erfarenhets- och kulturutbyte. Syftet med det kulturella samarbetet definieras i artikel IV i deklarationen på följande sätt:

1) att sprida kunskap, att stimulera begåvning och berika kulturerna;

2) att utveckla fredliga relationer och vänskap bland folken och att åstadkomma en bättre förståelse för andras sätt att leva;

— — —

4) att möjliggöra för envar att få tillgång till kunskap, att komma i åtnjutande av alla folks konst och litteratur, att få del av de framsteg som vetenskapen gjort i alla delar av världen och i de välsignelser som blivit resultatet därav samt att bidra till kulturlivets berikande;

5) att höja nivån på människornas andliga och materiella liv i alla delar av världen.

3.4 Information och utbyte: likheter och olikheter i den löpande verksamheten

Den principiella skillnaden i målsättning mellan intressebetonad information och det internationella utbytet reflekteras på olika sätt i Svenska Institutets (liksom i flera andra institutioners) praktiska verksamhet.

De intressebetonade aktiviteterna blir för det första *marknads- eller målinriktade* på ett mycket mera markant sätt än utbytet. De inordnas i en länderprioritering som motiveras eller influeras av allmänna informations- och utrikespolitiska hänsyn samt exportindustrins och turistnäringens synpunkter. Länderfördelningen i denna priori-

¹Det uteslagna tredje avsnittet innehåller en hänvisning till en rad av Förenta Nationernas generalförsamling antagna deklarationer.

tering kan självklart växla från år till år beroende på t. ex. exportindustrins skiftande värderingar av olika marknader eller angelägenheten av att vid vissa tillfällen av allmänt utrikespolitiska skäl intensifiera informationen i vissa länder.

Utbytesverksamheten däremot bör se som en av sina uppgifter att bereda svenska forskare, författare och liknande kategorier möjlighet att vistas i länder som är intressanta för deras arbete och utbildning. Den bör vidare, såsom en internationell förpliktelse, bedrivas med sådana länder som kan antas vara intresserade av eller ha nytta av svenska erfarenheter. I båda fallen kan valet falla på länder som är ointressanta som t. ex. marknader för den svenska exportnäringen. I den mån en länderprioritering skall ske kan det ofta — i varje fall när det gäller det renodlade utbytet — vara utlandets önskemål snarare än Sveriges som bör väga tyngst. Olika kriterier blir därför avgörande vid prioriteringen. Vi återkommer till dessa prioriteringsfrågor nedan i Kapitel 4.1. och 5.3.1.

En annan skillnad som ibland men ingalunda alltid gör sig märkbar är att den intressebetonade verksamheten på framför allt trycksaksområdet kräver en mera *aktiv distribution*. Om informationsorganen beslutar sig för att göra en exportkampanj eller höja den allmänna informationsnivån i ett visst land, sker ofta en aktiv bearbetning av intressanta nyckelkategorier, t. ex. genom utsändandet av publikationer enligt tillgängliga adressregister. I utbytesverksamheten förekommer däremot oftare en passiv distribution, d. v. s. material tillställs dem som har uttryckt önskemål därom. Betydelsen av denna skillnad får emellertid inte överdrivas. Även i en mycket målmedveten intres-

semotiverad verksamhet förekommer naturligtvis alltid passiv distribution. Och omvänt kan aktiva distributionsåtgärder stundom te sig naturliga i utbytesverksamheten.

Stundom har begreppen aktiv (utbudsbetingad) och passiv (efterfrågebetingad) information använts som kriterier vid ett försök att bestämma Svenska Institutets aktuella arbetsuppgifter. Tanken är då att Institutets uppgift skulle vara begränsad till att passivt besvara frågor. Det aktiva informationsarbetet skulle åvila andra institutioner. Enligt vår åsikt är försök att på detta sätt definiera Institutets verksamhetsområde inte träffande. Det skulle vara vilseledande att säga att Institutets uppgift enbart är att täcka behovet av den efterfrågebetingade informationen. Institutet har nämligen enligt vår mening viktiga funktioner även när det gäller den utbudsbetingade informationen, t. ex. den mera långsiktiga verksamhet som syftar till att sprida kännedom om svensk arbetsmarknads- och socialpolitik.

Ibland sägs att utbytesverksamheten arbetar med andra *tidsramar* än den intressebundna informationen. Ofta är väl så också fallet. Att planera vissa typer av utställningar på utländska museer kan kräva årslånga förberedelser. Å andra sidan kan man naturligtvis också tänka sig en marknadsinriktad information som är mycket långsiktig. Att skapa förståelse för Sverige i ett land som av någon anledning har fått en negativ uppfattning om oss kan fordra långa förberedelser och vara mycket tidskrävande. Ett av de utmärkande dragen för den samordning av informationsverksamheten som nu äger rum i Kollegiet för Sverige-information är för övrigt just en strävan till långtidsplanering (»rullande planering»,

se vidare Upplysningsberedningens betänkande sid. 31 och 32).

I den utländska debatten heter det ibland att en annan olikhet skulle vara att den intressebetonade verksamheten skulle vara »politisk» och ha *propagandistiska övertoner* som det renodlade utbytet saknar eller i varje fall bör sakna.

Vad först beträffar *den målinriktade informationen* är det naturligtvis riktigt att utrikespolitiska överväganden och värderingar alltid spelar en roll vid t. ex. länder- och ämnesprioriteringen. Det kan i exceptionella fall t. o. m. vara så att Sverige genom beslut av Förrenta Nationerna kan anses förhindrat att upprätthålla den form av kontakt med ett visst land som en mera aktiv informationsverksamhet innebär. Omvänt kan politiska skäl tala för en intensifierad informationsaktivitet i ett land där en för Sverige negativ publicitet är starkt utbredd. Under Kongo-krisen dominerades exempelvis nyhetsförmedlingen i många länders press, radio och TV av informationer som var starkt kritiska mot de svenska FN-truppernas insatser. Det har också inträffat att interna svenska förhållanden har använts som argument i valkampanjer i andra länder. Om man från svensk sida vill reagera i sådana situationer är det i första hand en arbetsuppgift för utrikesdepartementet och dess fältorganisation, men anspråk kan komma att ställas på Svenska Institutet, t. ex. i form av produktion av publikationer eller studiebesökservice.

Utländsinformationen innehåller alltså ett moment av utrikespolitiska överväganden och ställningstaganden. Detta innebär dock inte att den svenska utländsinformationen bör vara »propagandistisk» i den bemärkelsen att verkligheten förgylls och negativa sidor förtigas. Öppenhet i redovisningen av

även kontroversiella frågor och spänningsförhållanden torde i längden gagna det land som producerar informationen. Vid våra kontakter med svenskar som är bosatta i utlandet — både sådana i officiell ställning och t. ex. affärsmän — har vi flera gånger mött tankegången att en allsidig redovisning kan skapa respekt hos mottagarna och öka förtroendet för den svenska informationen. Även för dem som har att företräda svenska PR-intressen kan det därför i vissa fall vara angeläget att kontroversiella ämnen tas upp till behandling.

Å andra sidan kan denna strävan efter allsidighet i skildringen av Sverige av i dag inte innebära någon skyldighet att vid varje given tidpunkt spegla *alla* företeelser i vårt samhälle. Redan av ekonomiska skäl måste en prioritering ske vid ämnesvalet. Det är inte onaturligt om vid denna urvalsprocess långtidstendenser ges företräde framför tillfälliga moderiktningar och företeelser, som väcker stort intresse för stunden men som kanske är inaktuella redan innan en publikation som skall spegla dem har lämnat tryckpressen. Det är naturligtvis en svår och grannlaga uppgift att på detta sätt avgöra vad som kan tänkas bli bestående och väsentliga inslag i svensk samhällsdebatt och vad som kanske blott är dagslände betonade fenomen.

Erfarenhets- och kulturutbytet är mera oberoende av politiska skiftningar och bedömningar. Planeringen av utbytet kan därför ofta omspänna en längre period, ånyo ett uttryck för att det, som ovan sagts, kan arbeta med andra tidsramar än den målinriktade informationen. Självklart är emellertid inte heller utbytesverksamheten frikopplad från den utrikespolitiska verkligheten: även allt utbyte måste ske inom den ram som allmänna utrikespolitiska värderingar drar upp.

För utbytesaktiviteterna gäller naturligtvis samma krav på öppenhet vid presentationen av Sverige som för den intressebetonade verksamheten. Om vi vill berika den internationella debatten med en belysning av förhållandena i Sverige måste vårt material också redovisa de svårigheter vi mött och kanske icke bemästrat. Om vi alltså önskar att andra länder skall kunna dra nytta av våra erfarenheter, skall det av Institutet publicerade materialet inte bara anvisa lösningar som vi anser vara ändamålsenliga. Institutet måste också ges möjlighet att redovisa att vi på andra områden kanske inte har kommit tillrätta med alla svårigheter och problem. Att utbyta erfarenheter måste innebära en möjlighet till fri och öppen kommunikation av både framsteg och missgrepp, både vunna resultat och kvarstående avigsidor.

3.5 Dubbla syften

I avsnitt 3.2. och 3.3. har vi anfört en rad fall då Svenska Institutet bedriver antingen intressemotiverad information — kortsiktig och långsiktig — eller erfarenhets- och kulturutbyte. Även om det är lätt att renodla sådana fall är det i praktiken ofta vanskligt eller omöjligt att dra några skarpa gränser mellan verksamhetsformerna..

När föreligger för det första sådana omständigheter att det kan sägas att Institutets uppgift är att inrama svensk export eller turism i ett kortsiktigt, »hard-selling» projekt? När får Institutets verksamhet å andra sidan karaktären av en mera långsiktig information om svenska förhållanden? Och när är målsättningen att på sikt och indirekt skapa förutsättningar för ökad svensk export?

Av större intresse är emellertid att en mycket stor del av Svenska Institu-

tets material — publikationer, filmer och utställningar — produceras i dubbelt syfte. Det skall alltså kunna tjäna både den målinriktade informationen och det internationella utbytet. Om Institutet t.ex. fattar beslut om att producera ett faktablad om svensk ekonomi eller svensk arbetsmarknad, är syftet kanske att bladet skall kunna användas *både* vid en svensk exportkampanj eller en varuutställning *och* i utbytesverksamheten, av studenter och vetenskapsmän som vill studera förhållandena i Sverige o.s.v. Och en grafikkollektion kan sammanställas i samma dubbla syfte, dels för att komplettera och inrama en »svensk vecka» med starkt kommersiella inslag, dels för att visas vid ett internationellt konsevenemang i utlandet. På detta sätt förhåller det sig med en mycket stor del av det material som Institutet producerar. Vid materialproduktion är det alltså oftast omöjligt att iaktta någon skillnad mellan marknadsinriktad information och »intresselöst» utbyte; de i ett principiellt resonemang lätt urskiljbara målsättningarna flyter ihop.

Det är vidare så att material som primärt har producerats i ett visst sammanhang för ett bestämt syfte oftast utan någon som helst olägenhet kan användas i ett annat sammanhang för ett annat syfte. Publikationer som bekostas av Kollegiet för Sverige-information för att användas i ett länderprogram med starkt kommersiell anknytning kan samtidigt eller vid ett senare tillfälle användas i utbytet. Eller tvärtom: en utställning som ursprungligen sammanställts för utbytesverksamheten kan sedermera komma att ingå som en integrerad del av en exportkampanj.

Även när det inte gäller konkret, i förväg färdigställt material av typen publikationer, film och utställningar utan aktiviteter av engångskaraktär kan

motsvarande möjligheter till »dubbelanvändning» lätt konstateras. Ett exempel: Om en svensk vecka anordnas i ett land kan som ett inslag ingå ett gästspel av en svensk orkester. Det kan då ligga i Kollegiets för Sverige-information intresse att åtminstone delvis finansiera detta gästspel. Orkestern kan emellertid spela samma repertoar i utlandet vid ett annat tillfälle, som ett led i ett internationellt program för utbyte av orkestrar eller som ett inslag i en internationell musikvecka. Detta senare gästspel kan då anses vara en form av kulturutbyte och bekostas av medel från t. ex. Svenska Institutet.

Ett typiskt exempel på dubbelanvändning erbjuder Institutets studiebesöksavdelning. Studiebesöksservice erbjuder utländska experter eller kulturpersonligheter som besöker Sverige inom utbytesverksamhetens ram. Dess tjänster kan emellertid också tas i anspråk av besökare som inbjudits i intressebetonat syfte av t. ex. utrikesdepartementet eller Kollegiet. Som framgår av Kapitel 5.4 pågår också för närvarande diskussioner om möjligheterna att i större utsträckning än vad som nu är fallet låta Institutets studiebesöksavdelning omhänderta utländska fackjournalister som inbjudits av Sveriges Allmänna Exportförening.

Slutligen har allt erfarenhets- och kulturutbyte — även om det sker i sammanhang som ligger fjärran från exportpropaganda och turistfrämjande — intressebetonade *bieffekter*. (I den mån utbytesverksamheten riktas till utvecklingsländerna kan den givetvis också få värdefulla *bieffekter* på u-landshjälpens område.) En svensk »kulturell» utställning i utlandet kan stimulera intresset för resor till Sverige och därigenom främja svensk turistindustri. Eller publikationer om svensk arbetsmarknad, i första hand producerade för

det internationella erfarenhetsutbytet, kan bidra till att i utlandet befästa föreställningen om Sverige som ett land vilket på grund av arbetsmarknadens stabilitet är en säker inköpskälla. Sådana *bieffekter* har också vad som kan förefalla vara renodlade former av kulturutbyte: svenska kirurger som inom ramen för ett program för utbyte av universitetslärare föreläst vid sydamerikanska universitet har skapat en goodwill för svensk operationsutrustning som kommit tillverkarna av denna utrustning tillgodo och blivit ett utmärkt försäljningsargument för dem på den sydamerikanska marknaden. Såväl den marknadsinriktade informationen som erfarenhets- och kulturutbytet förmedlar alltså *kunskap om Sverige*.

3.6 Erfarenheter från andra länder¹

Även erfarenheterna från andra länder, där man har varit angelägen att organisatoriskt skilja mellan »propagandabetonad» information och »rent» utbyte, bekräftar att det är svårt att dra skarpa gränser.

I Förenta Staterna har man exempelvis skapat olika administrativa organ, United States Information Agency för information och Bureau of Educational and Cultural Affairs i utrikesdepartementet för vissa former av utbytesverksamhet. Anledningen har direkt uppgivits vara att detta utbyte (framför allt personutbyte enligt den s.k. Fulbright-Hays Act 1961) bör bedrivas för kulturens egen skull och inte influeras av informationspolitiska hänsyn. Det är mot bakgrunden av denna klart utsagda önskan att skilja mellan information och utbyte av stort intresse att studera en rapport som U. S. Advisory Commission on International Educational

¹ För en närmare redogörelse för informations- och utbytesverksamheten i vissa andra länder hänvisas till Bil. 1.

and Cultural Affairs publicerade i april 1963. I rapporten granskas det utbyte som sedan 1946 har ägt rum enligt Fulbright Act (nu Fulbright-Hays Act 1961). Rapporten understryker inte bara det nära sambandet mellan utbytesverksamhet och sådana allmänna utrikespolitiska mål som önskemålet om ökad ömsesidig förståelse och angelägenheten av att utvecklingsländerna utvecklas till »oberoende och livskraftiga nationer inriktade på sociala och ekonomiska framsteg». Utbytet sägs därutöver ha ett direkt samband med konkreta utrikes- och informationspolitiska intressen:

Sambandet mellan utbytesprogrammet och USA:s utrikespolitik är intimt. I själva verket anser några ämbetsmän i nyckellställning i Washington och i den amerikanska utrikesrepresentationen att utbytesprogrammet — just därför att det ger direkta tillfällen att skapa bättre förståelse för det amerikanska folket, dess mål och vad det utträttat — har blivit en betydelsefull aspekt av utrikespolitiken. En regeringstjänsteman i toppställning, intimt samsatt med utrikesfrågor, sade oss att »hela personutbytesområdet är bland de mest betydelsefulla aspekterna av Förenta Staternas utrikespolitik» ...

Utomlands kallar exempelvis den amerikanska ambassadören i Japan det för »ett av de mest betydelsefulla sätt på vilka vi kan medverka till att påverka stämningar såväl som den offentliga opinionen och skapa en förstående inställning till Förenta Staternas position». (A Beacon of Hope. The Exchange-of-Persons Program, United States Advisory Commission on International Education and Cultural Affairs, Washington 1963.)

Att personutbytet inom ramen för Fulbright-programmet stundom används för mycket direkta och mycket målmedvetna politiska syften framgår också klart av de årliga rapporter om »educational and cultural policy» som State Department publicerar. Följande är ett citat från den del av rapporten för budgetåret 1963/64 som beskriver stipen-

dier för amerikanska medborgare som vistats i Europa:

Fackföreningsspecialisten David Lasser var till mycket stor hjälp för islänningarna i kampen att hindra kommunistisk kontroll över flera fackföreningar, och han hade givande diskussioner med brittiska och franska fackföreningsledare. För andra året i följd övertog en amerikansk specialist ledningen av Islands symfoniorkester — det var Igor Buketoff som efterträdde William Strickland. Betydelsen av detta amerikanska inflytande på Islands kulturliv kan bättre förstås om man påminner sig att under ungefär tio års tid dessförinnan orkestern leddes av östeuropeiska dirigenter. (Educational and Cultural Diplomacy — 1964. Department of State Publication 7979. U.S. Government Printing Office, 1965.)

Liknande erfarenheter kan redovisas från de besök som representanter för utredningen har gjort i Belgien, Canada, Frankrike, Storbritannien och Förbundsrepubliken Tyskland. I alla dessa länder finns en klar insikt om att nästan allt utbyte, oberoende av den administrativt-organisatoriska strukturen, har bieffekter på informationens område. Det material som produceras används i både kampanjbetonade sammanhang och i utbytesverksamheten. Någon tvekan att stundom använda utbytesprogrammen — eller i varje fall delar därav — i den målinriktade informationens tjänst finns inte. Besök av kulturpersonligheter, orkestrar, teatergrupper o. s. v. samordnas med intressebetonade manifestationer och bekostas stundom med medel som är avsedda för exportpropaganda. Vidare finns det ofta, särskilt hos stormakterna, en tendens att utnyttja utbytesverksamheten även för konkreta *utrikespolitiska* strävanden. Samspelet mellan intressebetonad verksamhet och utbyte blir genom denna medvetna sammankoppling därför i dessa länder — trots administrativ boställnad mellan programmen — stundom mer påfallande än det är i Sverige.

KAPITEL 4

Gemensam administration av information och utbyte?

4.1 Inledning

Även om det alltså är vanskligt att i praktiken skilja mellan de olika verksamhetstyperna är det tydligt att Svenska Institutet har två huvuduppgifter med *i princip* olika målsättning, dels den intressebetonade eller målinriktade informationen om Sverige, dels det internationella erfarenhets- och kulturutbytet. Är — för att än en gång citera direktiven — gemensam administration av dessa båda funktioner »ändamålsenlig och principiellt riktig»?

I detta avsnitt presenteras de skäl som i olika sammanhang — bl. a. vid våra hearings — har åberopats för eller emot en uppsplittring. I avsnitt 4.2. skisserar vi några hypotetiskt tänkbara alternativ för en administrativ boscillnad, varefter vi i avsnitt 4.3. framlägger våra synpunkter på organisationsfrågan.

4.1.1

Det viktigaste argument *mot* gemensam administration som har framförts i debatten är givetvis att det gäller verksamheter med olika syften. Svenska Filminstitutet har i sitt remissuttalande över Upplysningsberedningens betänkande »Reorganisation av utlandsinformation» utvecklat denna tankegång på följande sätt (remissutlåtande den 20 oktober 1965, sid. 2):

Informationsområdet kan schematiskt uppdelas på följande fyra områden:

1. Verksamhet med syfte att underlätta handelsförbindelserna med utlandet, i första hand svensk export.

2. Verksamhet avsedd att öka den utländska turismen i Sverige.

3. Kulturutbyte med utlandet.

4. Verksamhet av direkt politisk karaktär avsedd att i allmänhet öka kännedomen om Sverige och att i olika specialfall göra särskilda insatser avsedda att främja speciella utrikespolitiska målsättningar.

Det synes oss naturligt att verksamheten anpassas efter denna fördelning vilket lättast sker genom fyra i princip separata och av varandra oberoende organ. Endast därigenom torde man undvika dels det dubbelarbete som för närvarande präglar många inom informationsområdet verkamma institutioner, dels den oklara målsättningen, som ligger i att institutionerna arbetar med blandade incitament, motiv och målsättningar.

Konkret uttryckt innebär detta argument bl. a. att erfarenhets- och kulturutbytet lätt kan utsättas för misstanken att styras av eller underordnas nationella informations- eller propaganda-synpunkter. Svenska kulturarbetare och -institutioner (kanske också andra institutioner och organisationer) skulle kunna känna sig mindre beredvilliga att stödja Institutets verksamhet om de anser sig kunna konstatera att det internationella utbytet påverkas av och i allt för stor utsträckning används i intressebetonade syften och sammanhang.

Än viktigare — heter det vidare — är att *utlandets* respekt för och tilltro till den svenska utbytesverksamheten kan minskas av det faktum att den ad-

ministreras av en institution som också sköter viss allmäninformativ, mera intressemotiverad verksamhet. När man i många andra länder gjort en administrativ boskillnad mellan »information» och »cultural exchanges», har det viktigaste skälet härtill uppenbarligen varit just angelägenheten av att utländsk publik inte skall få den uppfattningen att utbytesverksamheten underordnas kortsiktiga, kanske politiskt färgade propagandahänsyn. Ett informationsprogram är — för att ännu en gång citera Charles Frankel's »The neglected Aspect of Foreign Affairs» — ägnat att »embarrass and compromise» ett utbytesprogram om de båda är alltför intimt och öppet integrerade med varandra. Livsnerven i informationsprogrammen är, skriver han, helt naturligt vederbörande lands aktuella utrikespolitik under det att utbytesprogrammen syftar till en »open-ended inquiry, the free exchange of opinions, and the search for a common ground for mutual understanding».

När utbytesverksamheten inordnas i en marknadsinriktad ram finns det vidare, säger man, en risk för att *personurvalet* inte alltid blir tillfredsställande. Det är självklart frestande för dem som skall presentera svensk kultur vid en »integrerad» Sverige-manifestation att välja sådana personer och verk som erfarenhetsmässigt har stor attraktionskraft. Detta kan leda till att endast etablerade och redan kända konstnärer medverkar under det att möjligheterna för unga och okända konstnärer att få stöd reduceras. Det kan också vara frestande att undvika sådana konstnärer och andra kulturarbetare som framstår som kontroversiella för en utländsk publik. Vad som i diskussionen stundom kallats den »kämpande» eller »lidande» konsten skulle härigenom få sina möjligheter till kon-

takt med utländsk kulturmiljö beskurna. På likartat sätt med akademiska föreläsare: vissa läroämnen lämpar sig väl för presentation i utlandet i samband med målinriktad information (t. ex. svensk ekonomi och teknik), andra saknar i stort sett intresse i detta sammanhang. Möjligheterna för företrädare för dessa sistnämnda ämnen att komma i kontakt med utländska kolleger och forskningsmiljöer kan då lätt minskas.

Det har vidare hävdats att om svenska erfarenheter och svensk kultur presenteras inom ramen för den geografiska prioritering som Kollegiet för Sverige-information fastställer, finns det en risk för att *länderurvalet* blir mer begränsat än vad som är önskvärt. En skrivelse från Sveriges Allmänna Exportförening till Kollegiet den 18 november 1966 belyser detta problem. I skrivelsen, som innehåller föreningens synpunkter och önskemål inför fastställandet av länderprogram för budgetåret 1967/68, heter det bl. a.:

För närvarande bedrivs en mera systematisk Sverige-information endast i USA, EEC-länderna samt i några EFTA-länder. Därigenom har en prioritering gjorts som överensstämmer med den svenska utrikeshandelns utveckling. Ca 80 % av vår utrikeshandel sker med dessa länder. Det är angeläget att Sverige-informationen utomlands där det handelspolitiska och exportfrämjande motivet spelar en central roll även i fortsättningen framför allt riktas mot nyss nämnda marknader.

Genom att erfarenhets- och kulturutbytet, i den mån det inordnas i marknadsstänkande av detta slag, koncentreras till vissa länder minskas möjligheterna till personutbyte med länder som kommersiellt inte anses särskilt lockande men som kan erbjuda stort intresse för t. ex. författare och konstnärer. Den länderprioritering som kan vara den mest rationella för »främjandesynpunkterna» kan alltså stundom vara otillfredsställande för dem som har att

föra den internationella utbytesverksamhetens talan.

Det kan å andra sidan tänkas att de som har att företräda de intressebetonade synpunkterna anser att Svenska Institutets verksamhet på deras område urvattnas eller förlamas av den omständigheten att Institutet i så stor utsträckning bedriver »intresselöst» erfarenhetsutbyte. Spänningen mellan de båda verksamhetstyperna skulle alltså kunna leda till minskad effektivitet och slagkraft över Institutets hela verksamhetsområde. Det har sagts att en sådan spänning har kommit att framstå klarare på senare år, framför allt sedan statsmakterna kraftigt ökat anslagen till informationsverksamheten och för denna tillsatt en samordningsinstans som har underställts handelsdepartementet.

4.1.2

Argument för en gemensam administration kan vara att en sådan har funnits sedan Institutets tillkomst och att den har visat sig fungera tillfredsställande.

Härtill har genmåtts att om den gemensamma administrationen under lång tid har visat sig ändamålsenlig kan detta ha berott på att de båda verksamhetsgrenarna har varit av så ringa omfattning att skilda institutioner från administrativ synpunkt skulle ha varit en orimlig lösning. Under de senaste åren har emellertid Svenska Institutet fått ökade anslag för sina verksamhetsgrenar. Såväl informationsverksamheten som utbytet kräver nu, eller kan i varje fall snart komma att kräva, en sådan personalstyrka att skilda organisatoriska enheter *möjligen* kan försvaras.

Å andra sidan har hävdats att skapandet av två relativt små självständiga enheter knappast står i särskilt god överensstämmelse med aktuellt admi-

nistrativt tänkande. Tendensen går snarare i riktning mot koncentration och sammanslagning av enheter med närbesläktade arbetsuppgifter, jfr sammansmältningen av medicinal- och socialstyrelserna och koncentrationen av de militära förvaltningarna. Den som vill splittra det nuvarande Svenska Institutet i två enheter måste alltså vara beredd att hävda att de nytillskapade enheterna *inte* kommer att få likartade arbetsuppgifter. I praktiken är det emellertid, som vi har framhållit ovan, svårt att skilja mellan information och utbyte, även om det syns lätt att uppdra principiella gränser mellan de båda typerna av aktiviteter. Det skulle alltså vara utomordentligt svårt att fördela arbetsuppgifterna mellan två institutioner på ett sätt som skapar garantier för att inte kompetensslitningar skulle uppstå.

En fördel med det nuvarande systemet är vidare enligt många uppfattning att den del av Institutet som svarar för produktion av informationsmaterial drar nytta av de kontakter som Institutet i sin utbytesverksamhet har knutit med akademiker, författare och andra nyckelgrupper. Om Institutet organisatoriskt skulle splittras skulle det bli svårare för den producerande enheten att knyta och vidmakthålla kontakter med dessa viktiga kategorier, något som självklart kan komma att verka hämmande för verksamheten.

4.2 Tänkbara organisatoriska alternativ vid en splittrad administration

I samband med prövningen av de skäl som kan tala för eller mot en uppsplittring av Svenska Institutet i fristående administrativa enheter för dels den främjande informationsverksamhe-

ten dels erfarenhets- och kulturutbytet har vi funnit det angeläget att i korthet skissera några hypotetiska organisatoriska konstruktioner för en sådan uppdelning. De alternativ som presenteras nedan gör inte anspråk på fullständighet utan kan givetvis förse med nyanseringar och preciseringar på olika punkter. Vår avsikt är snarast att ge en bild av de huvudlinjer längs vilka diskussionen bör löpa.

De arbetsuppgifter som Institutet har på den målinriktade informationens område är till stor del av producerande natur. (Detta innebär givetvis inte att Institutet *själv* producerar allt material utan endast att ansvaret för anskaffandet ligger på Institutet, som i sin tur oftast placerar beställningar hos författare, film- och utställningsproducenter o. s. v.) Till informationsorganens förfogande ställs publikationer, filmer och utställningar samt studiebesökservice och andra tjänster. Det organ som vid en uppsplittring av Institutets funktioner skulle anförtros dessa producerande uppgifter kan ges en, administrativt sett, mer eller mindre fast anknytning till andra informationsorgan.

En tänkbar lösning är att arbetsenheten organisatoriskt underställs Kollegiet för Sverige-information och på beställning av Kollegiet producerar de varor och tjänster som informationsorganen behöver i sin verksamhet. Arbetsenheten skulle sakna avgörande inflytande på utformningen av informationspolitiken. Praktiska skäl kan dock tala för att företagets chef skulle vara ledamot av Kollegiet. De informationsorgan som via Kollegiet beställer varor eller tjänster bör debiteras så att full täckning erhålls för alla kostnader, även för administration. Något särskilt statsbidrag för arbetsenheten skulle alltså inte behöva utgå enligt detta alternativ.

Ett produktionsbolag kan också ges en gentemot Kollegiet och andra informationsorgan självständigare ställning. Det kan delta som en av huvudkomponenterna i Kollegiets policy-skapande arbete. Stat och näringsliv skulle eventuellt kunna kvarstå som gemensamma finansiärer av personal- och fasta kostnader (ehuru man givetvis kan tänka sig förskjutningar, så att de statliga intressena t. ex. tillförsäkras större inflytande vid val av styrelse). En sådan arbetsenhet skulle få en ställning som — organisatoriskt och finansiellt — skulle påminna om dagens situation, med det självklara undantaget att enheten endast blir ett producerande informationsorgan och ej har någon befattning med utbytesverksamheten.

Även när det gäller den administrativa strukturen för arbetsuppgifterna inom erfarenhets- och kulturutbytet kan olika lösningar tänkas. Handläggningen av dessa ärenden kan överflyttas till Kungl. Maj:ts kansli, antingen till ecklesiastikdepartementets internationella sekretariat eller till den informationsbyrå som inrättades i utrikesdepartementet den 1 juli 1966. Eller också kan den internationella utbytesverksamheten administreras av en fristående myndighet eller organisation, underställd utrikes- eller ecklesiastikdepartementet. I dess styrelse skulle lämpligen ingå representanter för utrikes- och ecklesiastikdepartementen, Kollegiet, universitetskanslersämbetet samt den allmänna kultursektorn. Chefen för arbetsenheten bör vara ledamot av Kollegiet. Vissa av Svenska Institutets nuvarande arbetsuppgifter inom erfarenhets- och kulturutbytet kan brytas ur och överföras till andra myndigheter eller institutioner; så kan frågor om de svenska lektorerna utomlands möjligen flyttas över till universitetskanslersämbetet.

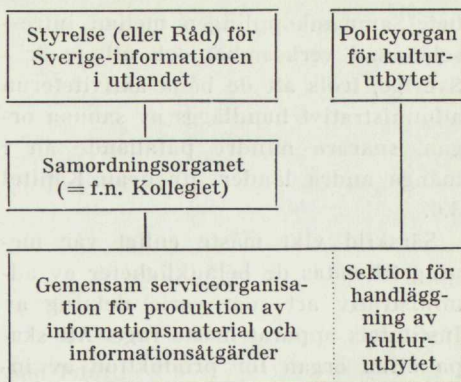
Ytterligare ett alternativ har presenterats av ordföranden i Kollegiet, ambassadör Kjell Öberg, i en till utredningen ställd skrivelse den 17 mars 1967. Enligt detta alternativ skulle visserligen Svenska Institutets administrativa apparat bevaras intakt, men en något skarpare gränslinje dras *inom* Institutet mellan den intressebetonade informationen och utbytesverksamheten. Vidare skulle Institutets styrelse avskaffas; dess funktioner skulle övertas av ett policyorgan för kulturutbytet samt, beträffande den målinriktade verksamheten, av samordningsinstansen och ett råd för Sverige-informationen. Gränslinjen mellan den intressebetonade verksamheten och utbytesverksamheten skulle alltså markeras på såväl det exekutiva planet som, framför allt, huvudmannaplanet. Det heter härom i ambassadör Öbergs skrivelse bl. a. följande:

Det möter inga oöverstigliga organisatoriska hinder att åstadkomma detta. En utväg är att skapa ett särskilt policyorgan och antingen ge det beslutsrätt över åtgärder, finansierade genom medel som av statsmakterna uttryckligen anvisats för kulturutbyte, eller föreskriva att sådana åtgärder får genomföras först efter nämndens hörande. Den tekniska handläggningen sker med fördel genom den nämnda serviceorganisationen, inom vilken kan upprättas en särskild sektion för detta ändamål. Policyorganets personsammansättning bestäms av kravet på allsidig representation från kulturlivet, inte av önskemål i fråga om administration.

Den av ambassadör Öberg förordade organisationen kan åskådliggöras med skissen på nästa spalt.

4.3 Utredningens synpunkter

Även om de skäl som har åberopats som stöd för tanken att Svenska Institutet bör splittras i en produktionsen-

het och en utbytesenhet inte kan frångämmas viss relevans, *har vi kommit till slutsatsen att övervägande skäl i varje fall för närvarande talar för ett bibehållande av den nuvarande organisatoriska strukturen*. Att Institutet har arbetsuppgifter med olika målsättning bör alltså enligt vår uppfattning inte motivera en djupgående och vittsyftande förändring av den organisatoriska apparat som nu har existerat i tjugofem år och som på det hela taget har fungerat tillfredsställande både på den målinriktade informationens område och beträffande erfarenhets- och kulturutbytet. Vi anser också att man även vid ett bibehållande av den bestående organisationen kan ge utbytet en sådan utformning att det blir oberoende av ovidkommande intressebetonade synpunkter.

Vi har sålunda inte övertygats av argumentet att utlandets tilltro till Institutets verksamhet på kultursektorn skulle kunna skadas av att Institutet också sysslar med intressebetonad verksamhet. Enligt vår uppfattning — bestyrkt bl. a. vid de studieresor som ledamöter av utredningen har företagit utomlands — har Institutet fyllt kravet på objektivitet på ett sätt som starkt förringar risken för att omvärlden skulle se med misstro på Institutets utbytesverksam-

het. Sammankopplingen mellan intressebetonad verksamhet och utbyte är i Sverige, trots att de båda aktiviteterna administrativt handläggs av samma organ, snarare mindre påfallande än i många andra länder, jfr ovan Kapitel 3.6.

Särskild vikt måste enligt vår mening tillmätas de betänkligheter av administrativ art som varje delning av Institutets apparat måste inge. Att skapa olika organ för produktion av intressemotiverad information och för utbytesverksamhet skulle med all säkerhet leda till kompetensslitningar mellan de nyskapade institutionerna. Som tidigare sagts (Kapitel 3.5) är det vanskligt eller t. o. m. omöjligt att dra en någorlunda skarp gräns mellan de båda typerna av verksamhet. Svårlösbara praktiska problem skulle inställa sig vid fördelningen av kostnaderna för material som framställs för att kunna användas i både målinriktad verksamhet och utbytesverksamhet. Och vilket organ skall i det konkreta fallet bära ansvaret för produktion av sådant material? För ett litet land med begränsade personella och ekonomiska resurser är det angeläget att undvika dubbelproduktion av material av i stort sett samma karaktär.

Ett bibehållande av den nuvarande organisatoriska strukturen skapar också bättre förutsättningar för fortsatta värdefulla kontakter inom en och samma administrativa enhet mellan policyskapande »kulturarbetare» och materialproducenter. Vidare kan kultursidans förbindelser med universitetsvärlden, författare och andra grupper på ett effektivt sätt nyttiggöras av den materialproducerande sidan.

Att skapa särskilda organ för den målinriktade allmäninformationen och utbytesverksamheten skulle inte bara medföra besvärliga kompetensfrågor och fördyra administrationen. Det skul-

le också vara svårförenligt med statsmakternas strävan att samordna utlandsinformationen. Tillkomsten av ytterligare ett organ i den redan rika floran av myndigheter och institutioner, underställda olika departement, skulle öka osäkerheten hos andra organisationer och enskilda. Bl. a. har från utrikesförvaltningens fältorganisation uttryckts önskemål om att den nuvarande organisationen inte splittras ytterligare. Att inrätta ännu en institution skulle öka kommunikationssvårigheterna för ambassaderna själva och för de utländska instanser som har kontakter med informationsorganen i Sverige.

Ytterligare ett skäl kan åberopas som stöd för vår åsikt att den uppdelning av verksamheten som kan synas tilltalande från principiella utgångspunkter är svårgenomförbar i praktiken. Som framhållits ovan (Kapitel 3.2.) innefattar den målinriktade informationen ett element av »kulturpropaganda», d. v. s. information om undervisning, forskning och övrig kulturell verksamhet. Om Institutet organisatoriskt splittras borde, principiellt sett, denna typ av information — som alltså har ett starkt »främjande» drag — hänföras till den enhet som sysslar med intressebetonad verksamhet. Ett sådant arrangemang är emellertid uppenbarligen opraktiskt. Sakkunskapen på detta område förutsätts ju koncentreras till den organisatoriska enhet som skall handlägga frågor om erfarenhets- och kulturutbyte. Om å andra sidan den målinriktade kulturinformationen skall skötas av denna enhet får denna ett sådant inslag av intressebunden aktivitet som man önskade undvika.

Vi vill understryka att de betänkligheter av administrativ art som vi nu har anfört såsom ett väsentligt skäl mot en uppsplittring av Institutet möjligen kan få mindre relevans om i framti-

den såväl produktionen av informationsmaterial som erfarenhets- och kulturutbytet får ett *väsentligt* större omfång än det har i dag. En så kraftig expansion syns — bl. a. av statsfinansiella skäl — inte trolig för överskådlig framtid, men skulle den bli en realitet kan det vara motiverat att ånyo granska organisationsfrågan.

I detta sammanhang vill vi beröra en tanke som vi har mött vid våra hearings och kontakter med svenska utlandsmyndigheter, nämligen att infoga Svenska Institutets verksamhet i utrikesdepartementet. Institutet skulle alltså upplösas och dess arbetsuppgifter på såväl informationens som utbytets område övertas av en avdelning inom utrikesdepartementet.

Enligt vår uppfattning talar starka skäl mot dessa tankegångar. Verksamhet av denna typ och omfattning kan enligt svensk konstitutionell praxis svårigen inordnas i ett statsdepartement (låt vara att just utrikesdepartementet intar en viss särställning bland statsdepartementen och även handlägger ärenden av en typ som eljest åvilar centrala ämbetsverk). Det syns också olämpligt att låta en departementschef bära det konstitutionellt-juridiska ansvaret för den publikationsverksamhet som bedrivs av Svenska Institutet och som enligt de nyss refererade tankegångarna skulle övertas av utrikesdepartementet.

Mot ett infogande av Institutets verksamhet i utrikesdepartementet talar också de skäl som vi nedan i Kapitel 6.2.2. återoppar för ett bibehållande av de nuvarande finansierings- och huvudmannaprinciperna. En integrering av Institutet i utrikesdepartementet skulle alltså t. ex. kräva en väsentlig ökning av de statliga utgifterna, efter-

som de nuvarande medlemsbidragen skulle komma att upphöra.

Om vi sålunda kommit till slutsatsen att den nuvarande organisatoriska strukturen i huvudsak är ändamålsenlig i nuläget, innebär detta inte att vi underkänner de argument som har framförts som stöd för uppfattningen att det finns en risk för en viss snedvridning av utbytet om det handfast inordnas i den marknadsinriktade informationsverksamheten. Enligt vår mening finns det skäl för åsikten att länder- och personurvalet i utbytesverksamheten inte alltid har varit tillfredsställande. Orsaken härtill är emellertid i första hand att erfarenhets- och kulturutbytet inom ramen för de samlade resurser som under senare år ställts till utlandsinformationens och utbytesaktiviteternas förfogande inte har erhållit de ekonomiska och personella resurser som förhållandena har påkallat. För att komma till rätta med detta problem krävs emellertid inte en så drastisk åtgärd som en splittring av Svenska Institutet. En effektivisering och intensifiering av utbytesverksamheten kan nås inom den nu givna organisatoriska ramen.

Ovan har upprepade gånger understrukits att skillnaden mellan främjande aktiviteter och internationellt utbyte är flytande och svårdefinierbar. En lång rad myndigheter och institutioner sysslar i stor utsträckning med båda typerna av verksamhet. Det är därför vanskligt att genom en granskning av anslagsposter i exakta siffror ge belägg för den jämförelsevis snäva behandling som erfarenhets- och kulturutbytet enligt vår mening har fått vidkännas under senare år. Vissa hållpunkter för utvecklingen ges i Upplyningsberedningens betänkande av år 1965. Statsbudgetens belopp för »informationsanslag i

mera strikt bemärkelse» anges här för åren 1962/63 till 1965/66 med följande siffror (i milj. kr.):

	1962/ 63	1964/ 65	1965/ 66
Utrikesdepartementet	3 345	6 554	7 044
Ecklesiastikdepartementet.....	338	490	568
Handelsdepartementet....	3 489	6 029	6 904

Vi vill än en gång understryka att siffror av denna typ måste behandlas med stor försiktighet. Dels har riksdagen under dessa budgetår anslagit medel som inte redovisas i tabellen, t. ex. till handelsdepartementet för olika former av »utrikeshandels främjande» och till ecklesiastikdepartementet för visning av samtida svensk konst i utlandet och för svenskt deltagande i Biennalen i Venedig. Dels används de olika departementens anslag i viss utsträckning både för främjande och för utbytesverksamhet. Även om hänsyn tas till dessa reservationer är det emellertid tydligt att *tendensen* under senare år har varit att koncentrera anslagsökningarna till de departement som på ett mera omedelbart sätt har kunnat bidra till en effektivisering av den främjande utlandsinformationen.

En granskning av de *totala* statliga anslagen för främjande och för utbyte ger alltså ett tydligt utslag: en relativt snabbt stigande kurva för främjandet, en flackare kurva för utbytet. Samma resultat ger en analys av de anslag som *Svenska Institutet* erhållit.

Det är även här vanskligt att med exakta siffror belägga utvecklingen. På vår hemställan har Institutet försökt att redovisa tendensen. Enligt Institutets beräkningar har t. ex. de extra anslagen från Upplysningsberedningen, Kollegiet för Sverige-information och utrikesdepartementet för »politiskt» be-

tingad allmäninformation, d. v. s. renodlat målinriktad information, under budgetåret 1964/65 till 1966/67 uppgått till följande belopp:

1964/65	198 310 kr
1965/66	382 260 kr
1966/67	438 210 kr*

* vartill kommer ett ospecificerat belopp för studiebesöksverksamheten

I procent av de totala produktionsinsatserna utgjorde kostnaderna för denna del av den intressestyrda informationen cirka 9 % under budgetåret 1964/65, knappa 15 % 1965/66 och drygt 17 % under 1966/67.

Detta försök till en analys av anslagsfördelningen visar att de ökningar som kommit erfarenhets- och kulturutbytet till del uppenbarligen är avsevärt mindre än de som tillförts den främjande verksamheten. Denna anslagsutveckling har förklarats med det särskilda behovet att upprusta den främjande verksamheten. Vi vill nu hävda att den kraftiga internationalisering som har präglat efterkrigstiden ställer ökade krav även på en utbyggnad av erfarenhets- och kulturutbytet och en effektivisering av det administrativa maskineri som anförtrots handläggningen av detta utbyte. Denna internationalisering har skett i accelererande takt under de senaste åren, bl. a. på grund av att utbytet med Sovjetunionen och andra öststater efter en lång period av relativ inaktivitet nu ökat samtidigt som kravet på formell handläggning genom en central instans kvarstår.

De ekonomiska resurser som har stått till Institutets förfogande har varit för snäva för att möta den kraftigt ökade efterfrågan på den internationella utbytesverksamhetens område. Vissa åtgärder som tveklöst bör karaktäriseras som erfarenhets- eller kulturutbyte har i stället finansierats med medel från

Upplysningsberedningen och Kollegiet för Sverige-information. (Det har också, som framhålls nedan i Kapitel 5.3.2., förekommit att samordningsinstansen på det exekutiva planet har handlagt utbytesärenden.)

Verksamheten under de senaste åren ger en rik provkarta på exempel på att typiska kulturutbytesprogram på detta sätt har finansierats eller i varje fall delfinansierats av samordningsinstansen. Besök i Sverige på våren 1964 av den tyska författargruppen »Gruppe 47» och på våren 1967 av afrikanska författare är några markanta fall. Ur det av Kollegiet för budgetåret 1967/68 fastställda programmet må följande exempel citeras:

8 000 kr	för det svensk-belgiska kulturutbytesprogrammet
15 000 kr	för stöd åt engelska universitet
15 000 kr	för arkivundersökningar om svensk-holländska relationer
5 000 kr	för turné av Filharmoniens Kammarenssemble i Latinamerika
6 000 kr	för bokgåvor (Finland)
15 000 kr	för teater- och orkestergästspel (Finland)
80 000 kr	för tyskt teatersymposium i Sverige.

Det är enligt vår uppfattning från flera synpunkter olämpligt att samordningsinstansens ekonomiska resurser på detta sätt tas i anspråk för att Svenska Institutet skall kunna fullgöra typiska kulturutbytesuppgifter — även om det naturligtvis i och för sig är glädjande att notera att Kollegiet varit berett att stödja sådana projekt. För det första är det av principiella skäl otillfredsställande att Institutet skall vara beroende av ekonomiska bidrag från Kollegiet för en verksamhet som enligt vår uppfattning inte ingår i Kollegiets kompetensområde, jfr Kapitel 5.3.1. Ansvar för

policy-planeringen av dessa utbytesuppgifter bör Institutet självt bära och det syns då rimligt att det erhåller de erforderliga anslagen direkt från statmakerna eller genom ökade bidrag från medlemmarna.

Vidare kan den omständigheten att Institutet har varit beroende av finansiella bidrag från samordningsinstansen just ha bidragit till att skapa ett intryck att det internationella utbytet inordnats i mera kortsiktiga informationskampanjer, att person- och ämnesvalet påverkats av främjandesynpunkter.

Att Institutet inte haft tillräckliga egna medel för finansiering av utbytesverksamheten kan också ha försvårat en effektiv långtidsplanering både av projekt och på personalområdet.

Slutligen medför det nuvarande systemet ett administrativt och bokföringsmässigt merarbete som lätt skulle kunna undvikas. För alla de anslag som Institutet erhåller från Kollegiets icke institutionsbundna medel måste särskilda konton läggas upp. Ofta kompliceras bokföringsarbetet ytterligare av att vissa projekt finansieras av både Kollegiet och Institutet, varvid tidsödande avräkningar blir nödvändiga, särskilt om projektet inte är av engångsnatur utan sträcker sig över en längre tidsperiod.

*Vi vill sålunda förord*a att Svenska Institutet, inom ramen för de samlade bidragen till utlandsinformation och till erfarenhets- och kulturutbyte, ges ökade resurser för de av den internationella utvecklingen betingade vidgade uppgifterna på utbytesområdet. Vi har emellertid inte funnit anledning att närmare ingå på en prövning av vilka utbytesönskemål som i första hand bör tillmötesgås eller av de ekonomiska resurser som är nödvändiga. En sådan prövning torde lämpligen äga rum i samband med behandlingen av Institutets till Kungl. Maj:t inlämnade petita.

KAPITEL 5

Förhållandet mellan Svenska Institutet och vissa andra organ

5.1 Inledning

I Kapitel 4 har vi prövat vilken organisatorisk form som syns mest lämpad för handläggning av de arbetsuppgifter som i direktiven kallas intressebetonad information och kulturutbyte. Vid denna granskning har vi funnit att den nuvarande gemensamma administrationen inom Svenska Institutet av information och utbyte är den mest ändamålsenliga och därför bör bibehållas. Enligt direktiven bör vi i samband med vår prövning av organisationsfrågan också söka få till stånd en ändamålsenlig gränsdragning mellan Institutet och andra informationsorgan. Vi bör därvid »ta hänsyn till de former för samordning av informationsverksamheten som godkänts av riksdagen. Utredningsarbetet får sålunda inte försvåra eller fördröja Upplysningsberedningens (nu Kollegiets för Sverige-information i utlandet) pågående arbete med att koncentrera vissa av informationsorganens tekniska servicefunktioner».

De gränsdragningsproblem som i detta sammanhang är särskilt aktuella gäller fördelningen av arbetsuppgifter mellan å ena sidan Institutet och å andra sidan dels utrikesdepartementets informationsbyrå dels Kollegiet för Sverige-information. De båda följande avsnitten — 5.2. och 5.3. — ägnas dessa gränsdragningsproblem. Avslutningsvis behandlar vi i avsnitt 5.4. förhållandet mellan Institutet och de två viktigaste

privata informationsorganen, nämligen Svenska Turisttrafikförbundet och Sveriges Allmänna Exportförening.

5.2 Svenska Institutet och utrikesdepartementets informationsbyrå

Redan i Upplysningsberedningens betänkande »Reorganisation av utlandsinformationen» (sid. 23) uppmärksammades att Svenska Institutets verksamhet på det allmäninformativa området i många fall sammanföll med verksamheten vid utrikesdepartementets pressbyrå. Enligt beredningen förelåg behov av en precisering av arbetsfördelningen mellan de två institutionerna. I en till beredningens betänkande som bilaga 1 fogad promemoria, upprättad av Institutets verkställande direktör och chefen för allmänna sektionen av utrikesdepartementets pressbyrå, lämnades en redogörelse för praxis vid fördelningen av arbetsuppgifter. Enligt beredningens uppfattning syntes denna arbetsfördeling »för närvarande ändamålsenlig». Beredningen ansåg emellertid att frågan om lämplig gränsdragning borde närmare utredas sedan praktisk erfarenhet vunnits av arbetsfunktionerna efter inrättandet inom utrikesdepartementet av en särskild arbetsnämnd för informationsärenden. Likartade synpunkter anfördes av Statskontoret i dess remissutlåtande den 26 oktober 1965 över beredningens betänkande.

Den till beredningens betänkande fogade promemorian — kallad »Aktuell arbetsfördelning mellan utrikesdepartementets pressbyrå och Svenska Institutet» och dagtecknad den 10 september 1965 — är av följande lydelse:

Syftet med denna P.M. är att söka ge en bild av för närvarande tillämpad praxis vid fördelningen av arbetsuppgifter mellan å ena sidan utrikesdepartementets pressbyrå (framför allt allmänna sektionen) och Svenska Institutet. Promemorian är icke avsedd att presentera någon värdering huruvida denna funktionsfördelning är i allo ändamålsenlig inom ramen för nuvarande organisatoriska struktur, än mindre vid en eventuell omorganisation.

A. Olika ärendegrupper

1. *Publikationsverksamhet.* Central instans för *produktion* av allmäninformation är Svenska Institutet. (Mera specialiserade publikationer av typen turistinformation och kommersiell information produceras av andra informationsorgan.) Vid *produktion* av denna typ av publikationer medverkar UD huvudsakligen som granskningsinstans beträffande aktuellt utrikespolitiskt och handelspolitiskt material.

UD:s egen publikationsverksamhet avser — förutom dagsaktuellt material i form av presskommunikéer — uttalanden, pressöversikter, pressmanställningar, blå- och vitböcker och en del stenciler i utrikespolitiska ämnen, biografica om kungahus, regeringsmedlemmar och partiledare.

Större delen av det publikationsmaterial, som produceras både av UD och Institutet, distribueras till ambassader och konsulat. Denna distribution ombesörjes av UD i kontakt med utlandsorganisationen, som anmäler behov och önskemål till departementet. — Utredning pågår om möjligheterna att förlägga distributionen till ett för UD och Institutet gemensamt organ.

2. *Filmverksamhet.* Produktion och kontakter med svenska filmintressenter ombesörjes av Institutet, distributionen till utlandsorganisationen av UD.

3. *Utställningsverksamhet.* UD bedriver ingen produktion. Distributionen i viss utsträckning genom UD, till viss del via kommersiella speditorsfirmor. Kontakterna med utlandsmyndigheterna torde ske i stor

utsträckning genom både UD och Institutet.

4. *Besöksverksamhet.* UD omhändertar dels ett stort antal journalister, framför allt sådana med huvudsakligen politiska eller ekonomiska intressen, dels »ädelbesökare». Till denna sistnämnda grupp hänföres besök som faller på protokollet, politiska avdelningen, handelsavdelningen och U-sektionen. Det kan gälla regeringsmedlemmar, höga statstjänstemän och parlamentariker. En exemplifiering torde klarast ange vilka kategorier allmänna sektionen ansett sig böra omhänderta (avser juni och juli 1965): en fransk parlamentarikergrupp, den indonesiske sportministern, finansministern i Laos, premiärministern i en australisk delstat, en västtysk statssekreterare, möjligen ytterligare någon eller några i samma kategorier. Önskemål från utlandsmyndigheterna om arrangerande av besök för andra grupper har vidarebefordrats till Institutet, t. ex. stadsplanerare från Thailand, filmkritiker från Indien, och »högre tjänstemän» från Kuwaits undervisningsministerium.

5. *Lektoratsärenden.* Administreras av Institutet. UD medverkar blott undantagsvis, t. ex. då kontakt med viss regering är påkallad.

6. *Stipendieärenden.* UD medverkar aktivt vid stipendieutbytet med öststaterna, särskilt Sovjetunionen och Kina; även när det gäller dessa länder sköter emellertid Institutet löpande ärenden. Utbytet med andra länder administreras av Institutet.

7. *Kursverksamheten* skötes av Institutet. Departementets medverkan inskränker sig till anskaffande av föredragshållare i utrikespolitiska frågor.

B. Allmänt

Oberoende av ärendets karaktär bevakar departementet alla frågor med utrikespolitiska aspekter. Särskilt markerat är detta när det gäller information i eller kulturutbyte med öststaterna; här äger ett så gott som dagligt samråd rum.

Departementet är vidare Institutets naturliga kontaktorgan med ambassader och konsulat. Detta betyder inte att all korrespondens mellan Institutet och utlandsmyndigheterna kanaliseras genom UD; ett sådant arrangemang vore opraktiskt. Men departementets medverkan krävs för det första vid utfärdandet av instruktioner (annat än i detaljfrågor) till ambassader och konsulat. Vidare kanaliseras korrespondens i

ärenden med politiska aspekter genom UD, jfr ovan. Även eljest sker korrespondensen via UD om frågan är av större betydelse. Rapporter från utlandsorganisationen delges självklart Institutet av pressbyrån. Departementet hålles genom kopior underrättat om all direktkorrespondens mellan Institutet och utlandsorganisationen.

Denna redogörelse för ärendefördelningen mellan utrikesdepartementet och Institutet speglar i huvudsak de faktiska förhållandena även efter den 1 juli 1966 då en särskild informationsbyrå — skild från pressbyrån — inrättades i departementet. Dock har ett nytt system införts för distribution till utrikesförvaltningens fältorganisation och andra avnämare i utlandet av det publikationsmaterial som produceras av Institutet samt av sådant material som anskaffas från andra källor (punkt A.1 i promemorian). Ett gemensamt lager har inrättats, administrerat av Institutet med ekonomiskt stöd från informationsbyrån. Beställningar från utrikesförvaltningens fältorganisation ställs nu direkt till Institutet. Hittillsvarande erfarenheter visar att betydande vinster har uppnåtts i form av effektivare hantering. Vidare bör antecknas att fältorganisationens befattning med filmdistributionen (punkt A.2 i promemorian) har minskat avsevärt sedan en allt större del av distributionen i utlandet numera har övergått från ambassader och andra utlandsmyndigheter till professionella distributörer med vilka Institutet i stor utsträckning upprätthåller direkta kontakter. Av de 573 kopior som expedierades under verksamhetsåret 1965/66 gick ungefär hälften till sådana professionella distributörer.

Enligt *vår uppfattning* ger promemorian med de nu nämnda kompletteringarna uttryck för en ändamålsenlig arbetsfördelning också i den organisatoriska struktur som infördes den 1 juli 1966 då Kollegiet för Sverige-informa-

tion bildades och utrikesdepartementets allmäninformativa arbetsuppgifter bröts ut från pressbyrån och överfördes till den nyinrättade informationsbyrån. Även de i promemorian angivna principerna för direktkorrespondens mellan Institutet och utlandsmyndigheterna syns praktiskt utformade. Utrikesförvaltningens fältorganisation fullgör i mycket betydande omfattning informations- och utbytesuppgifter med material som har producerats av Institutet. Det är därför av vikt att smidiga och snabba kommunikationsvägar står öppna mellan Institutet och utlandsmyndigheterna. Samtidigt är det önskvärt att utrikesdepartementet i sin egen skap av fältorganisationens överordnade myndighet har en så fullständig överblick som möjligt över de direktkontakter som Institutet har med utlandsrepresentationen. Systemet att gradvis överföra förmedlingen av Institutets filmer till professionella distributörer i utlandet syns oss ändamålsenligt; särskilt gäller detta de länder där utlåningsfrekvensen är jämförelsevis hög.

Under den relativt korta tid som förflutit sedan nyorganisationen trädde i kraft har, enligt vad som har vitsordats av de båda institutionernas chefer, de i promemorian angivna principerna tillämpats utan att behov av revideringar har gjort sig gällande på andra punkter än de nyss nämnda. Dessa principer syns också stå i god överensstämmelse med instruktionen för utrikesdepartementet den 3 december 1965 och andra för detta departement utfärdade bestämmelser (se Kapitel 2.1.). Vi vill föreslå att utrikesdepartementet och Svenska Institutet genom en skriftlig överenskommelse fastslår att funktionsfördelningen dem emellan skall ske enligt de principer som har angivits i promemorian med de smärre modifieringar som har anförts ovan.

5.3 Svenska Institutet och Kollegiet för Sverige-information

Genom inrättandet av Upplysningsberedningen, sedermera Kollegiet för Sverige-information i utlandet aktualiserades vad som i Upplysningsberedningens betänkande »Reorganisation av utlandsinformationen» (sid. 23) kallades »Svenska Institutets ställning och roll inom den samordnade upplysningsverksamheten».

Dels har ovisshet rått om *fördelningen av policy-ansvaret* för den allmäninformativa utlandsinformationen och utbytesverksamheten. I vilken utsträckning bör med andra ord det ansvar för samordning och policy-planering som tidigare har åvilat Institutets styrelse nu ligga på samordningsorganet? Finns det någon del av Institutets verksamhet, t. ex. det mera renodlade kulturutbytet, som kan och bör undantas från samordningsinstansens policy-planering? Denna fråga behandlas i avsnitt 5.3.1.

Dels har oklarhet uppstått om *funktionsfördelningen* i mera konkret mening: bör samordningsinstansen handlägga *löpande ärenden* som naturligt faller inom Institutets kompetensområde (och som före Upplysningsberedningens tillkomst skulle ha handlagts av Institutet)? Detta spörsmål granskas i avsnitt 5.3.2.

5.3.1 Ansvaret för policy-planering

Varje intressestyrd verksamhet som syftar till att göra Sverige känt i utlandet, att påverka omvärlden i för oss positiv riktning, ställs inför en rad avvägningsfrågor. Vilka länder eller regioner skall prioriteras vid en viss tidpunkt? Vilken relativ betydelse bör vid prioriteringen tillmätas exportindustrins och turistnäringens synpunkter samt önskemål om allmäninformation? Vilka äm-

nesområden bör framhåvas som särskilt viktiga? Vilka media skall väljas och vilka målgrupper betraktas som särskilt intressanta? Frågor av denna art måste lösas genom samordnande policy-planering och långtidsprogrammering.

Även utbytesverksamheten ställs inför likartade avvägningsproblem. Kriterierna vid bedömningen av de olika faktorerna är emellertid annorlunda. De länder, persongrupper och ämnesområden som vid en viss tidpunkt bör prioriteras kan bli helt andra än de som framstår som naturliga för den målinriktade verksamheten. En prioritering är dock nödvändig så länge resurserna är för små för att täcka den totala efterfrågan.

I detta avsnitt redovisar vi våra synpunkter på hur ansvaret för samordning och långtidsprogrammering för intressestyrd information och utbyte bör fördelas mellan Kollegiet för Sverige-information och Svenska Institutet.

Då Svenska Institutet bildades vid krigsslutet var tanken att det huvudsakliga ansvaret för samordning av all utlandsinformation och allt utbyte skulle ligga hos Institutet och dess styrelse. I de ursprungligen gällande stadgarna intogs också en paragraf som gav Institutet ett sådant ansvar. Denna paragraf avlägsnades år 1950. Den *institutionella* samordningsfunktionen överflyttades då till utrikesdepartementets pressbyrå under det att Institutet kom att se som sin uppgift att koordinera allmäninformation och utbytesverksamheten (se härom Kap. 1.1. och 1.2.).

Frågan om policy-ansvaret fick en särskild aktualitet genom skapandet av en central samordningsinstans för den statliga informationsverksamheten. När Upplysningsberedningen inrättades genom beslut av Kungl. Maj:t den 25 maj 1962 lämnades ingen precisering i frå-

gan om beredningens respektive Institutets ansvar för policy-planeringen av allmäninformation och utbytesverksamhet. I statsrådsprotokollet heter det att beredningens uppgifter skulle vara »att samordna planeringen och utförandet av sådan svensk upplysningsverksamhet i utlandet som helt eller delvis bekostas av statsmedel eller för vilken statliga eller statsunderstödda organ och institutioner tagas i anspråk» — en formulering som inte uteslöt att även Svenska Institutet, vars stadgar inte ändrades i samband med beredningens tillkomst, kunde känna ett långt gående ansvar för planeringen av allmäninformation och utbyte.

Det oklara läget har bestått även sedan Upplysningsberedningen ersatts av Kollegiet för Sverige-information. I de av Kungl. Maj:t den 3 juni 1966 beslutade föreskrifterna för Kollegiets verksamhet heter det att »Kollegiet skall verka för att planeringen och utförandet av den statligt understödda informationsverksamheten om Sverige i utlandet samordnas samt överlägga om fördelningen av de medel, som för ändamålet ställts till ordförandens disposition». Syftet med Kollegiets verksamhet är enligt föreskrifterna att »i utlandet öka kunskapen om och förståelsen för Sverige samt att främja svensk export och svensk turistnäring».¹ Fortfarande kvarstår det i stadgarna angivna kompetensområdet för Institutets verksamhet, nämligen att »genom upplysningsarbete, kulturutbyte och på annat sätt verka för Sveriges kulturella, sociala och ekonomiska förbindelser med utlandet». De grundläggande bestämmelserna för Kollegiet och Institutet är alltså så utformade att de delvis täcker varandra. En precisering av de båda institutionernas uppgifter på policy-området är därför angelägen.

Utvecklingen efter Upplysningsberedningens tillkomst har utan tvivel lett till att planeringsfunktionerna i allt större utsträckning har kommit att åvila beredningen och sedan Kollegiet. I beredningens betänkande heter det t. ex. (sid. 3) att beredningens sammanträden ägnats »policy-frågor såsom verksamhetens inriktning på länder, utformningen i stort av verksamheten etc.» Beredningen sägs vidare ha diskuterat och bestämt »Sverige-informationens innehåll i stort» och »vilka länder som i första hand bort bli föremål för större samordnade ansträngningar jämte fördelningen av Upplysningsberedningens medel mellan dessa olika 'informationsmarknader'».

Beredningens (Kollegiets) centrala instrument vid det gradvisa övertagandet av en allt större del av samordningsfunktioner som tidigare åvilat Institutet har varit de s. k. icke institutionsbundna medlen, jfr Kapitel 2.8. Anslagen har bl. a. använts för integrerade länderprogram som har tagit sikte på att kombinera åtgärder på de allmäninformativa, kulturella, kommersiella och turistiska områdena. Det heter härom i Upplysningsberedningens betänkande (sid. 30):

Programpunkterna, som består av produktion och distribution av informationer och informationsmaterial, har ombesörjts av informationsorganen i Sverige eller deras fältorganisation utomlands. I stället för att gå direkt via statsbudgeten till vederbörande informationsorgan har statens bidrag sålunda tagit vägen via Upplysningsberedningen och dess kollegium för att slutligen i övervägande antalet fall bekosta åtgärder, som utförts av någon av de i informationsverksamheten ingående institutionerna. Eftersom dessas verksamhet också varit och är riktad mot utländska marknader, har de gemensamt beslutade och planerade åtgärderna förenats med de enskilda organens normala verksamhet till aktions-

¹ Texten till de för Kollegiet gällande verksamhetsföreskrifterna är tryckt som Bilaga 3.

program eller länderprogram. Utan de gemensamma anslag, som de icke institutionsbundna medlen utgör, skulle en gemensam länderprogrammering inte komma till stånd.

Den utveckling som nu i korthet skisserats — att huvudansvaret för långsiktig planering av målinriktad verksamhet faktiskt har övergått till den centrala statliga samordningsinstansen — kan enligt vår uppfattning inte anses onaturlig. Den statligt finansierade eller understödda informationsverksamheten hade under årtiondet närmast efter kriget små resurser och begränsad målsättning. Den var vidare av jämförelsevis passiv natur. Under de senaste åren har utlandsinformationen ställts inför ökade, delvis utrikespolitiskt betingade krav, särskilt i samband med Europa-marknadsfrågan.

Vidare har den internationella konkurrensen skärpts. Inte bara stormakterna utan också med Sverige jämförbara länder, t. ex. Belgien, satsar betydande personella och ekonomiska resurser på statligt dirigerad utlandsinformation. De svenska statsmakterna har genom väsentligt ökade anslag — i stort sett en tredubbling under de fyra budgetåren 1962/63 till 1965/66 (jfr Upplysningsberedningens betänkande sid. 6 och ovan Kapitel 4.3.) — visat sig beredda att dra konsekvenserna av dessa nya förhållanden och villkor för utlandsinformationen. Samtidigt har den procentuella andelen bidrag från andra källor, framför allt medlemsbidragen till Svenska Institutet, sjunkit. När Institutet bildades var tanken att ungefär hälften av kostnaderna för verksamheten skulle täckas av staten, under det att medlemmarnas bidrag skulle täcka den andra hälften. I dag uppgår de statliga anslagen till ungefär 80 % av Institutets totala intäkter (låt vara att även de privata bidragen har ökat på

senare år i absoluta tal). Dessa statliga bidrag används till stor del för Institutets produktion av det material som bildar själva stommen i utlandsmyndigheternas informationsverksamhet.

Samtidigt som utvecklingen under det senaste årtiondet alltså har lett till krav på ökat statligt ekonomiskt engagemang i utlandsinformationen, har anspråken på central koordinering av ansträngningarna vuxit allt starkare i Sverige såväl som i andra länder. Som vi har understrukit i Kapitel 3 präglas utlandsinformationen i andra stater numera av en långt gången integration av allmäninformativa, kulturella, turistfrämjande och exportfrämjande inslag. Denna integration förutsätter en viss koordination och en viss centralisering av policy-ansvar och planering. Det måste anses vara en statens angelägenhet att svara för denna koordination.

Av dessa skäl finner vi det rimligt och naturligt att Kollegiet för Sverigeinformation som den centrala statliga samordningsinstansen bär policy-ansvaret för den typ av verksamhet som, för att citera de för Kollegiet givna föreskrifterna, »skall syfta till att i utlandet öka kunskapen om och förståelsen för Sverige samt att främja svensk export och svensk turistnäring». För Svenska Institutets del måste detta innebära en beredvillighet att anpassa den del av materialproduktionen, som *huvudsakligen* kan väntas komma till användning i *den intressestyrda och målinriktade informationsverksamheten*, till den långtidsplanering och den länderinriktning som har beslutats av Kollegiet. Vid val av ämnesområden och språkversioner för sådan produktion bör alltså en fortlöpande anpassning ske till de handlingsmönster och den programmering som Kollegiet har fastställt på grundval av de önskemål av utrikespolitisk, handelspolitisk och an-

nan karaktär som har framförts av utrikes- och handelsdepartementen och andra i Kollegiet medverkande instanser. En sådan anpassning ter sig särskilt naturlig då kostnaderna för en film, publikation eller utställning avses åtminstone delvis skola bäras av Kollegiets icke institutionsbundna medel. Vid formuleringen av långtidsprogrammen deltar naturligtvis också Institutet självt med den fond av speciell sakkunskap som Institutet förvärvat under sin mångåriga verksamhet och som givetvis utgör ett viktigt och värdefullt bidrag till diskussionen i Kollegiet.

En beredvillighet från Institutets sida att anpassa den del av sin produktion, som huvudsakligen kan beräknas komma till användning i marknadsinriktad verksamhet, kan naturligtvis å andra sidan inte innebära några krav på en »propagandistisk» utformning av informationsmaterialet. Som vi har påpekat ovan i Kapitel 3.4. måste objektivitet vara den självklara utgångspunkten vare sig det gäller målinriktad information eller utbyte. Den är heller inte något hinder mot självkritik eller mot skildringar av kontroversiella förhållanden i det svenska samhället. Sådan produktion har sin plats även i målriktad utlandsinformation, kanske t. o. m. ett större utrymme än den hittills har beretts i Institutets publikations- och filmverksamhet.

Ej heller innebär principen om Kollegiets primära ansvar för den målinriktade informationen att Kollegiet ges befogenhet att i detalj reglera innehållet i och utformningen av publikationer, filmer och utställningar. Dessa frågor bör liksom hittills överlätas på Institutet och de specialister som det anlitar. Kollegiets uppgift är alltså att ge anvisningar och önskemål om ämnesområden, språkversioner och media, varefter det blir Institutets uppgift att

framställa materialet i enlighet med den av Kollegiet sålunda fastställda prioriteringen. Beslut om viss produktion i Institutets namn fattas givetvis av Institutets styrelse.

Kollegiets berättigade anspråk på att bära huvudansvaret för långtidsprogrammering sträcker sig emellertid inte utan vidare till andra verksamhetsområden än dem som täcks av formuleringarna i föreskrifterna för Kollegiets verksamhet. Som tidigare upprepade gånger framhållits kan helt andra kriterier och avvägningar bli utslagsgivande vid länder-, person- och ämnesprioriteringen när det gäller utbytesverksamheten. Den planering och långtidsprogrammering som har fastställts för den målinriktade verksamheten kan därför inte utan vidare appliceras på utbytet. Enligt vår mening leder en tolkning av Kollegiets nuvarande verksamhetsföreskrifter till slutsatsen att meningen inte heller varit att i Kollegiets kompetensområde innefatta planeringen av utbytet. Ansvaret härför bör i stället åvila Institutet. I den mån som Institutets arbete inte i första hand syftar till att genom produktion eller service bidra till att »i utlandet öka kunskapen om och förståelsen för Sverige samt att främja svensk export och svensk turistnäring», måste Institutet därför anses ha befogenhet att självt besluta om sin policy. De verksamhetsområden det här gäller är i första hand den nu bedrivna stipendie- och kursverksamheten, svensk-undervisningen i utlandet och annan verksamhet inom ramen för kulturutbytet, men även stora delar av erfarenhetsutbytet.

Det är självklart vanskligt att dra en bestämd gräns mellan det fält som sålunda täcks av Kollegiets samordningsfunktion och de delar av verksamheten som bör omfattas av Institutets

policy-planering. I princip bör gränsen naturligtvis följa skiljelinjen mellan å ena sidan den intressestyrda, målinriktade informationen och å andra sidan det internationella erfarenhets- och kulturutbytet. Som vi flera gånger har framhållit är emellertid denna gräns ytterst svårdefinierbar, framför allt därför att allt utbyte har bieffekter på den målinriktade informationen och därför att en så stor del av Institutets material har producerats i det dubbla syftet att täcka både intressestyrd information och »intresselöst» utbyte. Klart är emellertid att det direkta främjandet täcks av Kollegiets samordningsfunktion. Lika klart är att det renodlade erfarenhets- och kulturutbytet bör undantas från Kollegiets policy-planering. Mindre självklar är fördelningen av policy-ansvar och samordningsfunktioner för en ganska bred gränsszon innefattande bl. a. produktion av material som i väsentlig utsträckning används både i målinriktad information och i utbytesaktiviteterna. I den mån som detta material inte kan väntas huvudsakligen komma till användning i den intressestyrda och målinriktade informationsverksamheten, bör policy-ansvaret åvila Svenska Institutet.

Som vi har framhållit ovan i Kapitel 4.3. har Upplysningsberedningen (Kollegiet) vid olika tillfällen funnit det angeläget att i varje fall delfinansiera åtgärder som enligt vår uppfattning måste karaktäriseras som utbyte, t. ex. inbjudan av författargrupper från Tyskland 1964 och från Afrika 1967. Även om manifestationer av denna typ naturligtvis kan ha betydelsefulla bieffekter på den målinriktade informationens område, måste det — med den gränsdragning som vi har gjort här — anses självklart att de planeras och bekostas av Svenska Institutet. Anledningen till

att Upplysningsberedningen och Kollegiet har trätt in som medverkande myndigheter har, som tidigare framhållits, helt enkelt varit den att endast de har haft möjligheter att ställa medel till förfogande: anslagen till Svenska Institutets erfarenhets- och kulturutbyte har ökat i blygsam omfattning under det att främjandet har kunnat inregistrera kraftiga uppräknings av sina bidrag. Om — som vi tidigare har föreslagit — de anslagsbeviljande myndigheterna nu ökar anslagen till utbytet, skulle Institutet ges möjlighet att på ett naturligt sätt självt finansiera manifestationer av denna karaktär.

Ökade handlingsmöjligheter för Institutet i dess utbytesverksamhet, möjliggjorda genom frikostigare bidrag, innebär givetvis inte att denna verksamhet skulle kunna försiggå helt utan hänsyn till samordningsinstansens programmering. För det första måste kravet på att Kollegiet och utrikesdepartementet hålls underrättade gälla med oförändrad styrka. Särskilt för ambassaderna är det av flera skäl viktigt att bli informerade om alla utbytesprojekt redan på förberedelsestadiet. Och för det andra kan det också i en situation, som präglas av ökade anslag till Institutet för utbytesaktiviteterna, i vissa fall vara naturligt att samordningsinstansen finansierar »kulturella» inslag i integrerade program.

Den fördelning av ansvaret för samordning och långtidsprogrammering som vi har förordat i detta avsnitt bör återspeglas i § 1 av Svenska Institutets stadgar. Vi vill förorda att paragrafen klart fastslår att huvudansvaret för utbytesverksamheten åvilar Institutet. Stadgarna bör också ge uttryck för tanken att Institutet, när det gäller den allmäninformativa verksamheten, har till uppgift att inom ramen för de av Kol-

legiet för Sverige-information fastlagda riktlinjerna svara för en allsidig presentation av Sverige i utlandet. En formulering av följande typ föreslås:

Svenska institutet svarar som central instans för Sveriges medverkan i det internationella erfarenhets- och kulturutbytet. Svenska institutet skall dessutom, inom ramen för de av Kollegiet för Sverige-information i utlandet fastställda riktlinjerna, producera och sprida allsidig allmäninformation om Sverige.

5.3.2 Bör Kollegiet för Sverige-information ha exekutiva befogenheter?

Tillkomsten av först Upplysningsberedningen och sedermera Kollegiet för Sverige-information har inte bara aktualiserat spörsmålet om omfattningen av Svenska Institutets ansvar för samordning och långtidsplanering. Därjämte har problem uppstått om avgränsningen av institutionernas kompetens i den löpande verksamheten. Problemet kan sammanfattas i följande fråga: Bör Kollegiet ha enbart planerande och samordnande funktioner eller bör det också, åtminstone i vissa sammanhang, ha exekutiva befogenheter?

Det kan tyckas som om denna fråga gäller enbart Kollegiets arbetsuppgifter och verksamhetsformer och därför inte omfattas av vårt uppdrag som avser »Svenska Institutet som organ för utlandsinformation och kulturutbyte». Enligt direktiven skall vi emellertid söka precisera och konkretisera Institutets arbetsuppgifter och i samband därmed göra en ändamålsenlig avvägning av olika institutioners funktioner. Frågan om gränsdragningen mellan olika organ betecknas i direktiven t. o. m. som »viktig». Det är därför uppenbart att vi är oförhindrade att behandla spörsmålet om Kollegiets exekutiva befogenheter i den mån som Kollegiet handlägger konkreta ärenden vilka naturligt

faller inom Institutets verksamhetsområde (och som handlades av Institutet före tillkomsten av en central samordningsinstans).

De föreskrifter som Kungl. Maj:t har utfärdat för Upplysningsberedningen och Kollegiet ger ingenstädes uttryck för tanken att ett nytt exekutivt informationsorgan skulle ha skapats; tonvikten ligger på samordningsfunktionen (»Kollegiet skall verka för att planeringen och utförandet... samordnas»). Det har emellertid förekommit att även konkreta ärenden av effektuerande art har handlagts av samordningsinstansen. Särskilt torde detta ha varit fallet under de första åren av beredningens verksamhet. I beredningens betänkande från år 1965 uttrycks detta på så sätt att de enskilda inslagen i de olika kampanjerna, aktionerna och länderprogrammen »i allmänhet inte genomförts av Upplysningsberedningen» (kurs. här; sid. 30).

Att samordningsinstansen på detta sätt har tagit sig an löpande ärenden av den typ som Svenska Institutet normalt borde ha handlagt kan ha berott på flera omständigheter. Då Upplysningsberedningen tillskapades och fick betydande operativa medel till sin disposition hämmades Institutet av svår personalbrist. Det kunde ofta bedömas som nödvändigt att just beredningen omhändertog utländska besökare eller handhade andra konkreta ärenden. Vidare knöts till beredningen ett antal specialister med inriktning på vissa länder, t. ex. Frankrike. Dessa specialister fick en »marknadskännedom» som väl stundom saknades hos Institutets tjänstemän. Det kunde vara frestande för beredningen att låta dessa specialister även på hemmaplan sköta löpande ärenden som de fått uppslaget till under sina resor till respektive markna-

der, även om dessa ärenden var av den karaktär att de normalt borde handläggas av Institutet. Det arbete som dessa marknadsinriktade specialister utförde torde för övrigt ha varit till nytta och stimulans för hela den svenska informationsverksamheten, även för Institutet. Genom sin förtrogenhet med en viss geografisk region och sina kunskaper i marknadsföring har de utgjort ett värdefullt komplement till den traditionella informationsapparaten, uppdelad i funktionella snarare än geografiska enheter.

De omständigheter som under Upplysningsberedningens uppbyggnadsskede möjligen kunde åberopas som stöd för tanken att beredningen stundom skulle handlägga informationsärenden föreligger emellertid inte numera. De exekutiva informationsorganen har fått personalförstärkningar. För viktigare marknader har inrättats ländergrupper där alla informationsorgan, alltså även Institutet, är representerade, varigenom tillfälle har skapats även för Institutet att låta olika tjänstemän specialisera sig på vissa marknader. Det syns oss därför angeläget att fastslå att, såvitt gäller förhållandet mellan Kollegiet och Institutet, *löpande konkreta ärenden skall handläggas av Institutet*. I den mån dessa ärenden anhängiggörs i Kollegiet bör de alltså utan onödig tidsutdräkt för åtgärd remitteras till Institutet. En motsatt ordning är ägnad att väcka osäkerhet hos utomstående om vilka uppgifter som åvilar de olika organen. En sådan osäkerhet kan också uppstå inom fältorganisationen.

Vi vill i detta sammanhang även erinra om att Statskontoret i sitt remissyttrande över Upplysningsberedningens betänkande »Reorganisation av utlandsinformationen» starkt understrukt att Kollegiet bör ha endast samord-

ningsfunktioner (remissutlåtande den 26 oktober 1965, sid. 4):

Statskontoret finner det emellertid angeläget att sekretariatets uppgifter *strikt begränsas till de som sammanhänger med samordningsfunktionen* (kurs. här). Utredningsresurser — utom så vitt erfordras för integrerade projekt i Kollegiets regi — synes i första hand böra finnas hos de enskilda informationsorganen, eventuellt för gemensamt utnyttjande enligt särskild överenskommelse. Den i betänkandet anvisade möjligheten att Kollegiets sekretariat skall kunna anlitas av de enskilda informationsorganen synes kunna medföra en mindre önskvärd tillväxt av detta utöver vad som betingas av samordningsuppgifterna.

Vi har tolkat gällande föreskrifter så att dessa inte kan anses ge Kollegiet några exekutiva befogenheter. Någon ändring av dessa föreskrifter syns alltså inte påkallad. Därest en sådan tolkning mot förmodan skulle vara oriktig vill vi föreslå att föreskrifterna förtydligas så att det klart framgår att, när det gäller relationerna mellan Kollegiet och Institutet, löpande ärenden av här beskriven art handläggs av Institutet.

En speciell situation uppkommer emellertid om Institutet undantagsvis skulle avböja att med anlitande av egna medel effektuera ett önskemål från Kollegiet att framställa material eller att ge annan form av service som Kollegiet anser väsentlig för den intressebetonade verksamheten. Den av Kollegiet önskade åtgärden kan ingå i ett länderprogram eller den kan avse produktion eller service för en särskild aktivitet som inte faller inom ramen för ett länderprogram. I dessa lägen bör Kollegiet självfallet ha rätt att för egen räkning och med anlitande av sina icke institutionsbundna medel lägga ut en beställning antingen hos Institutet självt eller på annat håll.

5.3.3 Samordningsinstansens ställning

Som vi har erinrat om i inledningen till detta kapitel får våra förslag inte försvåra eller fördröja Kollegiets arbete att koncentrera vissa av informationsorganens tekniska servicefunktioner. Vidare bör vi »ta hänsyn till» de former för samordning av informationsverksamheten som riksdagen godkände 1966.

De förslag som vi har lagt fram om Svenska Institutets organisation samt om funktions- och arbetsfördelningen mellan å ena sidan Institutet och å andra sidan utrikesdepartementet och Kollegiet för Sverige-information utgår alltså från förutsättningen att den nuvarande samordningsmekanismen behålls. För den händelse samordningsmekanismen skulle tas upp till förnyad prövning vill vi peka på att våra förslag om fördelning av policy-ansvar och om handläggning av löpande ärenden lätt skulle kunna inpassas i den organisationsskiss som år 1965 föreslogs i Upplysningsberedningens betänkande »Reorganisation av utlandsinformationen». Den av beredningen föreslagna organisationen innebar att samordningen av de olika organen skulle ske i en samarbetsgrupp, att denna grupp skulle förse med ett eget sekretariat, att det till sin disposition skulle ha operativa medel och att till dess ordförande skulle förordnas chefen för en inom utrikesdepartementet inrättad informationsavdelning. Som framgår av Kapitel 2 kom emellertid den samordningsinstans, som inrättades genom beslut av statsmakterna år 1966, att underställas handelsdepartementet.

Då frågan om samordningsinstansens departementstillhörighet inte omfattas av våra direktiv har vi på denna punkt inte kunnat framlägga konkreta förslag. Vi vill emellertid förorda att frågan ägnas fortsatt uppmärksamhet.

5.4 Förhållandet till Turisttrafikförbundet och Exportföreningen

Vi har inte funnit anledning att närmare behandla avgränsningen av arbetsuppgifter mellan Svenska Institutet och Svenska Turisttrafikförbundet. Som vi har påpekat i Kapitel 3 äger ett intimt samarbete rum mellan de båda organisationerna, framför allt i den formen att Turisttrafikförbundet i stor utsträckning använder »allmänt» material från Institutet i sin informationsverksamhet. Det material som är direkt avsett att brukas i turistvärningen framställs av Turisttrafikförbundet självt. Någon oklarhet i de båda institutionernas kompetensfördelning föreligger inte. Möjligheterna att fördjupa det redan nu goda samarbetet ökar givetvis sedan Institutet och Turisttrafikförbundet flyttat in i det s. k. Sverige-huset.

Vi har heller inte funnit det påkallat att framlägga några särskilda förslag om fördelningen av arbetsuppgifter mellan Institutet och Sveriges Allmänna Exportförening. Även med Exportföreningen har Institutet ett fortlöpande samarbete. Vissa delar av Institutets material finner god användning i Exportföreningens arbete. Diskussioner pågår om möjligheterna att i större utsträckning än vad som nu är fallet låta Institutets studiebesöksavdelning omhänderta t. ex. utländska fackjournalister som inbjudits av Exportföreningen.

Även om kompetensfördelningen mellan de båda institutionerna är klar vill vi peka på angelägenheten av fortlöpande samråd mellan Institutet, Exportföreningen och andra organisationer vid produktion av publikationer om svensk industri och ekonomi. Sådana publikationer ges ut av en rad myndigheter, banker och andra institutioner, varför vissa risker för dubbelarbete syns föreligga.

KAPITEL 6

Huvudmannaskap och finansiering

6.1 Styrelsens uppgifter

Den fördelning av kompetensområden som vi har förordat i Kapitel 5 innebär bl. a. att Kollegiet för Sverige-information bär samordnings- och policyansvaret för den främjande, målinriktade informationen. För Svenska Institutet måste detta medföra en beredvilighet att till Kollegiets planering anpassa produktionen av den typ av material som huvudsakligen kan väntas bli använt i sådan målinriktad verksamhet.

Om denna ansvarsfördelning accepteras innebär det självfallet att kompetensområdet för Institutets styrelse reduceras. Det kan möjligen ifrågasättas om det är befogat att Institutet över huvud har någon styrelse om policyansvaret för främjandet klart läggs på Kollegiet. Ordföranden i Kollegiet, ambassadör Öberg, har i sin tidigare nämnda skrivelse till oss den 17 mars (jfr Kapitel 4.2.) hävdad att Institutets styrelse i ett sådant läge kan och bör avskaffas. Det heter härom i Öbergs skrivelse:

Om sålunda Svenska Institutet inte skall ha någon egen policy, förvandlas det snarast till en organisation för produktion av informationsåtgärder — material eller tjänster — på motsvarande sätt som det brittiska Central Office of Information. Andra bestämmer åtgärdernas innehåll, distribution och syften. Skall Institutet ändå ha en styrelse? Redan den nu existerande har inflytande endast över en, i alla händelser volymmässigt ringa del av verksamheten. Faller den policy-skapande funktionen bort blir styrelsens roll ytterst obetydlig...

I den här beskrivna situationen blir

Svenska Institutet en teknisk produktionsorganisation — vilket inte innebär att Institutet bokstavligen självt skall producera allt material såsom film, broschyrer, utställningar etc. utan endast ansvara för anskaffandet, ibland genom egen produktion men oftast genom utlagda beställningar. En sådan serviceorganisation som ju skall stå alla informationsorgan till tjänst bör underställas organens gemensamma instans, d. v. s. Kollegiet.

Med den konstruktion som vi i detta betänkande föreslår för Institutets organisation, arbetsuppgifter och finansiering är vi emellertid inte beredda att acceptera tanken att styrelsen skulle slopas. Vi är tvärtom övertygade om att styrelsen kan få meningsfulla arbetsuppgifter även i detta läge.

Till en början innebär den av oss förordade kompetensfördelningen att ansvaret för planeringen av erfarenhets- och kulturutbytet klart läggs på Institutet. Vi avser heller inte att frikoppla Institutet från all delaktighet i programmeringen av den målinriktade informationen. Vid formuleringen av programmen i Kollegiet avses tvärtom Institutet delta aktivt med sin fond av erfarenhet och sakkunskap. De synpunkter som Institutets direktör kan ha att anlägga torde vinna i tyngd i den mån de utgör ett samlat uttryck för tjänstemännens och styrelsens gemensamma erfarenheter och värderingar.

Vidare kommer det att åvila Institutets styrelse att fatta beslut om framställning av publikationer, filmer och utställningar, vare sig materialet skall användas för den intressebetonade in-

formationen eller för det internationella utbytet.

Slutligen måste det finnas en instans som bär ansvaret för den högsta administrativa ledningen av Institutet, d. v. s. fyller arbetsgivarfunktionerna samt handlägger budget- och andra viktigare ekonomiska frågor.

Även i ett läge där policy-ansvaret för den främjande verksamheten klart läggs på samordningsinstansen kommer alltså Institutets styrelse att få följande betydelsefulla funktioner:

- a) policy-ansvaret för utbytet,
- b) medverkan i planeringen av främjandet,
- c) beslut om produktion av material både för intressebetonad information och för utbyte samt
- d) ansvaret för den administrativa ledningen av Institutet.

Dessa funktioner måste enligt vår uppfattning anses vara av sådan vikt och räckvidd att en särskild styrelse för Institutet är motiverad. *Vi föreslår därför att Institutet även framgent skall ledas av en styrelse.*

I de nu gällande stadgarna definieras styrelsens uppgifter i § 11, första stycket, på följande sätt:

Styrelsen omhänderhar Institutets skötsel, uppgör och fastställer Institutets budget, tillsätter direktör, ställföreträdare för denna och övrig högre personal och förvaltar Institutets medel.

Denna formulering syns användbar även som beskrivning av de uppgifter som styrelsen skulle få enligt våra förslag om fördelning av ansvaret för policy, materialproduktion och administrativ ledning. »Institutets skötsel» skulle då avse styrelsens uppgifter som primärt ansvarig för utbytesverksamheten. Uttrycket skulle också omfatta dess medverkan vid fastställande av policy för den målinriktade informationen,

d. v. s. i praktiken styrelsens instruktioner till verkställande direktören för hans ståndpunktstaganden vid diskussionerna i Kollegiet.

6.2 Finansiering och styrelsesammansättning

6.2.1 Inledning

Institutets styrelse består enligt § 9 i stadgarna av »lägst 11 och högst 15 personer, av vilka 3 förordnas av Kungl. Maj:t och lägst 7 och högst 11 väljes av rådet. Direktören är självskriven medlem. Styrelsen utser inom sig ordförande och vice ordförande.»

När Institutets styrelse på detta sätt tillsätts av två instanser — Kungl. Maj:t och rådet — är det ett uttryck för de tankar om samfinansiering och delat huvudmannaskap som återfanns i organisationsutredningens och Amerika-utredningens betänkanden 1944 (se Kapitel 1.1.). Det innebär emellertid inte att styrelsen skulle ha bestått av enbart företrädare för departement och bidragsgivare (huvudsakligen företagarsidan inom näringslivet). Såväl Kungl. Maj:t som rådet har tvärtom funnit det angeläget att låta andra intressenter ingå i styrelsen, i första hand universitet och andra kulturella institutioner samt folkrörelserna. I själva verket har under de senaste åren endast tre eller fyra av styrelseledamöterna — däribland ordföranden — kunnat karaktäriseras som representanter för den bidragsgivande industrin. Av de ledamöter som förordnats av Kungl. Maj:t har två regelmässigt varit departements-tjänstemän.

Även om sålunda endast en minoritet av styrelsens ledamöter kan sägas direkt och omedelbart representera den bidragsgivande industrin, har av en rad skäl frågan om proportion mellan råds-

valda och regeringsförordnade styrelsemedlemmar på senare tid fått ökad aktualitet. Röster har höjts för en ökning av antalet regeringsförordnade ledamöter. Man har frågat sig om inte Kungl. Maj:t borde ges befogenhet att utse majoriteten av styrelsen eller t. o. m. styrelsen i dess helhet. Argument för en ändring i denna riktning är den stigande andelen statsbidrag till Institutets verksamhet och en förskjutning av samordningsansvaret från Institutet till den statliga samordningsinstansen. En granskning av dessa argument ges i avsnitt 6.2.2., varefter vi i avsnitt 6.2.3. lägger fram konkreta förslag om styrelsens sammansättning och storlek samt om arbetsutskottet och rådet.

6.2.2 Fortsatt samfinansiering?

Av det siffermaterial som vi har lagt fram i Kapitel 1.3. framgår att det mycket snart visade sig omöjligt att förverkliga de ursprungliga förhoppningarna om att medlemsbidragen skulle svara för ungefär hälften av Institutets intäkter. De senaste åren har medlemsbidragen utgjort 15 à 20 % av de totala inkomsterna. Vi anser det vara orealistiskt att räkna med att denna procentuella andel skulle kunna väsentligt ökas. Även om summan av medlemsbidragen skulle bli oförändrad eller t. o. m. öka, kommer med största sannolikhet deras procentuella andel att sjunka om — såsom är att förmoda — det statliga engagemanget för utlandsinformation och utbyte fortsätter att stärkas. — Det bör noteras att bidragen till Institutet har ansetts vara avdragsgilla och att de, sedda från statens synpunkt, får anses utgöra mindre tillskott än vad de nominellt representerar (jfr Kapitel 1.3).

Som vi har nämnt i Kapitel 1.1. uttalade 1944 års organisationskommitté

för bildande av Svenska Institutet vissa farhågor för att ett »av ett statligt organ lett upplysningsarbete» skulle bli mindre trovärdigt i utlandet. För oss står det klart att sådana farhågor i varje fall numera är överdrivna. Vi har tvärtom, bl. a. vid kontakter med representanter för den svenska utlandsrepresentationen och för andra länders informationsorgan, fått ett intryck av att statliga informationsorgans material i regel *inte* anses vara mindre trovärdigt än material från privata eller halvprivata instanser. Det torde för övrigt vara så att en övervägande del av de utländska mottagarna uppfattar Institutets material som officiellt och emanerande från en statlig instans. Härtill bidrar redan den omständigheten att materialet normalt förmedlas av en svensk ambassad eller annan officiell institution.

Ytterligare en faktor som kan tala för en omprövning av det hittillsvarande finansieringssystemet är att insamlingen av medel är ett ganska tidsödande arbete som tar i anspråk personella resurser och administrativ kapacitet. Det har hävdats att resultaten inte står i rimlig proportion till ansträngningarna.

Dessa omständigheter kan tala för att den nuvarande samfinansieringen upphör. Det finansiella ansvaret för Institutets verksamhet skulle alltså helt övertas av staten. En sådan förändring av principerna för Institutets finansiering kan också förefalla att ligga i linje med våra tankar att starkare accentuera Kollegiets samordningsansvar för den främjande verksamheten. Detta innebär ju att Institutets inflytande försvagas på just det område som får antas vara mest intressant för i varje fall den bidragsgivande industrin.

Det finns sålunda argument för en omprövning av de nuvarande finan-

sierings- och huvudmannaprinciperna. Andra skäl kan tala för en viss försiktighet inför tanken att klippa av det 20-åriga band som medlemmarnas engagemang i Institutet utgör.

Sålunda representerar medlemsbidragen numera intäkter för Institutet på drygt $\frac{3}{4}$ miljon kronor per år. Om man vill behålla Institutets verksamhet vid oförändrad nivå måste alltså vid ett fullständigt bortfall av medlemsbidragen de statliga anslagen ökas. Om de statliga anslagen bara delvis skulle kompensera bortfallet av medlemsbidragen får man förutse en rätt väsentlig reduktion av Institutets verksamhet. En stor del av Institutets samlade inkomster måste nämligen reserveras för fasta kostnader av olika slag (löner o. s. v.). Även en ganska blygsam reduktion av totalintäkterna kan därför leda till en kännbar nedkrympning av den löpande verksamheten.

Medlemmarnas bidrag till Institutet består för övrigt inte bara av penningtillskott till budgeten. Därutöver får Institutet i rätt betydande omfattning naturabidrag i form av t. ex. rabatter vid inköp av material, stödköp av publikationer och fraktreduktioner. Det är realistiskt att anta att det kommer att bli svårt för Institutet att vid ett införande av total statsfinansiering behålla dessa förmåner i oförändrad omfattning.

Vi vill vidare konstatera att medlemmarnas bidrag till finansieringen av Institutets verksamhet under mer än 20 år har skapat en känsla av medansvar för utlandsinformation och utbytesverksamhet som vi finner angelägen att bevara. Vi vill uttala en förhoppning om att medlemmarna även i fortsättningen skall finna det förenligt med sina intressen att genom bidrag ekonomiskt stödja Institutet.

Att Institutet är ett icke-statligt organ har slutligen vid olika tillfällen vi-

sat sig av visst värde från utrikespolitiska synpunkter, t. ex. vid kontakter med länder med vilka Sverige inte har diplomatiska förbindelser. Även i framtiden kan situationer uppstå då det kan anses angeläget att vi har viss typ av vetenskapligt utbyte med eller lektoratsverksamhet i sådana länder.

Vid en vägning av argumenten för och mot samfinansieringen har vi kommit till resultatet att vi anser det värdefullt om det förtroendefulla samarbetet mellan stat och medlemmar kan fortsätta. Vi vill uttala en förhoppning om att medlemmarna skall vara beredda att manifestera sitt intresse för sådan medverkan genom fortsatta bidrag till Institutets verksamhet.

När vi föreslår att systemet med det dubbla huvudmannaskapet behålls sker det emellertid från den klart utsagda förutsättningen att *fortsatta medlemsbidrag av väsentlig storlek* kan påräknas. En omprövning av det nuvarande systemet för huvudmannaskap och intresserepresentation blir med andra ord naturlig om medlemsbidragen, procentuellt sett, skulle visa en allför starkt sjunkande tendens och detta inte kan tillskrivas tillfälliga faktorer.

6.2.3 Styrelsens storlek och sammansättning

Antalet styrelseledamöter är enligt stadgarna lägst 11 och högst 15 (f. n. 13), jfr Kapitel 1.4. *Vi vill föreslå att antalet ledamöter begränsas till elva.* Möjligheter skulle härigenom ges till en tätare sammanträdesfrekvens med en något mindre personkrets med sakkunskap om och intresse för såväl information som utbyte. Även en styrelse med reducerat antal ledamöter skulle, som nedan framhålls, kunna inrymma fullgod representation för olika intressen. Varje ledamot (med undantag för

ordföranden och verkställande direktören) bör ha en personlig suppleant. Denne förutsätts delta i sammanträdena endast vid förfall för ordinarie ledamot.

Frågan om *styrelsens sammansättning* är i första hand en fråga om proportionen mellan de av Kungl. Maj:t förordnade och de av Institutets råd valda ledamöterna. Enligt vår mening bör statens ökade ansvar för finansieringen av Institutet också avspeglas i reglerna för val av styrelse. Vid fördelningen av de tillgängliga styrelseposterna mellan olika intressegrupper bör vidare de av oss förordade principerna om fördelning av policy-ansvar vara vägledande. Konkret uttryckt innebär detta bl. a. att kultursektorn tillförsäkras en starkare representation.

Vi vill mot bakgrunden av dessa överväganden *föreslå att fem av de elva styrelseledamöterna — däribland ordföranden — förordnas av Kungl. Maj:t och att fem väljs av Institutets råd*, varjämte den av styrelsen tillsatte verkställande direktören bör vara självskrivnen ledamot. Tidsmässigt bör valförrättningen ske så att Kungl. Maj:t först förordnar sina fem representanter, varefter rådet väljer sina. Av de tio valda styrelseledamöterna utses normalt nio med beaktande av de särskilda synpunkter på intresserepresentation som anges nedan, under det att Kungl. Maj:t vid förordnande av ordförande bör ha möjlighet att välja den mest lämpade, oberoende av om denne kan anses representera någon viss grupp. Vi vill uttrycka en förhoppning om att det skall visa sig möjligt att även i framtiden rekrytera ordförandeposten med personer med kunskaper om svenskt samhällsliv, kontakter med olika samhällsgrupper och intresse för utlandsinformation och utbyte.

De intressen som — utöver Institu-

tets direktion — bör vara företrädade i styrelsen kan schematiskt sett sägas vara Kungl. Maj:ts kansli, kultursektorn (universitet, lärda verk, skolväsen, kulturproducenter och bildningsrörelserna), näringslivets företagarsida, de fackliga organisationerna samt kooperationen (såväl producent- som konsumentkooperationen). Vi föreslår att Kungl. Maj:ts kansli normalt företrädes av två representanter, varav en från utrikes- och en från ecklesiastikdepartementet. Kultursektorn bör vara företrädd av tre ledamöter, varav en från bildningsrörelserna. Näringslivet bör tillförsäkras två representanter, de fackliga organisationerna samt kooperationen vardera en.

Av ledamöterna bör Kungl. Maj:t normalt förordna — förutom ordföranden — dels de två departementstjänstemännen, dels två av de tre representanterna för kultursektorn, däribland den som företräder bildningsrörelserna. Rådet skulle alltså utse en företrädare för kultursektorn, vidare representanterna för näringsliv, kooperation och de fackliga organisationerna.

Vid val av suppleanter bör behovet av en bred förankring i de olika intressegrupperna beaktas.

Kungl. Maj:t och Institutets råd bör självklart samråda före förordnandet i syfte att åstadkomma den allsidighet som här förordas.

Vid sidan av de nio »intresserepresentanterna» står den av Kungl. Maj:t förordnade ordföranden samt den av styrelsen själv utsedde verkställande direktören. Vice ordföranden utses av styrelsen själv.

Dessa tankegångar om fördelningen av styrelseposterna på olika grenar av samhällslivet bör uppfattas som riktlinjer vid Kungl. Maj:ts och rådets val av ledamöter. Omständigheterna kan likväl leda till att det i en given situation

visar sig önskvärt att välja in någon i styrelsen som inte kan sägas representera någon av de nämnda grupperna. Institutets stadgar bör därför inte innehålla någon annan rekommendation än att olika delar av svenskt samhällsliv bör vara representerade i styrelsen.

Ordföranden i Kollegiet bör liksom hittills ha möjlighet att med yttranderätt närvara vid styrelsesammanträdena.

Vid lika röstetal vid omröstning i styrelsen bör ordföranden enligt sedvanliga regler ha utslagsröst. Vid förfall för ordinarie ledamot inträder hans personliga suppleant.

Ett införande av en styrelse med denna sammansättning gör en ändring av § 9 i stadgarna nödvändig. Vi föreslår följande formulering:

Styrelsen består av elva ledamöter. Av dessa förordnas fem, däribland ordföranden, av Kungl. Maj:t. Fem väljs därefter av rådet. Institutets direktör är självskriven ledamot. För ledamöterna, med undantag för ordföranden och verkställande direktören, utses personliga suppleanter. Styrelsen utser inom sig vice ordförande.

I styrelsen bör olika delar av svenskt samhällsliv vara representerade.

§ 8, avsnitt 7, som avser rådets befattning med val av styrelseledamöter, bör också ändras och få följande lydelse: »val för ett år av fem ledamöter av styrelsen».

Styrelsens *arbetsutskott* består enligt § 11, andra stycket, av *minst* fem ledamöter. Ordföranden eller vice ordföranden samt verkställande direktören skall vara ledamöter av utskottet. Vi föreslår att antalet medlemmar av arbetsutskottet begränsas till *högst* fem. Vid val av ledamöter bör eftersträvas att olika intressesektorer blir representerade. Arbetsutskottets huvudsakliga uppgifter bör vara att förbereda styrel-

sens sammanträden samt att utöva de löpande arbetsgivarfunktionerna i förhållande till den anställda personalen. Vi avser att i vårt organisationsbetänkande återkomma till frågan om arbetsutskottets arbetsuppgifter.

Vid vår granskning av *rådets* ställning och uppgifter har vi kommit till slutsatsen att skäl talar för en minskning av rådets storlek. Vi föreslår att rådet skall omfatta 30 ledamöter, varav 15 förordnas av Kungl. Maj:t och 15 utses av Institutets medlemmar. Vi vill uttrycka en förhoppning om att till ledamöter av rådet skall kunna knytas en personkrets med intresse för och kunskaper om utlandsinformation och internationellt utbyte. Det är också angeläget att diskussionerna i rådet skall kunna på ett fruktbart sätt bidra till en belysning av mera principiella frågor inom Institutets arbetsområde. Rådets årsmöten, som ger värdefulla tillfällen till kontakter mellan förvaltning, näringsliv, kulturvärld och folkrörelser, bör bibehållas.

Vi föreslår vidare att rådet tillsätter en *valberedning* som kan samråda med Kungl. Maj:t vid utseendet av styrelseledamöter.

Frågan om Institutets *nämndsystem* hänger intimt samman med spörsmålet om Institutets interna organisation. Möjligheterna att effektivisera nämndsystemet kommer därför att granskas i vårt organisationsbetänkande.

Ärenden om Institutet, t. ex. ändring av stadgarna och förordnande av råds- och styrelseledamöter, handläggs i Kungl. Maj:ts kansli av utrikesdepartementet. Om de förslag accepteras som vi lägger fram i detta betänkande, skulle Institutet i framtiden få ökade arbetsuppgifter och ökat ansvar på utbytessektorn. Härigenom aktualiseras frågan

om Institutets departementstillhörighet, vad som skulle kunna kallas huvudmannaskap i inskränkt bemärkelse. Bör ärenden om Institutet handläggas av ecklesiastikdepartementet snarare än av utrikesdepartementet? Mot en sådan tanke talar att Institutet, även vid ett genomförande av våra förslag, under alla förhållanden kommer att ha huvuddelen av sina kontakter med utrikesdepartementet och dess fältorganisation. De betydelsefulla uppgifter som Institu-

tet skulle behålla på den målinriktade informationens område vetter ju också mot utrikesdepartementet. Vi har därför inte funnit vägande skäl föreligga att föreslå någon ändring av principerna för Institutets departementstillhörighet utan föreslår att ärenden om Institutet även i framtiden handläggs av utrikesdepartementet, i förekommande fall efter gemensam beredning med ecklesiastikdepartementet.

KAPITEL 7

Några särskilda frågor om Svenska Institutets verksamhet

I detta avslutande kapitel behandlar vi några speciella frågor inom ramen för vårt utredningsuppdrag, nämligen Institutets utlandsorganisation, vidare det nordiska samarbetet inom utlandsinformation och utbytesverksamhet samt slutligen Institutets medverkan vid förmedling av kunskaper om socialpolitik, arbetsmarknad, Kooperation och folkrörelser.

7.1 Svenska Institutets utlandskontor

Som vi har nämnt i missivskrivelsen avser vi att i ett kommande betänkande mera detaljerat behandla frågan om Institutets organisation. Vi har emellertid ansett att ett organisatoriskt spörsmål, Institutets utlandsorganisation, är av särskild karaktär och därför bör granskas redan i detta principbetänkande.

Den alldeles övervägande delen av Institutets utlandskontakter sker via utrikesförvaltningens fältorganisation, d. v. s. i huvudsak de svenska ambassaderna, konsulaten och de särskilda informationskontoren i New York och Rom. Vid två av ambassaderna, Bonn och Washington, finns av utrikesdepartementet anställda kulturattachéer. Vid ambassaden i Helsingfors finns sedan 1 juli 1965 en pressattaché, vilkens arbete enligt 1965 års statsverksproposition skall ges »en särskild inriktning på det svensk-finska kultur- och informations-

utbytet». I praktiken fyller denne tjänsteman samma funktioner som kulturattachéerna i Bonn och Washington; för presskontakter finns en särskild pressattaché. Det kan därför sägas att utrikesdepartementets organisation i dag inrymmer tre kulturattachéposter. (Dessutom är, såsom framhålles i Kapitel 2.1., vissa tjänstemän på platsen anmälda till resp. utrikesdepartement som kulturattachéer.)

Vid sidan av dessa till utrikesdepartementet knutna kulturattachéer har Institutet två i utlandet stationerade representanter, nämligen i London och Paris. De båda representanterna är vid ambassaderna anmälda som kulturattachéer och bistår ambassaderna vid handläggning av informations- och utbytesfrågor.

För närvarande föreligger alltså i stort sett identiska arbetsuppgifter för fem tjänstemän, av vilka två är knutna till Institutet och tre till utrikesdepartementet. Vid de samtal som vi haft med Institutets utlandsrepresentanter och med tjänstemän vid ambassaderna i London och Paris har vi fått uppfattningen att betydande fördelar skulle vara att vinna om utrikesdepartementet övertar Institutets utlandskontor vilkas chefer alltså skulle knytas till ambassaderna som kulturattachéer.

Fördelarna med en sådan omläggning är väsentligen av praktisk natur. Ansvar för kontor, löner, bostäder o. s. v.

— alla de grundläggande materiella förutsättningarna för verksamheten — skulle bäras av staten på samma sätt som gäller för i utlandet stationerad personal i övrigt. Administrativa ärenden rörande vederbörande tjänstemän skulle alltså skötas av de statliga instanser som har särskild sakkunskap, i första hand utrikesdepartementets administrativa avdelning och byggnadsstyrelsens utrikesavdelning. Samtidigt skulle Institutet, då det gäller verksamhetens innehåll och inriktning, kvarstå som primär uppdragsgivare och basorganisation enligt det system som fungerat tillfredsställande för kulturattachéerna i Bonn och Washington samt den tidigare nämnde tjänstemannen i Helsingfors. På platsen skulle ett överförande av Institutets kontor till ambassaderna skapa förutsättningar för en rationellare arbetsordning. Risken för dubbelarbete skulle elimineras, under kulturattachéens semester och tjänstesor skulle andra tjänstemän kunna handlägga kultur- och informationsärenden o. s. v. Kulturattachéerna skulle vid tillfälliga toppbelastningar av arbetsbördan kunna få hjälp av ambassadens övriga personal.

Ett bibehållande av den nuvarande splittringen i organisationen syns motiverad blott under förutsättningen att en integrering av institutsrepresentanterna i ambassaderna i London och Paris skulle försvåra möjligheterna för dem till kontakt med författare, konstnärer och andra liknande nyckelgrupper. Vid våra besök i London och Paris har vi emellertid fått den uppfattningen att detta inte behöver befaras. Tvärtom syns en officiell ställning ofta underlätta även sådana kontakter.

Tanken att integrera utlandskontoren i utrikesförvaltningen har tidigare, på initiativ av utrikesdepartementets pressbyrå, diskuterats av Institutets styrelse

och därvid vunnit styrelsens anslutning. Institutet har anfört att garantier borde skapas för att kulturattachéerna ges en ställning som tillförsäkrar dem nödig självständighet och rörelsefrihet. Institutets verkställande direktör har konkretiserat dessa synpunkter i en promemoria den 17 maj 1967 som tillställts oss. Det heter i denna promemoria bl. a. följande:

Om man vidtar en sådan förändring är det av vikt att man gör klart för sig hur denna eventuellt skulle påverka möjligheterna att bedriva en effektiv kulturpolitik i utlandet. Speciellt bör man granska de risker som kan föreligga att kulturattachén som en tjänsteman på ambassaden kan komma att åläggas uppgifter som inkräktar på hans egentliga arbetsfält. Detta sammanhänger med hur vederbörande beskickningschef uppfattar svensk kulturverksamhet i utlandet i relation till andra arbetsuppgifter inom beskickningen. Förändringar på beskickningschefsposten måste innebära att olika uppfattningar om kulturverksamhetens betydelse får göra sig gällande och detta i sin tur skulle innebära en viss ryckighet i arbetstakten och planeringen. Det vore därför önskvärt att man fastlade vissa regler beträffande kulturattachéernas utnämning och verksamhet så att ett gott samband garanteras mellan intern svensk kulturpolitik och extern sådan. Det borde finnas inskrivet beträffande utnämningar att sådana företas efter samråd med Eklektikdepartementet och Svenska Institutet. Vidare att Svenska Institutet i hemlandet är det policy-skapande organet inom kulturattachéernas verksamhetsfält. Man borde noga studera den ordning som råder för British Council enligt vilken ofta en British Council Representative är kulturattaché med placering inom ambassadens väggar. För att understryka detta kunde kulturattachén även ha titeln Swedish Institute Representative. Vill man ha ytterligare garantier för att utrymme ges åt kulturverksamheten i utlandet borde man få till stånd den ordning som råder för socialattachéerna. Enligt den modellen skulle Svenska Institutet fortfarande avlöna kulturattachéerna och vara bas för rapportering till Sverige, men de skulle ha sitt arbete förlagt till beskickningarna.

Vi kan i stort sett ansluta oss till dessa synpunkter och önskemål. Vad särskilt beträffar tillsättningsförfarandet må nämnas att utrikesdepartementet vid förordnandet av kulturattachéer redan följer praxis att samråda med ecklesiastikdepartementet och Institutet. Inget syns heller hindra att kulturattachéerna i London och Paris, om så bedöms ändamålsenligt, betecknas som Svenska Institutets representanter. Där emot ställer vi oss tveksamma till den tanke som förs fram i de båda sista meningarna av promemorian. Skulle detta förslag realiserats förlorar man en väsentlig del av de fördelar på det administrativa planet som en integrering av Institutets utlandsorganisation i utrikesförvaltningen avses medföra.

Ett övertagande av Institutets representanter finge givetvis även omfatta den biträdespersonal som är knuten till utlandskontoren. Just för biträdespersonalen inträffar f. ö. ofta svårigheter och problem av skatte- och statusmässig karaktär. Cheferna för såväl London- som Pariskontoren har framhållit att en oproportionerligt stor del av deras arbete ofta måste ägnas åt förhandlingar med anställningslandets immigrations- och skattemyndigheter om biträdespersonalens ställning. Dessa problem skulle försvinna om personalen får anställning vid ambassaderna.

De kostnadmässiga konsekvenserna av en integrering av Institutets utlandskontor i utrikesförvaltningen är ganska obetydliga. Redan nu svarar, som vi ovan upprepade gånger framhållit, de statliga bidragen för den alldeles övervägande delen av Institutets budget. I realiteten gäller det alltså personal som redan kan anses i huvudsak avlönad med statliga medel. Statsbidraget till Institutet skulle alltså kunna minskas med det belopp som svarar mot Institutets aktuella kostnader för sin utlands-

organisation. På sikt får en integrering förutsättas leda till en sådan administrativ förenkling att kostnadsbesparingar bör bli möjliga.

Vid en sådan integration bör även övervägas huruvida en ytterligare förstärkning av kulturattachéorganisationen bör ske. Ehuru denna fråga ligger utanför vårt utredningsuppdrag vill vi förorda att särskild uppmärksamhet ägnas åt administrationen av kultur- och erfarenhetsutbytet med de östeuropeiska staterna.

Vi har tidigare framhållit att den internationalisering som har präglat efterkrigstiden har ställt ökade krav på en utbyggnad av utbytesverksamheten och en effektivisering av det administrativa maskineri som anförtratts handläggningen av detta utbyte. Inte minst kontakterna med Sovjetunionen och andra östeuropeiska stater har på senare år fått större omfång. Dessa kontakter måste fortfarande i allt väsentligt kanaliseras genom officiella instanser, något som lett till en kraftig stegring av ambassadens i Moskva arbetsbörda. Det syns oss därför motiverat att en kulturattachétjänst inrättas även i Moskva.

Sammanfattningsvis vill vi föreslå att Institutets kontor i London och Paris integreras i respektive ambassader och att chefsposterna för dessa kontor förvandlas till kulturattachébefattningar. Den pressattachébefattning vid ambassaden i Helsingfors som är avsedd för kultur- och informationskontakter bör även formellt kallas kulturattachétjänst. En ny kulturattachébefattning bör inrättas i Moskva. Utrikesdepartementet — med informationsbyrån som huvudman — skulle därigenom få en kulturattachéorganisation med tjänster på följande platser: Bonn, Helsingfors, London, Moskva, Paris och Washington.

7.2. Svenska Institutet och det nordiska samarbetet

Det alltmer omfattande och vittförgrenade nordiska samarbete som vuxit fram under efterkrigstiden — särskilt efter bildandet av Nordiska rådet år 1952 — aktualiserar även några principiella frågor för den svenska utlandsinformationen och utbytesverksamheten.

Dels kan det vara motiverat att undersöka huruvida detta samarbete har nått en sådan bredd att det skulle befria Institutet från aktiva informations- och utbytesåtgärder i de nordiska länderna eller i varje fall påkalla väsentliga modifikationer i verksamhetens omfattning och administrativa handläggning. Blir Institutets roll här kanske snarast att komplettera de insatser som görs av andra institutioner? Frågor av detta slag behandlas i avsnitt 7.2.1.

Dels är det angeläget att pröva vilka samordningsmöjligheter som finns när det gäller att för omvärlden presentera de nordiska länderna och det nordiska samarbetet. I vilken utsträckning kan och bör alltså ländernas informations- och utbytesverksamhet gentemot länderna utanför Norden koordineras, t. ex. i form av gemensamma publikationer, filmer och utställningar? Dessa spörsmål har sedan flera år stått på Nordiska rådets dagordning. Bl. a. pågår på rådets rekommendation visst utredningsarbete. Vi vill för vår del redovisa några synpunkter på frågan i avsnitt 7.2.2.

7.2.1 Verksamheten i de nordiska länderna

I Institutets stadgar heter det att Institutet skall verka för Sveriges kulturella, sociala och ekonomiska förbindelser med »utlandet». När Institutet bildades torde frågan om omfattningen och karaktären av dess verksamhet i de nor-

diska länderna inte ha diskuterats närmare. I varje fall saknas i det utredningsarbete som föregick bildandet av Institutet varje antydning om att de nordiska länderna skulle inta någon särställning i Institutets arbete.

Inte desto mindre har utvecklingen lett till att Institutets verksamhet i de nordiska länderna företer en rad särdrag. Inom undervisning, forskning, massmedia, konst och litteratur finns livliga direktkontakter mellan institutioner och personer. Nordiska kulturkommissionens arbete vilar på tanken om Norden som kulturell enhet. Genom den nordiska kulturfonden, som formellt trädde i verksamhet den 1 januari 1967 och som avses få en årlig budget om 3 miljoner danska kronor, har skapats väsentligt ökade möjligheter att främja nordiskt erfarenhets- och kulturutbyte. Vidare finns ett flertal bilaterala fonder som arbetar i samma syfte.

Dessa omständigheter har lett till att Institutets verksamhet i de nordiska länderna kommit att bli jämförelsevis begränsad. Omfattningen av Institutets verksamhet växlar emellertid i de olika nordiska länderna. Kontakterna med den finskspråkiga befolkningen i Finland är de mest omfattande. När det gäller lektoratsverksamheten biträder Institutet vid tillsättningen av lektorn i Reykjavik under det att lektoraten i Danmark och Norge besätts efter direktkontakter mellan universitetsinstitutionerna. Institutet bidrar även med medel till avlöningen av lektorn i Reykjavik. Lektorerna i Danmark och Norge avlönas däremot av de universitet vid vilka de är anställda.

Vi har för vår del kommit till uppfattningen att ett betydande dubbelarbete otvivelaktigt skulle uppstå om Institutet i större omfattning än vad som för närvarande är fallet skulle engage-

ras i det nordiska erfarenhets- och kulturutbytet. Vi vill i detta sammanhang dock peka på att det syns önskvärt att de svenska representanterna i de bilaterala och samnordiska fonderna redan på beredningsstadiet informerar Institutet och andra nationella svenska instanser om planerade projekt. Det syns oss föga tillfredsställande att fonderna och de nationella svenska instanserna bedriver en verksamhet, som på många områden fullföljer samma syften, utan inbördes kommunikation redan på planeringsstadiet.

Vad åter beträffar den *målinriktade information* som naturligtvis kan vara påkallad även i de nordiska grannländerna är det uppenbart att den inte kan åläggas de internordiska institutionerna vare sig dessa är officiella eller privata. Om en sådan intressebetonad informationsaktivitet bedöms angelägen vid den länderprioritering som sker i Kollegiet för Sverige-information, måste nationella svenska instanser vara beredda att medverka. Även i dessa fall torde Institutets uppgift emellertid snarast bli att komplettera de insatser som kontinuerligt görs av andra organ. — De ovan anförda synpunkterna om inbördes information mellan nordiska fonder och svenska instanser äger sin giltighet också för allmäninformationen.

Sammanfattningsvis vill vi framhålla att den återhållsamhet som präglar Institutets utbytesverksamhet i de nordiska länderna är sakligt motiverad. Om å andra sidan samlade informationspolitiska hänsyn skulle påkalla en intensifiering av den målinriktade verksamheten i de nordiska länderna måste Institutet vara berett att ställa sina resurser till förfogande. Behov föreligger av ett intimare samarbete mellan nordiska fonder och svenska instanser.

7.2.2 Samordning av nordisk utlandsinformation

Som vi har nämnt i inledningen till detta kapitel har Nordiska rådet sedan länge uppmärksammat möjligheterna att samordna arbetet vid de institutioner som har till uppgift att för omvärlden presentera de nordiska länderna. Av speciellt intresse är en rekommendation som rådet antog år 1964 (nr 5) och som har följande lydelse:

Nordiska rådet rekommenderar regeringarna att, för att möjliggöra en av förhållandena påkallad kraftigt ökad utlandsinformation om de nordiska länderna och om nordiskt samarbete, snarast undersöka möjligheterna att etablera ett omfattande samarbete härom mellan de statligt finansierade eller understödda institutionerna, bl. a. om en utbyggnad av den nordiska kurs-, lektorats- och publikationsverksamheten samt om en undersökning av förutsättningarna för att grunda ett nordiskt kultur- och informationscentrum i västra USA, samt ställa nödvändiga medel till förfogande för ett gradvis genomförande av ett sådant samarbete.

Av de meddelanden som regeringarna har lämnat till rådet vid sessionerna åren 1965, 1966 och 1967 (se förhandlingarna för sessionen 1965 sid. 1815—1855 och för sessionen 1966 sid. 1580—1582 samt förtryck till 1967 års session) framgår bl. a. att enighet har förelagat om att förutsättningar saknas att upprätta ett gemensamt nordiskt kultur- och informationscentrum i Amerikas Förenta Stater. I övrigt intar regeringarna en positiv attityd till de önskemål som framförts i rådets rekommendation. De hänvisar bl. a. till att ett flertal samnordiska publikationer har utarbetats, delvis efter initiativ som rådet självt har tagit. Som ett konkret exempel på en betydelsefull nordisk arbetsmanifestation pekas på det gemensamma framträdandet vid världsutställningen i Montreal 1967. Denna regeringarnas allmänna beredvillighet

att tillmötesgå de önskemål som innefattas i rekommendationen framgår av deras meddelande till 1966 års session. Det heter att »regeringerna vil i överensstämmelse med Nordisk råds rekommendation fortsat stötta det igångvärende samarbete mellan de nordiska lands myndigheter och institutioner för kultur- og almen oplysningsvirksomhed over for udlandet samt fortsat have opmærksomheden henledt på eventuelt foreliggende andre muligheder for praktisk samvirke på dette område». Liknande synpunkter framförs i meddelandet till 1967 års session. Det sägs vara »angeläget att regeringarna håller fortsatt kontakt i dessa frågor samt att stöd ges åt varje meningsfull åtgärd inom ramen för de nordiska informationsorganens samarbete i upplysningsverksamheten utomlands».

Ett mera speciellt problem tas upp i Rådets rekommendation nr 8/1966, nämligen anvisandet av »erforderliga medel för samnordisk utlandsinformation, särskilt för genomförande av gemensamma företag, där snabba åtgärder är av behovet påkallade». Tankegången bakom rekommendationen är att det många gånger har visat sig svårt att genomföra mindre omfattande samnordiska manifestationer utomlands. Anledningen är väl ofta att den tid som står till buds är så knapp att tillfälle inte ges till de internordiska kontakter som måste föregå ett deltagande. Lika ofta är orsaken kanske brist på medel — större och mera kostnadskrävande projekt finansieras med anlåtande av speciella anslag under det att mindre manifestationer kostnadsmässigt måste infogas i de knappa ordinarie anslagen. Om medel anslås till samnordisk utlandsinformation skulle enligt rekommendationen garantier skapas för att tillvarata möjligheterna till kanske improviserade men inte desto mindre vär-

defulla nordiska samarbetsprojekt på de kulturella och informativa områdena.

Av regeringarnas meddelanden till 1967 års råds-session framgår att rekommendationen har hänskjutits till en särskild utredningsman. Denne skall ägna särskild uppmärksamhet åt »frågan om vilka konkreta behov som kan föreligga, förhållandet till nordiska kulturfondens verksamhet för nordisk utlandsinformation samt formerna för administrationen».

Vi vill för vår del understryka önskvärdheten av att Svenska Institutet tar till vara de möjligheter till rationalisering och ökad genomslagskraft som ett intimt och fortlöpande samarbete med andra nordiska institutioner erbjuder. Att Institutet och andra svenska myndigheter och institutioner är medvetna om angelägenheten av en sådan koordination framgår också av regeringarnas meddelanden om rekommendation nr 5/1964 angående samarbete mellan institutionerna för kulturell upplysning i utlandet. Vi har emellertid inte ansett oss böra närmare ingå på lämpliga former för det nordiska samarbetet eller föreslå några speciella manifestationer på detta område. Som framgår av meddelandena till råds-sessionerna granskas dessa frågor fortlöpande av representanter för regeringarna. Vi vill blott understryka att utrymmet för och önskvärdheten av en nordisk koordination kan förväntas bli större i framtiden, bl. a. allteftersom de nordiska ländernas informations- och utbytesprogram inriktas på avlägsna länder där splittrade nationella insatser ter sig ekonomiska och ineffektiva. Ett särskilt problem erbjuder de allt vanligare mässorna och utställningarna i utvecklingsländerna. Nationellt deltagande bedöms ofta vara alltför kostnadskrävande. Att helt utebli kan å andra sidan vara svårt

av politiska skäl. Möjligheterna att ordna samnordiskt deltagande har uppmärksamats av Upplysningsberedningen, som i en promemoria den 23 juni 1966 säger bl. a. följande:

För den händelse mäsddeltagandet anses nödvändigt av politiska skäl eller bedöms vara lämpligaste allmäninformativa medium, bör mäsddeltagandet få en annan utformning än det skulle fått, om motiveringen var kommersiell. Alternativ bör finnas till det traditionella och dyrbara informationsståndet, som i första hand är utformat för att uppnå kommersiella mål. Ett alternativ är att gå samman med övriga nordiska länder. På de geografiskt avlägsna platser det här gäller kan ett samgående även ur mässlandets synpunkt te sig naturligt, då Skandinavien uppfattas som en enhet. Att ett sådant samgående har betydande finansiella fördelar är tydligt. Möjligheterna för en systematisering av utformningen av sådana gemensamma framträdanden bör diskuteras med representanter för utlandsinformationen i Oslo, Helsingfors och Köpenhamn. Samordningsproblem kan naturligtvis uppstå men erfarenheten av tidigare mässframträdanden är i stort positiv.

Vad särskilt beträffar de tankegångar som har aktualiserats av rekommendationen nr 8/1966 vill vi hänvisa till att regeringarna har meddelat Rådet att frågan skall prövas av en särskild utredningsman. Vi har med anledning härav inte funnit anledning att nu göra något särskilt uttalande i frågan.

7.3 Svenska Institutets information om arbetsmarknad och socialpolitik

Vid remissbehandlingen av Upplysningsberedningens betänkande »Reorganisation av utlandsinformationen» tog några remissinstanser upp frågan om informationen om socialpolitik, arbetsmarknad, Kooperation och folkrörelser. Enligt dessa remissyttranden skulle denna del av Sverige-informatio-

nen inte ha ägnats tillräcklig uppmärksamhet av de statliga eller statsunderstödda institutionerna, bl. a. Svenska Institutet. Kooperativa förbundet yttrade t. ex. i sitt remissvar den 8 november 1965:

Styrelsen kan i detta sammanhang emellertid inte underlåta att påtala de brister som föreligger när det gäller informationen till utlandet om svenska folkrörelser. Enligt styrelsens mening är de insatser som f. n. görs i detta hänseende otillräckliga. Bl. a. torde Svenska Institutets verksamhet på området vara i klart behov av utbyggnad och förstärkning, detta så mycket mer som erfarenheten klart ger vid handen att svenska sociala förhållanden tilldrar sig stort intresse i många länder.

Även Landsorganisationen framförde likartade synpunkter i sitt uttalande den 15 november 1965. LO framhöll att den Sverige-bild som vi vill presentera i utlandet även måste innefatta »våra sociala förhållanden, våra välordnade arbetsmarknadsförhållanden, vår Kooperation, vår folkbildningsverksamhet och våra folkrörelser». Dessa komponenter borde enligt LO bli företrädna i det kollegium som enligt Upplysningsberedningens betänkande skulle svara för samordningen av den svenska utlandsinformationen. Enligt LO skulle Svenska Institutet inte vara lämpat att i Kollegiet företräda dessa komponenter för det moderna Sverige. »Hela Svenska Institutets organisation och arbetssätt bör omprövas grundligare än vad beredningen antyder. Omprövningen bör gälla såväl Institutets huvudmannaskap, styrelsesammansättning och verkställande funktioner som dess finansieringssystem, personalpolitik och resurser.»

Vi har under vårt utredningsarbete på olika sätt sökt bilda oss en uppfattning om Institutets insatser vid information om socialpolitik, arbetsmarknad, Kooperation och folkrörelser. Re-

presentanter för dessa ämnesområden har varit kallade till hearings (se avsnitt »Direktiven — Utredningsarbetet»). Vidare har vi givetvis diskuterat detta spörsmål med ansvariga tjänstemän vid Institutet och studerat dess produktion av framför allt tryckta publikationer. Vid våra samtal med tjänstemän vid de ambassader och konsulat som vi besökt har vi funnit det angeläget att få deras bedömning av hur Institutets material svarar mot de rådande behoven. (Vi har också vid samtal med utlänningar, som är intresserade av Sverige och svenska samhällsförhållanden, sökt få del av deras uppfattning om informationsmaterialet på detta område.) Representanter för utlandsorganisationen har som sin mening framhållit att det material man fått från Svenska Institutet (och andra källor) i stort sett har varit tillräckligt och ämnesmässigt väl avpassat för att täcka efterfrågan. Några utlandsmyndigheter sade sig dock ha svårigheter att besvara kvalificerade frågor.

Av de 64 titlarna i bibliografin över *offset-skrifterna* år 1965 (d. v. s. samma år som Upplysningsberedningens betänkande framledes) handlade drygt 40 om aktuella samhällsfrågor och mindre än 10 om estetiska ämnen. Flera centrala social- och arbetsmarknadspolitiska frågor uppmärksammades i dessa offset-skrifter: ungdomsbrottslighet, bostadsstandard och -byggande, folkvandvård, arbetsdomstolen, medling i arbetskonflikter, sjukförsäkring, folkpension, vuxenundervisning, »employment policy» m. m. Institutets *bokproduktion* omfattade vid samma tidpunkt bl. a. »For and against the Welfare State». *Faktablads-serien* innehöll redogörelser för kollektivavtal, »Labor-Management Relations», socialförsäkring, folkpension o. s. v. Även bland de *dokumentärfilmer* som Institutet distri-

buerade fanns ett antal samhällsinformerande produktioner.

När det gäller *materialproduktionen* vill vi konstatera att denna täcker ett betydande antal aktuella samhällsfrågor. Det syns emellertid uppenbart att samarbetet mellan Institutet, LO, KF och andra institutioner som sysslar med produktion av material kan och bör effektiviseras och fördjupas. Därigenom skulle institutionernas produktionsprogram kunna samordnas, dubbelarbete undvikas och långtidsplaneringen ske på ett sätt som tillförsäkrar de viktiga ämnesområden det här gäller en adekvat presentation i utlandsinformation och utbytesverksamhet.

Vi avser att i det kommande organisationsbetänkandet ägna fortsatt uppmärksamhet åt dessa frågor i samband med behandlingen av Institutets personal- och nämndorganisation.

Vid de hearings som vi har haft med företrädare för arbetsmarknadens organisationer och konsumentkooperationen har också framförts kritiska synpunkter på *Institutets besöksservice*. Företrädare för dessa organisationer har understrukt sitt stora intresse att på olika sätt medverka i utlandsinformationen, men de har samtidigt framhållit att deras personella resurser sätter vissa gränser för denna medverkan. För att organisationernas resurser skall kunna användas på effektivare sätt krävs t. ex. ett noggrannare förarbete och en effektivare sällning vid Svenska Institutets studiebesöksservice. Vissa brister anses föreligga på denna punkt.

Det har bl. a. hävdats att när Institutets studiebesöksservice hänvisar utländska besökare till en organisation i Sverige, sker detta ofta utan att fullständiga uppgifter lämnas om besökarernas intresseinriktning, bakgrund och

konkreta önskemål. Besökarna har heller inte alltid före sin kontakt med den svenska organisationen försetts med skriftligt material eller muntliga upplysningar som skulle ha gjort det möjligt för organisationens egna tjänstemän att koncentrera sina informationer på sådana frågor som i första hand intresserar besökarna. Kvalificerade tjänstemän har fått ägna tid och uppmärksamhet åt relativt ointressanta besöksgrupper vilkas informationsönskemål skulle ha kunnat tillgodoses på ett adekvat sätt av antingen skriftligt material eller av studiebesöks servicens egna tjänstemän.

En närmare granskning av Institutets studiebesöks verksamhet kommer att göras i vårt organisationsbetänkande. Redan här vill vi emellertid peka på det angelägna i att ett av de önskemål tillgodoses som flera gånger har framförts från organisationerna vid våra hearings, nämligen att Institutet förmedlar så fullständiga och korrekta uppgifter som möjligt om besökarnas intressen, bakgrund, utbildning, språkkunskaper o. s. v. Det är först när en klar bild erhålls av dessa förhållanden som den mottagande instansen kan arrangera ett lämpligt avpassat program innefattande intervjuer med tjänstemän på rätt nivå o. s. v.

Problem av liknande karaktär finns naturligtvis även för andra instanser som sysslar med besöksservice, t. ex. utrikesdepartementets press- och informationsbyråer. De besökare som dessa byråer tar hand om utgör emellertid en mera enhetlig kategori än Institutets besökare som tillhör så skilda grupper som kvalificerade vetenskapsmän, studenter på nybörjarstadiet och intresserade lekmän. Problemet är därför ofta mera komplicerat för Institutet än för andra centrala informationsorgan.

Även Institutet självt och Kollegiet för Sverige-information har uppmärksammat dessa frågor. Efter utrednings- och försöksverksamhet kommer under hösten 1967 nya regler att tillämpas för anmälan till Institutet av besöksönskemål. Sådan anmälan skall ske på särskild blankett, på vilken skall antecknas de uppgifter om besöksintresse, språkkunskaper o. s. v. som har nämnts ovan. Blanketterna kommer att finnas tillgängliga vid ambassader, konsulat och andra grenar av fältorganisationen. Vi vill uttrycka en förhoppning om att det skall bli möjligt för Institutet att på grundval av de uppgifter som lämnas i blanketterna gradera besöksgrupperna så att friktioner av den art som vi nu har berört skall kunna undanröjas. En viktig uppgift har i detta sammanhang den 1967 nya regler att tillämpas för anses åvila den att tillse att de blanketter som den förmedlar till Institutet är fullständiga och korrekta, så att de kan tjäna som underlag för en riktig bedömning vid handläggningen i Institutet. Fältorganisationen bör också se som sin uppgift att sälla bort sådana besöksönskemål som är uppenbart orealistiska. Bestämmelser om vissa tidsfrister kommer också att tillämpas samtidigt som det nya blankettsystemet introduceras.

Ett sätt att minska på det tryck på kvalificerad besöksservice som de svenska organisationerna är utsatta för är givetvis att i Institutets egen personalorganisation bygga in experter på arbetsmarknad, socialpolitik o. s. v. En sådan tanke har också diskuterats vid våra hearings med dessa organisationer. Även om vi är medvetna om vikten att tjänstemännen vid Institutets studiebesöksavdelning har kunskaper om dessa ämnesområden, har vi — i varje fall för närvarande — inte velat rekommendera ett sådant arrangemang. Det skul-

le kunna leda till krav på att även annan specialiserad sakkunskap skulle finnas vid studiebesöksavdelningen. Den- nas personal är — och får under över-

skådlig framtid förmodas vara — så begränsad att det möter svårigheter att införa regler om att den skall innehålla specialister på vissa ämnesområden.

BILAGA 1

Internationell översikt

Nedan lämnas en kortfattad redogörelse för administrationen och utformningen av utbytesverksamhet och utlandsinformation i dels några större länder dels några stater som beträffande verksamhetens omfattning är mer jämförliga med Sverige. I den förstnämnda kategorin har valts Amerikas Förenta Stater, Frankrike och Storbritannien, i den senare Belgien, Canada och Norge.

För ett studium av organisationen i andra västeuropeiska stater må hänvisas till länderöversikterna i Carl Dokas *Kulturelle Aussenpolitik*, Verlag Berichthaus, Zürich 1956 (även fransk upplaga under titeln *Les relations culturelles sur le plan international*). För Gemensamma Marknadens medlemsstater finns kortfattade redogörelser i den av Marknadens press- och informationstjänst utgivna *Les services gouvernementaux de presse et d'information dans les Etats membres de la Communauté économique européenne*, Bryssel 1965. När det gäller de östeuropeiska ländernas verksamhet är sakuppgifterna i den internationella litteraturen sparsamma. Om Sovjetunionen finns en del uppgifter i Frederick C. Barghoorn: *The Soviet Cultural Offensive*, Princeton 1960.

Amerikas Förenta Stater

I inget annat land har principdiskussionen om den statliga utlandsinformationen och utbytesverksamheten, deras

syften och inbördes förhållande varit så inträngande som i Förenta Staterna. Ett studium av denna diskussion är därför av stort intresse.

Litteraturen är rik: betänkanden från federala och andra kommittéer, rapporter om den löpande verksamheten vid olika myndigheter och institutioner, vetenskapliga studier o. s. v. Här må nämnas tre undersökningar tillhörande den sistnämnda kategorien:

Charles Frankel: *The neglected Aspect of Foreign Affairs*, Brookings Institution, Washington, D.C., 1966.

Charles A. Thomson and Walter H. C. Laves: *Cultural Relations and U.S. Foreign Policy*, Indiana University Press, Bloomington, 1963.

Philip H. Coombs: *The Fourth Dimension of Foreign Policy*, Harper & Row, New York and Evanston, 1964.

I dessa verk finns även hänvisningar till det viktigaste officiella trycket.

Det är emellertid självklart att amerikanska erfarenheter inte utan vidare kan överflyttas till andra länder, t. ex. Sverige. De personella och ekonomiska resurserna är för det första av en helt annan storleksordning än vad något annat land satsar (möjligen med undantag för Sovjetunionen). Anslagen från den federala budgeten uppgår numera till ungefär 250 milj. dollar, vartill kommer ett kanske ännu större belopp från andra källor, bl. a. de stora fonderna (Ford, Rockefeller o. s. v.). För det andra betingas den federala verksamhe-

ten av Förenta Staternas världsomspännande politiska och ekonomiska engagement. Särskilt utlandsinformationen — men i viss utsträckning också utbytet — inordnas på ett påfallande sätt i ett utrikespolitiskt handlingsmönster.

Informations- och utbytesprogrammen startade senare i Förenta Staterna än i andra stormakter. Först 1938 inrättades inom utrikesdepartementet en särskild byrå för framför allt personutbytet.

Budgeten för programmet var till en början blygsam men ökade snabbt under krigsåren. De sammanlagda utgifterna under de sista krigsåren låg på en nivå av ungefär 10 milj. dollar. Utmärkande var en stark koncentration på Syd- och Mellanamerika och en målmedveten strävan att hindra den tyska kulturella infiltrationen i dessa områden.

Utlandsinformationen anförtroddes under krigsåren en nyskapad myndighet, Office of War Information. »Det var en krigstidsmyndighet med uppgift att handha informations- och propagandaverksamhet samt psykologisk krigsföring.» (Thomson och Laves)

Redan under krigsåren började den diskussion som sedan oavbrutet fortsatt om kulturutbytets syfte och dess relationer till den intressebetonade, politiskt färgade utlandsinformationen. I vilken utsträckning eller under vilka förhållanden får »cultural exchange activities» brukas för kanske kortsiktiga utrikespolitiska syften? Om denna diskussion under kriget skriver Thomson och Laves:

Under denna begynnelseperiod utkristalliserade sig alltså två olika synsätt på förhållandet mellan regeringens kulturutbytesprogram och Förenta Staternas utrikespolitik. En meningsriktning hävdade att programmet borde ha ett värde i sig självt och inte betraktas som ett instrument för att främja politiska eller ekonomiska syf-

ten. Den andra ansåg att det oundvikligen var intimt anknutet till utrikespolitikens skeende (sid. 44).

Den administrativa boskillnad mellan utbyte och information som präglade krigsåren avskaffades på hösten 1945 då Office of War Information upplöstes och administrationen även av informationen överfördes till State Department. Utrikesdepartementet blev sedan ansvarigt för båda typerna av verksamhet fram till 1953.

De första efterkrigsåren präglades av en stark expansion av utbytesverksamheten, fr. a. personutbytet inom ramen för Fulbright Act 1946. Den finansiella grundvalen för Fulbright-programmen var de s. k. »counterpart funds» som skapades då Förenta Staterna försålde överskottsmaterial i en rad länder. Dessa tillgodohavanden kunde enligt Fulbright Act användas för internationellt kulturella ändamål.

Fulbright Act har sedermera ändrats ett flertal gånger varvid dess tillämpningsområde vidgats. Till grund för verksamheten ligger nu den av kongressen år 1961 antagna Mutual Educational and Cultural Exchange Act (Public Law 87—256). Programmet finansieras huvudsakligen genom bidrag över den federala budgeten, varjämte andra länder bidrar enligt den år 1961 införda principen om »cost-sharing».

Inom ramen för Fulbright-programmet har under åren 1949—1965 över 25 000 amerikanska medborgare beretts tillfälle att undervisa och forska i utlandet. Antalet utländska forskare och kulturpersonligheter som har inbjudits till Förenta Staterna uppgick under samma period till nära 72 000 (därav från Sverige 278). Vid urvalet av personer som ansöker om Fulbright-stipendier bistår kommittéer i de länder som deltar i programmet.

Som nyss nämnts administrerade

State Department både utbytes- och informationsverksamheten till år 1953. Detta år bröts informationsuppgifterna ut ur State Department och anförtröd- des en nyskapad fristående myndighet, United States Information Agency, USIA. Syftet var att även administrativt dra en klar linje mellan de båda olika typerna av verksamhet. Under kommittéförhandlingarna i kongressen yttrade t. ex. senator Fulbright att om man sökte koordinera kulturutbytet med utlandsinformation »eller bedriva det som en del av regeringens propagandamyndighet tror jag möjligheterna att dra nytta av det kommer att förfuskas» (kommittérapporten Overseas Information Programs of United States, 83 Cong.).

Den administrativa apparat som skapades år 1953 har bestått i stort sett oförändrad. Inom State Department finns alltså en kulturutbytesavdelning, kallad Bureau of Educational and Cultural Affairs, under ledning av en biträdande statssekreterare (Assistant Secretary). Informationsuppgifterna åvilar USIA.

State Departments kulturutbytesavdelning är departementets näst största avdelning med en sammanlagd personalstyrka om 700 anställda. Förutom administrationen av Fulbright-programmet sysslar avdelningen med de statliga kulturavtalen med några östeuropeiska länder samt koordinationen av hela det amerikanska kulturutbytesprogrammet (speciella typer av program administreras av Office of Education, biståndsmyndigheterna o. s. v.). Avdelningens budget uppgår till ungefär 50 milj. dollar per år.

Utlandsorganisationen för såväl utbyte som information är inordnad i ambassaderna och andra utlandsmyndigheter. All personal — även kulturattachéerna — är dock anställd av USIA.

Den administrativa boskillnaden på hemmaplan mellan utbyte och information har alltså inte genomförts på fältet.

USIA:s uppgifter är att främja den amerikanska utrikespolitiken genom att informera utlandet om amerikansk inrikes- och utrikespolitik, att »påverka» (influence) attityderna i andra länder samt att vara rådgivande instans åt den amerikanska regeringen i frågor som gäller den utländska opinionens uppfattning om Förenta Staterna (memorandum från president Kennedy den 25 januari 1963). Den samlade personalstyrkan uppgår till drygt 12 000, varav ungefär 5 000 amerikanska medborgare. 1966/67 uppgick budgeten till 185 milj. dollar.

USIA är organisatoriskt indelat enligt både media- och geografiska principer. Nedan ges en översikt över de viktigaste media:

1. *Radio.* Voice of America förfogar över ungefär 100 radiostationer, belägna såväl i Förenta Staterna som i utlandet. Sändningarna äger rum på ett 40-tal olika språk; den totala sändningstiden per vecka uppgår till mellan 800—900 timmar. Dessutom placeras bandade program — ungefär 15 000 timmar i veckan — i utländska radiostationer. Antalet lyssnare beräknas till »tiotals miljoner» per dag.

2. *Film och television.* Ärligen produceras mer än 1 000 filmer för visning på biografer eller i televisionen i utlandet. Vidare inköps i viss utsträckning kommersiellt producerad film. Under första halvåret 1966 visades USIA:s televisionsfilmer av TV-stationer i ett hundratal länder.

3. *Tidningar och tidskrifter.* Dagligen tillställs utlandsmyndigheterna telegrafiskt material som de försöker placera i utländska tidningar och tidskrifter. Ungefär hälften av materialet består av

uttalanden av ledande representanter för den amerikanska administrationen och liknande officiellt material.

USIA publicerar fyra tidskrifter för distribution i bl. a. Sovjetunionen, Polen och de arabiska länderna samt på den afrikanska kontinenten.

4. *Böcker.* Under USIA sorterar i utlandet 223 bibliotek och lärum i 84 länder. Antalet besökare vid dessa bibliotek och lärum är ungefär 25 miljoner, antalet lån över 5 miljoner per år.

För att vägleda biblioteken om nyutkommen standardlitteratur sänder USA två gånger i månaden en stencilerad förteckning till utlandsstationerna. USIA tillställer vidare utlandsmyndigheterna översättningar av ungefär 800 amerikanska böcker per år. Det gäller titlar som i Förenta Staterna säljs kommersiellt och som anses vara värdefulla i utlandsinformationen. Stundom inköper USIA ett visst antal exemplar av en översättning som förläggaren gjort, i andra fall förvärvar man översättningsrätten.

5. *Utställningar.* USIA förfogar över ungefär 150 standardutställningar. Dessutom produceras vid behov större utställningar; bl. a. har USIA anförtrötts det amerikanska deltagandet vid världsutställningen i Montreal 1967. Beträffande kommersiella utställningar samarbetar USIA med Department of Commerce. Ofta tillämpas den arbetsfördelningen att handelsdepartementet har hand om kontakterna med intresserade privata företag och betalar grundkostnaderna för det amerikanska deltagandet under det att USIA-tjänstemän placerar på utställningen som informationstjänstemän. Koordinationen av de kommersiella och allmäninformativa ansträngningarna sköts på fältet av ambassaden, i Washington av en USIA-tjänsteman som specialiserat sig på landet i fråga.

Som framgår av det föregående finns inte någon speciell samordningsinstans; koordinationsuppgifterna på hemmaplan fullgörs av utrikesdepartementet. Då de amerikanska ambassaderna utomlands ofta är mycket stora finns ett samordningsproblem även på dessa. För att säkra samordningen på fältet samlas regelbundet cheferna för ambassadernas olika avdelningar (ekonomiska, politiska, kulturella, u-hjälp etc.). Ytterligare ett steg i riktning mot bättre koordination på fältet togs år 1961 då president Kennedy sände ut instruktioner om att ambassadörerna, som presidentens personliga representanter, skulle leda och integrera allt arbete på ambassaderna.

Det framgår vidare att man varit angelägen att administrativt göra en baskillnad mellan kulturutbyte och information. Med kulturutbyte förstås dock huvudsakligen *personutbytet*. Den del av kulturutbytet som inte är personutbyte handhas av USIA.

Belgien

Nedanstående redogörelser bygger i huvudsak på informationer som inhämtades av utredningens sekreterare vid ett besök i Bryssel i september 1966. Uppgifterna har kompletterats med informationer i den inledningsvis nämnda publikationen »Les Services gouvernementaux de presse et d'information dans les Etats membres de la Communauté économique européenne» samt de olika myndigheternas verksamhetsberättelser.

Utrikesdepartementet har en pressbyrå och en kulturbyrå. Kompetensfördelningen mellan de båda byråerna syns i stort sett vara densamma som gäller för motsvarande byråer i det

svenska utrikesdepartementet. Dock tar förhandlingarna om och administrationen av kulturavtalen — Sverige har inte slutit sådana avtal — i anspråk en stor del av kulturbyråns arbete. Denna byrå skall vidare i princip fungera som kanal för kommunikationerna mellan hemmamyndigheterna och fältorganisationen. Direkt korrespondens, i form av brev eller telefonsamtal, förekommer dock i stor utsträckning i rutinärenden, särskilt när det gäller närbelägna länder. Kulturbyråns personalstyrka uppgår till »2 universitaires et 5 autres agents».

Kulturministeriets utrikesavdelning har en central ställning och fullgör bl. a. de uppgifter som i Sverige åvilar Svenska Institutets producerande avdelningar; publikationsverksamheten syns dock vara mindre framträdande (utom när det gäller ren kulturinformation). Avdelningen tar vidare aktiv del i förhandlingarna om och genomförandet av kulturavtalen. Arbetet består till stor del av att bistå de länder med vilka man har kulturavtal att ordna utställningar, konserter o. s. v.

Utrikeshandelsministeriet, underställt utrikesdepartementet, sköter de uppgifter som i Sverige handläggs av Sveriges Allmänna Exportförening.

De turistfrämjande uppgifterna handläggs av *Commissariat Général du Tourisme* som är ett helt statligt organ.

Institut Belge d'Information et de Documentation är en »non-profit organization», till ungefär 95 % finansierat av staten. Dess uppgifter är för närvarande att sprida information inåt, i Belgien, om regeringens arbete. En mindre avdelning — omfattande fem tjänstemän — ägnar sig åt framställning av publikationer på främmande språk, antingen på eget initiativ eller efter hemställan från fackdepartementen. Organisationen har också besöksservice

för intressantare utländska besökskategorier.

Något formellt organ för koordination av de olika myndigheternas arbete finns inte. En informell interministeriell kommitté — utan egna anslag och utan eget sekretariat — sammanträder någon gång i månaden för utbyte av informationer och koordinering av insatserna. Vid behov tillsätts interimskommittéer för speciella aktiviteter.

Detta innebär emellertid inte att »integrerade» program skulle saknas. Enighet syns tvärtom råda om att allmäninformation och kultur har en betydelsefull roll och central plats i den intressebetonade presentationen av Belgien utomlands. Som exempel på en integrerad presentation av Belgien utomlands kan nämnas programmet för en belgisk vecka i Stuttgart den 19—27 oktober 1966:

Turistutställningen »Belgien — Land und Leute»

Utställningen »Formgute Industriezeugnisse aus Belgien»

Föredrag av den belgiske utrikesministern om »Grundlinien der belgischen Aussenpolitik»

Kommersiella manifestationer: modevisning, textiltutställning, rundabordskonferenser, »Schaufensterdekorationen und Warenangebot».

Vid sidan av dessa integrerade program äger ett kultur- och erfarenhetsutbyte rum som inte kopplas ihop med intressebetonade aktiviteter. Framför allt gäller detta kanske den verksamhet som äger rum inom ramen för de statliga kulturavtalen.

En jämförelse mellan Belgien och Sverige erbjuder intresse då det gäller länder med i stort sett samma ekonomiska resurser för information och utbyte. Med en bred marginal för möjliga feltolkningar kan kanske följande slut-

satser dras. Belgien har inte känt samma behov som Sverige av samordning och policy-planering på hemmaplan. Även i Belgien har emellertid önskemålen om en sådan samordning vuxit och som tidigare nämnts finns nu en informell interministeriell kommitté med samordningsfunktioner. När det gäller konkreta aktioner på fältet sker en integrering av kommersiella, turistiska, allmäninformativa och kulturella inslag i minst samma utsträckning som i Sverige. En ganska bred sektor av kulturutbytet, framför allt det som sker inom ramen för de statliga kulturavtalen, anses dock böra äga rum oberoende av intressebetonade värderingar.

När det gäller materialproduktionen gäller i både Belgien och Sverige att materialet bör kunna användas i såväl intressebetonat som »intresselöst» sammanhang. Produktionen är mera decentraliserad i Belgien än i Sverige. Under det att Svenska Institutet kan anses vara den centrala produktionsinstansen i Sverige framställs materialet i Belgien vid en rad instanser, bl. a. kulturministeriet och Institut Belge d'Information et de Documentation, en instans som i första hand skall svara för produktion av material inåt, d. v. s. till den belgiska publiken.

Canada

Även en jämförelse med organisationen och utformningen av den kanadensiska verksamheten kan erbjuda intresse. Skildringen nedan bygger i huvudsak på uppgifter som utredningens ordförande och sekreterare erhöi vid ett besök i Ottawa i november 1966. En del uppgifter har hämtats från årsberättelser och liknande redogörelser. Sifferuppgifterna avser budgetåret 1966/67. Redovisningen avser den löpande verk-

samheten; de speciella insatserna i samband med den nu pågående världsutställningen i Montreal förbigås alltså.

Organisatoriskt är verksamheten splittad på en rad myndigheter. De handelsbefrämjande uppgifterna handhas av handelsdepartementet (årlig budget 1,3 miljoner dollars). Enheter inom detta departement sköter vidare turistfrämjandet (4,7 milj.) och utställningsverksamheten (2,7 milj.). Filmproduktionen handhas av Canadian Film Board. Dess produktion avser huvudsakligen filmer för visning i hemlandet men sådana filmer som passar för utlandsinformation ställs till utrikesministeriets förfogande utan andra kostnader än för översättning. Canadian Broadcasting Corporation ansvarar för radions utlandssändningar och för transcription service (årlig budget 2,8 milj.). Inom utrikesdepartementet finns slutligen en informationsavdelning (430 000 dollars) och en kulturavdelning (ungefär 1 milj. dollars).

För koordinationen av de olika myndigheternas arbete finns en rådgivande kommitté. Myndigheterna representeras av tjänstemän på statssekreterarnivå.

Utrikesministeriets informationsavdelning ansvarar för sådan information som avser »the general background: people, natural resources, aspirations etc.». De viktigaste media är filmer, publikationer, utställningar och personutbyte.

Filmerna intar i det kanadensiska informationsprogrammet en mycket betydelsefull ställning. F. n. finns filmer på 130 språk, däribland t. ex. tamil och olika afrikanska dialekter. 55 filmer finns i svensk version. Man beräknar att filmerna når ungefär 65 miljoner åskådare per år.

Publikationsverksamheten omfattar periodiska skrifter (»Canada from Sea to Sea»), upplysningsskrifter av typen

»Facts about Canada», avsedda framför allt för skolbarn, samt fotografiservice.

Utställningsverksamheten är koncentrerad till handelsdepartementets Exhibition Commission. För utrikesministeriet framställs mindre, bärbara utställningar, framför allt av fotomontagetyp.

Personutbytet avser framför allt journalister men även andra »leadership groups». Utlänningar inbjuds både enskilt och i grupp.

Utrikesdepartementets kulturavdelning är nyskapad. Den handlägger bl. a. frågor om kulturavtal. Inom ramen för avtalet med Frankrike — tillkommet på önskemål av den franskspråkiga befolkningsgruppen — bereds varje år 100 franska studenter tillfälle att studera i Canada. Avdelningen ansvarar vidare för presentationen utomlands av kanadensisk musik, »performing arts» o. s. v. Intresserade bibliotek får genom avdelningen gåvor av kanadensisk litteratur. Inom avdelningen handläggs vidare UNESCO-frågor. Avdelningen samarbetar intimt med Canada Council, vars huvudsakliga uppgift är att främja och stödja kanadensiskt kulturliv framför allt på hemmaplan men även i utlandet.

Utmärkande för den löpande utlandsinformationen syns vara en långt driven integration av å ena sidan utpräglat intressebetonade aktiviteter på export- och turistfrämjandets område och å andra sidan kulturmanifestationer. Båda typerna av verksamhet anses tjäna samma syfte, »the projection of Canada abroad». Särskilt markerad är sammankopplingen vid s. k. Canada Weeks.

Av intresse är vidare att det ofta är de handelsfrämjande instanserna, alltså i första hand handelsdepartementet, som bekostar dessa kulturella inslag. Man strävar efter »a total approach» enligt principen att kultur även säljer varor.

De direkta kontakterna med kulturvärlden i samband med dessa manifestationer sköts dock ofta av utrikesdepartementets kulturavdelning. Någon tveksamhet från de kulturella miljöernas sida att delta i dessa integrerade manifestationer sägs inte föreligga. Många kulturarbetare, t. ex. konstnärer, tar tvärtom med tillfredsställelse fasta på dessa möjligheter att komma i kontakt med utländsk publik.

Det svenska systemet att tilldela en central samordningsinstans för intressebetonad information icke-institutionsbundna medel har väckt intresse och uppmärksamhet i Canada.

Frankrike

Den franska utlandsinformationen och utbytesverksamheten är starkt koncentrerad till utrikesdepartementet (Ministère des Affaires Étrangères). Liksom i det svenska utrikesdepartementet har uppgifterna fördelats på två självständiga enheter.

Informations- och pressavdelningen (Direction des Services d'Information et de Presse) sysslar framför allt med aktuell politisk information. Den skall sköta kontakterna med press och andra massmedia, studera och analysera den franska och utländska pressens ställningstaganden i aktuella frågor, ackreditera utländska korrespondenter i Frankrike o.s.v. Avdelningens arbetsuppgifter syns i stort sett vara desamma som det svenska utrikesdepartementets pressbyrås, låt vara att den franska avdelningen har mera omfattande uppgifter när det gäller information om t. ex. socialpolitik än sin svenska motsvarighet.

Kulturavdelningen (Direction Générale des Affaires Culturelles et Techniques) är den centrala instansen för

»den franska regeringens kulturella expansionsprogram» för att citera avdelningens verksamhetsberättelse för 1965.

Till grund för nedanstående redogörelse för kulturavdelningens arbete ligger i huvudsak denna verksamhetsberättelse samt informationer som inhämtades av utredningens ordförande och sekreterare vid ett besök i Paris i september 1966.

Kulturavdelningen, som har ett 80-tal tjänstemän och 150 skrivbiträden m. m., omfattar fem sektioner:

a) *Service de l'Enseignement et des Oeuvres*. Denna sektion handlägger ärenden om franska lärare vid utländska läroanstalter (sammanlagt drygt 29 000; de som verkar i det franskspråkiga Afrika lyder dock tills vidare under annan hemmamyndighet). Att antalet är så högt syns delvis bero på att franska lärarkandidater kan byta ut sin militärtjänst mot tjänstgöring som lärare vid skolor i utlandet. Under denna sektion lyder vidare de franska skolorna utomlands, till antalet 323, samt de franska kulturinstituterna och kulturcentra (46 resp. 134).

b) *Service de Coopération Technique*. Under år 1965 utsändes från denna sektion sammanlagt 3 600 franska experter till andra länder. Liksom när det gäller undervisningsfrågor handlägger andra myndigheter ärenden rörande det franskspråkiga Afrika; antalet experter som sändes dit var 10 600.

c) *Service des Boursiers et des Stagiaires*. År 1965 utdelades till utländska studenter 3 444 universitetsstipendier och 3 802 stipendier för »tekniska studier». (Andra myndigheter utdelade ungefär 5 200 stipendier.)

d) *Service des Echanges Culturels*. Denna sektion bedriver en omfattande personutbytesverksamhet. 1 150 fransmän bereddes år 1965 tillfälle att deltaga i vetenskapliga kongresser utom-

lands eller att göra föredragsturnéer. Vidare inbjöds 2 060 utländska »personnalités culturelles» att studera fransk undervisning, medicinalvård, administration, radio och TV, »beaux-arts» o. s. v. Avdelningen söker vidare på olika sätt stödja exporten av franska böcker till utlandet. Den medverkar aktivt vid förlagens kommersiella ansträngningar att finna avsättning för franska publikationer. 1,87 miljoner francs lämnades år 1965 till förlagens organisationer för olika exportfrämjande åtgärder.

Sektionen publicerar på tyska, engelska och franska en månadsredogörelse för nyutkommen litteratur. Vidare utges en rad periodiska publikationer om kulturella, ekonomiska och andra nyheter i Frankrike. En annan viktig verksamhetsgren är att förse utlandsorganisationen med kortfilmer, TV-program, bildband och fotoutställningar.

d) *Service des Echanges Artistiques*. Denna sektion handlägger artistutbytet. År 1965 sändes t. ex. Comédie Française och två andra teaterensembler till sammanlagt tretton länder. Vidare gjordes utlandsturnéer av franska baletter, orkestrar, dirigenter och solister.

Det franska utrikesdepartementets *utlandsorganisation* på kulturutbytets område omfattar 72 kulturattachéer och 12 vetenskapsattachéer. Flera av kulturattachéerna är samtidigt chefer för kulturinstituterna (så i Stockholm).

Några ord om kulturavdelningens budget. År 1966 belöpte sig anslagen till 544 miljoner francs (44 % av departementets totalbudget), varav 92 miljoner för »échanges culturels et bourses». Sedan år 1960, då budgeten uppgick till 257 miljoner, har anslagen mer än fördubblats.

Viktiga uppgifter har *Alliance Française*. Detta är en »association nationale» med 20 000 betalande medlemmar i Frankrike, varav ett stort antal kommu-

ner och exportföretag. Verksamheten finansieras, förutom genom medlemsavgifter, genom statsbidrag från utrikes- och undervisningsministerierna.

I utlandet finns ungefär 1100 *Aliances Françaises*. Deras huvudsakliga uppgift är undervisning i franska språket och fransk kultur. Flera av dem har heltidsanställda lärare. Föreläsningsverksamheten är livlig. Moderorganisationen i Paris disponerar över 650 föreläsare, som sänds ut till dotterföreningarna i de olika länderna. Paris-kontoret betalar resekostnaderna till och från respektive land under det att dotterföreningarna står för kostnaderna inom landet.

Turistisk, kommersiell och annan fackbetonad utlandsorganisation ombesörjs av speciella institutioner, turistpropagandan t. ex. av det helstatliga *Commissariat Général du Tourisme* som är underställt »*Service du Premier Ministre*».

Någon central koordinationsinstans av typen Kollegiet för Sverigeinformation i utlandet finns inte. Det är emellertid uppenbart att utrikesdepartementet anser det vara sin uppgift att svara för den nödvändiga samordningen på fältet. En samordning av kommersiella, turistiska och kulturella element anses självklara vid »franska veckor» och liknande manifestationer. Om t. ex. den franska handelskammaren i ett land arrangerar en kommersiell framstöt stöds denna kampanj ofta av de franska kulturattachéerna och kulturinstitutet med t. ex. utställningar och föredrag. Att fransk kultur skall stödja fransk export anses självklart.

Spridandet av kunskap om franska språket och den franska kulturen intar en central plats i all fransk informations- och utbytesverksamhet. Den geografiska inriktningen visar också en

stark koncentration på länder och regioner som traditionellt visat intresse för franskt språk och fransk kultur. Vid en jämförelse mellan de franska och svenska aktiviteterna frapperas man också av denna accent på språk, *beaux-arts* och kultur under det att jämförelsevis mindre utrymme ägnas åt aktuella samhällsfrågor som sociallagstiftning, arbetsmarknad o. s. v.

Norge

Även i Norge kännetecknas organisationen av en stark koncentration till utrikesdepartementet. Inom detta inrättades 1950 ett »Kontor for kulturelt samkvem med utlandet». Redogörelsen nedan bygger på upplysningar som inhämtats av sekreteraren vid besök i Oslo. För en fyligare redovisning hänvisas i första hand till de verksamhetsberättelser som det norska utrikesdepartementet vart femte år tillställer Stortinget. Den senaste berättelsen täcker tiden 1 januari 1961 till 31 december 1966 (St. meld. nr. 77, 1966/67).

Kulturkontoret har till uppgift att sprida kännedom i utlandet om norskt samhälls- och kulturliv och producerar för detta ändamål publikationer, filmer och utställningar, arrangerar gästspel i utlandet av norska musiker o. s. v. Det förmedlar besök i Norge av utländska vetenskapsmän, konstnärer och studerande. De norska utlandslektörerna understöds av kontoret. Detta administrerar också de statliga kulturavtalen. Sådana har slutits med Förenade Arabrepubliken, Belgien, Frankrike, Indien, Island, Israel, Italien, Jugoslavien, Kina, Nederländerna, Polen, Sovjetunionen, Spanien, Storbritannien, Tjeckoslovakien, Turkiet och Förbundsrepubliken Tyskland. Dessutom finns arbetsprogram om kulturellt samarbete med Bulgarien, Rumänien och

Ungern. Kulturkontoret handlägger vidare de kultur- och informationsuppgifter som behandlas i internationella organisationer som UNESCO, Europarådet och NATO. Även Nordiska kulturkommissionens norska sekretariat har varit förlagt till Kulturkontoret men kommer i år att överflyttas till Kirke- og undervisningsdepartementet.

Personalen vid Kulturkontoret var vid början av år 1967 nio ansvariga tjänstemän med ställning som »sekreter» eller högre. Anslagen till den löpande verksamheten uppgick år 1966 till 2 321 000 norska kronor. Härtill kommer kostnaderna för löner, administration, resor o. s. v.

Utrikesdepartementets *pressavdelning* bär ansvaret för det politiska och dagsaktuella informationsmaterialet, arrangerar journalistbesök o. s. v.

För exportfrämjandet svarar *Norges Eksportråd* och för turistinformationen *Landslaget for Reiselivet i Norge* (totalbudget 5 500 000 resp. 3 950 000 norska kronor år 1965).

Den norska organisationen kan sägas innebära att samordning, produktion och exekution åvilar ett och samma organ, utrikesdepartementet. De betänkligheter som i Sverige kan anföras mot ett sådant system saknar uppenbarligen bärkraft i Norge där regeringsdepartementen i stor utsträckning utför uppgifter som i Sverige anförts av de centrala ämbetsverken.

Storbritannien

Inom *utrikesdepartementet* finns en rad avdelningar och byråer som sysslar med informations- och utbytesverksamhet, bl. a. »Joint Information Administration Department», »Joint Information Policy and Guidance Department» och »Cultur-

al Relations Department». Utrikesdepartementets viktigaste uppgifter — vid sidan av löpande presskontakter samt förbindelserna med fältorganisationen — är av samordnande och policy-skapande natur, t. ex. beslut om länderprioritering. Koordinationen kompliceras administrativt av det faktum att de funktioner som i andra länder tillvaratas av utrikesdepartementet ensamt i Storbritannien splittras på tre regeringsdepartement: Foreign Office, Colonial Office och ministeriet för Commonwealth-ärenden. Den nödvändiga samordningen åstadkommes genom interministeriella samordningsgrupper. Det huvudsakliga samordningsansvaret åvilar Foreign Office.

Den centrala produktionsinstansen är *Central Office of Information* (COI) som kan karakteriseras som »a producing factory» inte bara för utlandsinformation utan även för de myndigheter som vänder sig till den brittiska publiken. Liksom i viss utsträckning är fallet i Belgien har alltså en central instans ansvaret för produktion av det informationsmaterial som myndigheterna behöver, oberoende av om materialet skall användas i hemlandet (t. ex. upplysningsskrifter om sociala förmåner eller nya trafikbestämmelser) eller skall brukas i utlandsinformationens tjänst.

Personalstyrkan i COI uppgår till sammanlagt ungefär 1 500 anställda. En del av den kvalificerade personalen består av specialister av typen utställningsexperter och fotografer. Några av dem är kontraktsanställda. Institutionen är — vid sidan av enheter för administration — uppdelad i avdelningar enligt mediaprincipen. Det finns sålunda avdelningar — »craft divisions» — för annonsering, utställningar, film och television, utländsk presstjänst, fotografier, publikationer, radio, referenstjänst,

sociala förhållanden samt besökservice.

Endast en mindre del av COI:s material framställs emellertid av organisationen själv. Utformningen av den statliga annonsinformationen anförtros exempelvis i regel kommersiella annonsbyråer. På samma sätt sker produktionen av informationsfilm av »independent contractors». Synopsis till utställningar skrivs antingen av COI:s experter eller av free-lancers. Produktionen av utställningarna anförtros sedan kommersiella firmor. I stort sett tillämpas alltså samma system som på Svenska Institutets produktionsavdelningar; kanske är dock andelen egenproduktion större vid COI.

Det material som sålunda produceras är av mångskiftande slag: artiklar och bilder för utländsk press, nyhets- och andra filmer för visning på biografier eller i television, skriftligt och bandat material för radiostationer, referensmaterial »on all aspects of British affairs», broschyrer och tidskrifter för försäljning eller gratisdistribution, utställningsmaterial (med undantag för kulturella utställningar), brittiska tidningar, tidskrifter och annat tryckt material för informationskontor och läsrum i utlandet (se vidare publikationen *British Government Information Services, Reference Division COI, No. R. 5256/57, London 1967*).

COI:s totala budgetomslutning är ungefär £ 11 milj. Större delen av budgeten avser emellertid COI:s verksamhet i hemlandet.

Som ovan nämnts gäller i Storbritannien att »policy is divorced from operations». När det gäller utlandsinformationen ligger alltså policy-ansvaret för beslut om viss produktion hos Foreign Office (eller hos Foreign Office, Commonwealth Services Office och Colonial Office om informationen skall riktas

till länder tillhörande Commonwealth eller de få kvarvarande kolonierna). De instruktioner som COI får av den uppdragsgivande myndigheten är emellertid av den karaktären att COI har »a fair degree of professional discretion». När det gäller utlandsinformationen har COI en bred sakkunskap genom sina fortlöpande kontakter med ambasaderna. I de permanenta eller ad hoc-kommittéer där de faktiska policy-besluten fattas är COI också regelmässigt representerat. Samarbetet mellan COI och de policy-beslutande myndigheterna syns också löpa smidigt.

Möjligen kan den slutsatsen dras vid ett studium av den brittiska organisationen att en fullständig skilsmässa mellan policy och materialproduktion är svår att genomföra i praktiken; de som har att svara för produktionsuppgifterna måste, för att kunna prestera ett fullgott arbete, också beredas tillfälle att delta i utformningen av policy.

British Council, som startade sin verksamhet 1934, skall enligt gällande bestämmelser verka för »the promotion of a wider knowledge of the United Kingdom and the English language abroad and the development of closer cultural relations with other countries» (de år 1940 antagna stadgar). *British Council's* verksamhet finansieras nästan helt av staten men institutionen är formellt fristående. Verksamheten leds av en styrelse vars ledamöter endast delvis utses av regeringen. Flertalet styrelsemedlemmar representerar universitet, forskning, den fria kultursektorn, bokförlag och politiska partier. *British Council* har alltså en mycket självständigare ställning än COI. Det betyder emellertid inte att dess verksamhet kan drivas oberoende av regeringen. Om förhållandet mellan de beslutande politiska instanserna — när-

mast Foreign Office — och British Council heter det i en av organisationen 1967 utgiven broschyr »What is the British Council» följande:

Broadly speaking, and subject to the wishes of the overseas governments concerned, the Government decides in what countries the Council shall work and on what scale, and the Council decides what kind of work it will do. There is, of course, close and frequent consultation between the Council and Departments of Government, in particular the Overseas Departments. The nonpolitical character of the Council's work is well recognised overseas, and no doubt is one of the factors which has led to the great friendliness and co-operation which the Council's officers overseas receive.

British Council har en egen utlandsorganisation med kontor i ett 70-tal länder.

Verksamheten vid British Council kan schematiskt sägas omfatta fyra olika områden:

1. *Undervisning i engelska språket.*

Ända sedan British Council bildades har språkundervisningen ansetts vara den centrala uppgiften. På senare år har denna verksamhetsgren fått ökad betydelse inom ramen för den brittiska utvecklingshjälpen. British Council har en stab av språkvetenskapsmän som upprätthåller kontakt med och bistår undervisningsmyndigheter och -anstalter i utlandet. Kurser anordnas för utländska studenter o. s. v.

2. *Biblioteksservice.* British Council administrerar eller bistår 200 engelskspråkiga bibliotek i utlandet. Under verksamhetsåret 1965/66 försågs dessa bibliotek med över 275 000 titlar. Biblioteksservicen publicerar också en månatlig »British Books News», i vilken nyutkommen litteratur uppmärksammas, samt anordnar bokutställningar i utlandet.

3. *Personutbyte.* Under verksamhetsåret 1965/66 arrangerades program för

12 000 utländska forskare, författare och andra som besökte Storbritannien. Endast en mindre del av besökarna fick sina utgifter täckta av British Council; flertalet får stipendier från andra brittiska institutioner eller från Förenta Nationernas u-hjälpsfonder. (Över huvud taget gäller att verksamheten vid British Council på senare år fått en allt starkare anknytning till det brittiska u-hjälpsprogrammet; ungefär fyra femtedelar av den totala arbetsvolymen ägnas nu utvecklingsländerna.)

4. *Kulturinformation.* British-Council söker verka för att »the best of British drama, music and the visual arts is displayed overseas at the most effective place and time» (»What is the British Council?»). Gästspel i utlandet av brittiska teater-, balett- och operaensembler understöds. Brittiskt måleri och skulptur utställs i samarbete med utländska museer o. s. v.

Den brittiska utlandsinformationen och utbytesverksamheten arbetar givetvis under andra förutsättningar än den svenska. Den totala budgetomslutningen uppgår till £ 28,3 milj. under år 1966/67, d. v. s. i runda tal 15 gånger så mycket som den svenska. Verksamheten underlättas av att, i motsats till den svenska, inga besvärliga språkvallar behöver forceras o. s. v. Trots detta syns vissa iakttagelser avseende den brittiska organisationen vara av intresse även för Sverige. Ovan har pekats på att det möter vissa svårigheter att helt skilja mellan policy och exekution av den intressebetonade verksamhet där COI är produktionsorgan. En annan iakttagelse är att det har syntts angeläget att betona den självständiga karaktären av den verksamhet som bedrivs av British Council. Det kan alltså sägas att det i Storbritannien praktiserade systemet innebär att produktionen av intressebe-

tonad information samordnas av ett policy-skapande organ under det att utbytesverksamheten anförtröts ett formellt självständigt men i praktiken statsfinansierat organ med en bred marginal för egna initiativ. Detta ligger nära de tankegångar som utredningen har för-

ordat i detta betänkande — med den viktiga modifikationen att den verksamhet som i Storbritannien bedrivs av COI och British Council i Sverige skulle skötas av *ett* organ.

Stockholm den 16 juli 1967.

Leif Leifland

BILAGA 2

Svenska Institutets stadgar

De med asterisk försedda paragraferna har i detta betänkande föreslagits få annan lydelse. Beträffande § 1 hänvisas till sid. 74 samt beträffande övriga med asterisk försedda paragrafer sid. 81 och 82.

§ 1*

Institutets uppgift

Svenska institutets uppgift är att genom upplysningsarbete, kulturutbyte och på annat sätt verka för Sveriges kulturella, sociala och ekonomiska förbindelser med utlandet.

§ 2

Institutets säte

Svenska institutet har sitt säte i Stockholm.

§ 3

Medlemmar

Medlemmar kunna vara dels organisationer, bolag och andra företag, dels enskilda personer.

§ 4

Medlemsavgifter

Organisationer, bolag och andra företag betala en avgift av minst 500 kronor, enskilda en avgift av minst 100 kronor för räkenskapsår.

§ 5

Institutets organ

Svenska institutets angelägenheter handhavas av ett råd, en styrelse samt av rådet tillsatta utskott och nämnder.

§ 6*

Val av ledamöter till rådet

Rådet består av 100 ledamöter. Hälften av ledamöterna i rådet utses av institutets medlemmar enligt moment A och hälften förordnas av Kungl. Maj:t enligt moment B.

A. Institutets medlemmar välja rådsledamöter vart tredje år eller då någon rådsledamot avgått före mandattidens utgång vid ett möte, vilket äger rum på kallelse av ordföranden i rådet som även fungerar som mötets ordförande. Sekreterare är institutets direktör. Kallelse skall vara skriftlig och utgå minst 14 dagar före den dag, då mötet äger rum. Mötet skall äga rum under maj månad.

Mötet väljer för en tid av 6 år 25 ledamöter i rådet. Avgår någon vald rådsledamot före mandattidens utgång, väljes ny ledamot i den avgångnes ställe för återstoden av dennes mandattid.

Val äger rum med slutna sedlar, då yrkande härom framställes, eljest genom öppen omröstning. Varje medlem äger en röst, och enkel röstövertvikt gäller. Vid lika röstetal skiljer lotten.

De valda ledamöterna inträda i rådet fr. o. m. början av nästkommande budgetår.

B. Kungl. Maj:t förordnar bland före-

trädare för det svenska samhällslivets olika grenar vart tredje år för en tid av 6 år, räknat från början av nästkommande budgetår — 25 ledamöter i rådet. Avgår någon av Kungl. Maj:t utsedd rådsledamot före mandattidens utgång utses ny ledamot i den avgångnes ställe för återstoden av dennes mandattid.

§ 7

Rådet och dess sammanträden

Rådet äger besluta i de i § 8 omnämnda ärendena samt till styrelsen föreslå åtgärder, ägnade att främja Svenska institutets verksamhet.

Rådet sammanträder på kallelse av ordföranden till ordinarie årssammanträde en gång årligen under november månad samt till extra sammanträde, då så påkallas av ordföranden eller minst 10 ledamöter av rådet. Kallelse skall vara skriftlig och utgå 14 dagar före den dag rådssammanträdet skall äga rum.

Rådet väljer ordförande och vice ordförande för en tid av högst tre år, räknat från nästkommande december. Som sekreterare fungerar institutets direktör.

Frågor avgöras med enkel röstövertikt och vid lika röstetal gäller den mening, som ordföranden biträder.

Val äger rum med slutna sedlar, då yrkande härom framställles, eljest genom öppen omröstning. Varje rådsledamot äger en röst.

§ 8*

Ärenden vid ordinarie årssammanträde

Vid rådets ordinarie årssammanträde skall förekomma:

1. Fråga om sammanträdet behöriga utlysning;
2. Val av justeringsmän för mötesprotokollet;

3. Val av ordförande och vice ordförande;
4. Behandling av styrelsens årsberättelse och av revisionsberättelsen;
5. Fastställande av balansräkning;
6. Fråga om ansvarsfrihet för styrelsen;
7. Val för ett år av minst 7 och högst 11 ledamöter av styrelsen;
8. Val för ett år av ledamöter i ekonomiskott samt för tre år av en tredjedel av antalet ledamöter i varje nämnd (motsvarande);
9. Val av två revisorer och suppleanter för dessa;
10. Redogörelse för verksamhetens uppläggning under pågående budgetår;
11. Redogörelse för det beräknade ekonomiska underlaget för institutet under nästkommande budgetår samt diskussion av riktlinjerna för verksamheten detta år;
12. Ärenden, som av styrelsen hänskjutas till rådet;
13. Frågor, som väckas av rådsledamot.

§ 9*

Styrelse

Styrelsen (inklusive direktören) består av lägst 11 och högst 15 personer, av vilka 3 förordnas av Kungl. Maj:t och lägst 7 och högst 11 väljes av rådet. Direktören är självskriven medlem.

Styrelsen utser inom sig ordförande och vice ordförande.

§ 10*

Styrelsens sammanträden

Styrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden. Sådan kallelse skall även utfärdas, då minst tre av styrelsens ledamöter skriftligen påyrka detta.

Kallelse bör vara skriftlig och såvitt möjligt innehålla uppgift om de ärenden, som skola förekomma vid sammanträdet.

För besluts fattande måste minst sex styrelseledamöter vara närvarande.

Frågor avgöras med enkel röstövertikt, och gäller vid lika röstetal den mening som ordföranden biträder.

§ 11*

Styrelsens verksamhet

Styrelsen omhänderhar institutets skötsel, uppgör och fastställer institutets budget, tillsätter direktör, ställföreträdare för denne och övrig högre personal och förvaltar institutets medel.

Styrelsen äger inom sig utse ett arbetsutskott bestående av minst 5 ledamöter. Ordföranden eller vice ordföranden samt verkställande direktören skola vara ledamöter av utskottet. Direktörens ställföreträdare äger att utan röst rätt deltaga i arbetsutskottets sammanträden.

Arbetsutskottet skall förbereda styrelsens sammanträden och avgöra ärenden, som av styrelsen generellt eller från fall till fall hänskjutits till utskottet.

§ 12

Direktör

Direktören verkställer styrelsens beslut och leder institutets löpande arbete.

§ 13

Utskott och nämnder

Rådet utser ett ekonomiutskott samt i övrigt erforderliga nämnder (motsvarande) för särskilda grenar av institutets verksamhet. En tredjedel av antalet ledamöter i varje nämnd väljes årligen och för en tid av tre år. Omval får ske. Ordförande i såväl utskott som nämnder utses av institutets styrelse.

§ 14

Revisorer

Svenska institutets räkenskaper och förvaltning skola årligen granskas av tre revisorer. En revisor jämte suppleant för honom förordnas av Kungl. Maj:t. De båda andra revisorerna jämte två suppleanter utses av rådet, varvid skall iakttagas, att minst en revisor och dennes suppleant skola vara auktoriserade.

§ 15

Räkenskapsavslutning och revision

Svenska institutets räkenskapsår omfattar tiden 1 juli—30 juni.

Räkenskaperna och styrelseberättelsen skola överlämnas till revisorerna senast den 1 september. Revisorerna skola till styrelsen senast den 15 oktober avgiva revisionsberättelse.

Styrelse- och revisionsberättelser skola samtidigt med kallelsen till rådets årssammanträde tillställas samtliga ledamöter av rådet och samtliga medlemmar.

§ 16

Arbetsordning och firmateckning

Styrelsen äger fastställa grunder för tecknande av institutets firma samt för beslutanderättens fördelning och handläggning i övrigt av institutets angelägenheter.

§ 17

Stadgar och förslag till stadgeändring

Ändring av dessa stadgar beslutas av rådet men underställes Kungl. Maj:ts prövning.

Beslut om ändring av stadgarna skall för att vara giltigt fattas på ordinarie rådssammanträde, varvid fordras, att minst två tredjedelar av de närvarande förena sig om beslutet.

BILAGA 3

Verksamhetsföreskrifter för Kollegiet för Sverige-information i utlandet

Kollegiet för Sverige-information i utlandet inrättades genom beslut av Kungl. Maj:t den 3 juni 1966. Kungl. Maj:t meddelade samma dag föreskrifter för Kollegiets verksamhet. Dessa föreskrifter har följande lydelse:

§ 1

Kollegiet skall bestå av — förutom ordföranden — sex ledamöter, av vilka chefen för handelsdepartementet och chefen för utrikesdepartementet utser vardera en ledamot som skall vara departementstjänsteman, en ledamot utses av Sveriges allmänna exportförning, en ledamot utses av Svenska Institutet för kulturellt utbyte med utlandet, en ledamot utses av Svenska Turisttrafikförbundet och en ledamot utses av Sveriges Radio. Suppleanter för ledamöterna utses i samma ordning.

Ordföranden skall till chefen för handelsdepartementet lämna uppgift om Kollegiets sammansättning.

Huvudmannen för kulturfrågor i ecklesiastikdepartementet, chefen för utrikesdepartementets pressbyrå och chefen för Svensk-internationella pressbyrå eller ersättare för dem äger att såsom adjungerade ledamöter delta i Kollegiets överläggningar.

Till Kollegiets sammanträden äger ordföranden kalla andra, vilkas närvaro finnes påkallad.

§ 2

Kollegiet skall verka för att planeringen och utförandet av den statligt understödda informationsverksamheten om Sverige i utlandet samordnas samt överlägga om fördelningen av de medel som för ändamålet ställts till ordförandens disposition.

§ 3

Kollegiets verksamhet skall syfta till att i utlandet öka kunskapen om och förståelsen för Sverige samt att främja svensk export och svensk turistnäring.

§ 4

Kollegiet bör i sin verksamhet samarbeta med organisationer och sammanslutningar inom samhällsliv, näringsliv och kulturliv, myndigheter, företag och enskilda personer.

§ 5

Till Kollegiet är knutet ett sekretariat, som ledes av ordföranden. Denne antager personal vid sekretariatet i mån av behov och tillgång på medel, dock skall personal med löneförmåner motsvarande lägst lönegrad 1 på löneplan B antagas av Kungl. Maj:t efter anmälan av ordföranden.

För sekretariatet gäller allmänna verksstadgans bestämmelser om arbetstidens förläggning samt om semester och annan ledighet.

§ 6

Ordföranden skall i frågor om fördelning av medel som ställts till hans disposition fatta sina beslut i Kollegiet efter överläggning där.

Ordföranden kan dock genom beslut i Kollegiet bestämma, att ordföranden eller tjänsteman vid sekretariatet skall äga ensam avgöra ärende eller grupp av ärenden, som icke är av sådan beskaffenhet att prövningen bör ske i Kollegiet.

§ 7

Om den som närvarit vid överläggning i Kollegiet har avvikande mening mot ordförandens beslut, skall denna antecknas.

§ 8

Ordföranden skall företaga de tjänstesor inom och utom landet som är påkallade av Kollegiets verksamhet. Han

äger även besluta att sådana resor får företagas av annan ledamot i Kollegiet eller av tjänsteman i sekretariatet.

§ 9

Talan mot ordförandens beslut i fråga som rör fördelning av anslagna medel får icke föras.

§ 10

Ordföranden förordnas av Kungl. Maj:t för högst tre år.

§ 11

Bestämmelserna i 18 § första stycket statstjänstemannalagen den 3 juni 1965 (nr 274) gäller den som förordnats att vara ordförande.

Bestämmelserna i 32 § statstjänstemannastadgan den 3 december 1965 (nr 601) om chef för central förvaltningsmyndighet äger tillämpning på ordföranden.

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1967

1. Nordiskt institut för samhällsplanering.
2. Nordiskt samarbete inom forskningens och den högre undervisningens område.
3. Mellanriksväg Kiruna—Nordnorge.
4. Internordisk verkställighet med anledning av beslut rörande vårdnad om barn m.m.
5. Nordisk Institut for videreuddannelse i havekonst og landskabsplanlægning.
6. Dansk, norsk og svensk presses indhold af nordisk stof.
7. Jagt- og viltvårdskonference.
8. Nordiska bestämmelser för skeppsapotek
9. Nordisk skolmatematik.
10. Matematik och ingenjörer.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1967

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Allmänna arvsfonden. [2]
Utsökningsrätt VI. [3]
Ny domkretsindelning för underrätterna. [4]
Partiell författningsreform. [26]
Förtidsröstning och gemensamma tvådagarsval. [27]
Tryckfrihet och upphovsrätt. [28]
Firmaskydd. [35]

Utrikesdepartementet

Svenska Institutet. [56]

Försvarsdepartementet

Tjänsteställning inom krigsmakten. [15]

Socialdepartementet

Barnstugor. Barnavårdsmannaskap. Barnolycksfall. [8]
Medicinalstyrelsens narkomanvårdskommitté. 1. Narkotikaproblemet. Del I. [25] 2. Narkotikaproblemet. Del II. [41]
1964 års nykterhetsvårdsundersökning. 1. Nykterhetsvårdens läge. Del I. [36] 2. Nykterhetsvårdens läge. Del II. Bilagor. [37]
Samhällets barntillsyn, barnstugor och familjedaghem. [39]
Läkares grundutbildning och vidareutbildning. [51]
Barnbidrag och familjetillägg. [52]
Kommunerna och den sociala omvårdnaden. [53]

Kommunikationsdepartementet

Länsförvaltningsutredningen. 1. Den statliga länsförvaltningen. I. [20] 2. Den statliga länsförvaltningen. II. Bilagor. [21]
Skatteförvaltningen. [22]
Länsindelningsutredningen. [23]
Transportkostnaderna i Gotlandstrafiken. [29]
Kanaltrafikutredningen. 1. Vänerns och Vätterns förbindelse med västerhavet. [32] 2. Vänerns och Vätterns förbindelse med västerhavet. Bilagor. [33]
Kommunala befogenheter inom turistväsendet. [50]
Fasta förbindelser över Öresund. [54]

Finansdepartementet

Statlig publicering. [5]
Finansiella långtidsperspektiv. [6]
Statskontorets programbudgetutredning. 1. Programbudgetering. Del I. [11] 2. Programbudgetering. Del II — Studier och försök. [12] 3. Programbudgetering. Del III — En sammanfattning. [13]
Lag om Skatterätt. [24]
Kompensation i vissa fall för bensinskatt som utgår vid användande av motorsåg och snöskoter. [34]

Ecklesiastikdepartementet

Rikskonserter. [9]
Organisationskommittén för anordnande av högre utbildning i Linköping: Subkommittén för teknisk högskola i Linköping. 1. Linköpings högskola. Del I. [10] 2. Linköpings högskola. Del II. [55]
Skolans arbetstider. [14]
1958 års utredning kyrka—stat: VII. Folkbokföringen. [16] VIII. De teologiska fakulteterna. [17] IX. Kyrklig organisation och förvaltning. [45] X. Kyrklig egendom. Skattefrågor. Prästerskapets privilegier. [46]
1962 års ungdomsutredning. Statens stöd till ungdomsverksamhet V. [19]
Filmens inflytande på sin publik. [31]
Lärarytelse för folkhögskolan. [47]
Yrkesutbildningen. III. [48]

Jordbruksdepartementet

Den framtida jordbrukspolitik. [7]
Skoglig yrkesutbildning. II. [38]
1964 års naturresursutredning. 1. Utsädesbetningens effekter. [42] 2. Miljövårdsforskning. Del I. Forskningsområdet. [43] Utkommer senare. 3. Miljövårdsforskning. Del II. Organisation och resurser. [44] Utkommer senare.

Inrikesdepartementet

Kommunal bostadsförmedling. [1]
Invandringen. [18]
Höga eller låga hus? [30]
Företagareföreningarnas framtida organisation och verksamhet. [40]

